

banka ve EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • EYLÜL 1988 • YIL : 25 • SAYI : 9 • 1500 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat

Dr. Öztin Akgüç

Doç. Dr. Hüsnü Kızılyalı

Kemal Kurdaş

Doç. Dr. T. Güngör Uras

Sermaye Piyasası / 41

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bolak

Enflasyon ve Kalkınma / 47

Doç. Dr. Hüsnü Kızılyalı

Dış Basından / 51

Doç. Dr. Gülseren İzmir

Tehlike Çanları ve

Türkiye'nin Kamu

Maliyesi Sorunu / 53

Dr. M. K. Çakmak

Ayın Ekonomik Olayları / 61

Dr. Yıldırım Kılıç

Türkiye'nin en önemli sorunu :
DIŞ BORÇLAR
Türkiye neden dış borç alıyor?

Çeşitli
endüstriyel
makina ve tesislerde
frenleme ve kavrama
problemlerinizi için

ERKA®

ERKA

ERKA BALATA VE OTOMOTİV SAN. A.Ş.

Cicöz Yolu No: 32-34 34150 Bayrampaşa-İstanbul
Telefon: 567 57 20 (4 hat) Teleks: 22221 Erom Tr Telefax: 5676145

dünün, bugünün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI
"Gücüne erişilmez."

selin®

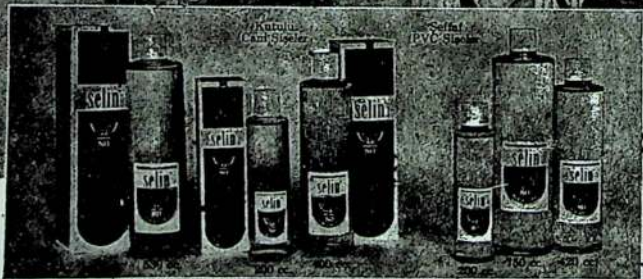
LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yığıntı düşeyin... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında...

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Orhan Altın • Prof. Dr. Osman Fikret Arkan • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtil Çakıcı • Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelikol • Özer U. Çiller • Büllend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cümhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönemli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Doç. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafnoğlu • Y. Doç. Dr. Alunet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kuruşul • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özanslan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özihhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Doç. Dr. Mehmet Şülkrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tuñçsiper • Doç. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Y. Doç. Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

1984

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunlarından biri olan «Dış Borçlar» üzerinde durulmaktadır. «Açık Oturum»a katılan değerli konuşmacılar, bu güncel konuyu ayrıntılı bir biçimde tartışıyorlar ve bu arada Türkiye ekonomisini değişik açılardan irdeliyorlar.

Yapılan açıklamalara göre, ülkemizin toplam dış borçları 1983 başı itibarıyla 45 milyar dolar dolayındadır. Bu tutara, FMS kredileri (askeri borçlar) ile Türkiye'de yerleşik kişilerin açmış oldukları döviz tevdiat hesapları dahildir. Dış borçlar böyle bir boyuta ulaştınca, akla şu sorular geliyor: Türkiye neden dış borç yapıyor? Alınan dış borçlar yerinde kullanılmış ve ülke ekonomisine bir katkı sağlanabilmiş midir? Dış borçları ödeyecek bir mekanizma ülkemizde kurulmuş mudur? Başka bir deyişle, dış borçlar ileride nasıl ödenecektir? Dış borçların giderek artması, enflasyonu kışkırtıyor mu? Dış borçlar ile ulusal gelir, tasarruflar, tüketim, yatırımlar, dışalım ve dışsatım arasında ne gibi ilişkiler vardır? Uygulama sekiz yıldır devam eden istikrar politikasının sonuçları iç açıcı mıdır? İç ve dış borçlardaki sürekli büyüme, yeni ekonomik ve politik sorunların çıkmasına neden olur mu? Gelecekte Türk ekonomisini daha güç günler mi beklemektedir? Bu soruların cevaplarını ve yanı sıra ülkemiz ekonomisine ilişkin bazı değerlendirmeleri, «Açık Oturum» metninde bulacaksınız.

Her zaman olduğu gibi, Dergi'de yer alan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini ümit ediyoruz. Bu arada, «Ekonomik Yorumlar» bölümünde ele alınan konu ile yakından ilgili olan, «Enflasyon ve Kalkınma» ile «Tehlike Çanları ve Türkiye'nin Kamu Mallyesi Sorunu» başlıklı yazıları okumanızı özellikle tavsiye ederiz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ EYLÜL 1988 YIL : 25 SAYI : 9 1500 LİRA (KDV DAHİL)

IDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazis Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 12.750.— TL; ÖĞRENCİLERE: 6.375.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 300.000.— TL, Ön Kapak İç 250.000.— TL, Arka Kapak İç 200.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 150.000.— TL, Tam Sayfa 125.000.— TL, Yarım Sayfa 75.000.— TL, Çeyrek Sayfa 40.000.— TL, Renk Farkı 50.000.— TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 12 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Met/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • CİLT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 7 Ekim 1988 • SAYISI : 6000

ekonomik göstergeler

	1986	1987	1988		
			Nisan	Mayıs	Haziran
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2545.7	2998.5		3396.7	2982.4
Banknot Miktarı (Milyar TL.)	2021.1	3018.3	3116.0	3360.4	3536.0
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	1828.0	3438.7	3783.2	3678.1	3946.2
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1051.5	1406.6	1683.8	1571.4	1802.4
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	13235.3	18565.1	16982.7	17284.8	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	3192.3	5179.0	2332.6	2266.5	
Tasarruf Mevduatı	5752.6	6929.2	7469.8	7789.7	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	889.5	1512.1	1184.8	1214.1	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	4863.1	5417.1	6285.1	6575.6	
Mevduat Sertifikası	787.7	1392.1	1269.6	1146.1	
Resmi Kuruluş Mevduatı	1325.3	2237.3	2332.6	2266.5	
Bankalar Mevduatı	1654.3	2035.8	1337.0	1451.5	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	523.2	791.6	936.8	1030.9	
Döviz Tevlatı	2592.5	5598.1	6143.9	6255.6	
Toplam Krediler	11517.2	18709.6	19512.4	19669.6	
Tarım	1773.2	2758.6	2725.5	2843.2	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1491.6	2312.7	2520.0	2593.5	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	431.9	686.1	705.4	725.9	
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	791.7	1539.1	1409.7	1598.3	
Denizcilik	58.6	59.7	58.0	53.5	
Ticari, Sınai, Sair	6970.1	11353.1	12083.8	11855.3	
PARA ARZI (milyar TL.)	4361.8	6593.0	6885.8	7120.8	7301.4
FİYATLAR (DiE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	504.7	751.9	953.9	976.0	1000.9
Tarım (Genel)	446.3	654.0	808.2	822.3	863.4
İmalat Sanayii (Genel)	509.4	755.0	1013.3	1036.4	1054.2
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	1561.0	2767.2	3486.6	3568.8	3646.0
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	1765.7	3194.4	3915.2	4068.6	4177.5
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	11104.8	14163.1	4825.3	6012.7	7275.2
Dışsatım (FOB)	7456.7	10190.0	3810.9	4636.1	5527.8
İçsi Dövizler	1633.0	2021.0	406.0		688.0

Notlar : (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. 2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank, eski DYB) kredileri dahildir. (4) Bankalara ilişkin veriler Mart ve Nisan 1988 itibarıyla. (5) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (6) Dışalım rakamlarına altın dışalımını da dahildir.

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT
- Doç. Dr. Hüsnü KIZILYALLI
- Kemal KURDAŞ
- Doç. Dr. T. Güngör URAS

YÖNETEN :

- Dr. Öztin AKGÜÇ

DIŞ BORÇLAR

türkiye'nin toplam dış borçları, 1988 yılı başında 45 milyar dolar dolayındadır

AKGÜÇ — Efendim, toplantıya hoş geldiniz. Bugünkü toplantımızda, Türkiye'nin kanımca en önemli sorunu olan dış borçlar meselesini tartışacağız. Bu konuda bazı bilgiler sunayım derseniz. T.C. Merkez Bankası'nın açıkladığı bilgilere göre, 1979 yılı sonunda 13,6 milyar dolar olan Türkiye'nin dış borçları, 1987 sonunda 40 milyar dolara yaklaşmıştır. Ancak bu 40 milyar dolar dış borç tutarına Türkiye'de yerleşik kişilerin açmış oldukları döviz tevdiat hesapları dahil bulunmamaktadır. Yine bu tutara Amerikan askeri kredilerinin dahil edilmediği anlaşıl-

maktadır. Bütün bunlar dikkate alındığında, Türkiye'nin dış borçlarının 1988 yılı başında 44-45 milyar dolar civarında olduğu söylenebilir. Son açıklanan rakamlara göre bu yıl Türkiye yine yılın ilk yarısında 2 milyar dolar civarında bir net borçlanma yapmıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında Türkiye'nin dış borçlarının günümüzde 45 milyar dolar dolayında olduğunu söylemek herhalde abartılı bir rakam olmayacaktır.

KURDAŞ — Bu 45 milyar dolara askeri krediler dahil mi?

AKGÜÇ — Evet, askeri krediler dahil.

URAS — Bu FMS kredileri meselesi tekrar ortaya çıktı. Sayın Akgüç, FMS kredileri bugüne kadar bu 40 milyarlık dış borca dahil değilmiş, öyle mi?

AKGÜÇ — Evet.

URAS — Merkez Bankası eski yetkililerinden birinin açıkladığına göre, bizim askeri borçlarımız bu hesapta görülmüyormuş. Maliye Bakanlığında ayrı bir hesapta tutuluyormuş. Şimdi bunların ayrı hesapta tutulmasının bir etkisini bu FMS kredileri dolayısıyla göreceğiz. Çünkü biliyorsunuz, şimdi FMS kredileri bir mali operasyona tabi tutuluyor, bono ile değiştiriliyor. Bu bono ile değiştirme operasyonu sonucunda bonolar bankalar aracılığı ile sermaye piyasasında satılacağı için, şimdi dış borçta görünmeyen FMS kredileri de dış borçlarda görülecek. Aslında FMS kredileri bizim dış borçlarımıza dahil, fakat askeri olduğu için, Merkez Bankası'nın dış borç tablosunda görünmüyordu. Görünen kredilere intikal edecek ve böylece bu sene 2 milyar dolar civarında FMS borçları artıracak.

AKGÜÇ — Benim hesaplamam şöyle. Resmî tablolara göre 1987 yılı sonunda dış borç 40 milyar dolar. Buna 2.5 milyar dolar kadar FMS kredileri eklendiğinde 42.5 milyar dolara yükseliyor. Yine bu hesaplara dahil edilmeyen Türkiye'de yerleşik olan kişilerin DÇM hesaplarını ekleyebiliriz. Bu bakımdan 45 milyar dolar ılımlı bir rakamdır. Daha fazla olabilir, fakat herhalde bu rakamın altına düşmez Türkiye'nin dış borçları.

KURDAŞ — Bu arada 50 ya da 52 milyar dolar gibi rakamlar da zikredildi. Bunları zikredenler kimler?

AKGÜÇ — Onların gerekçelerinin ne olduğunu bilmiyorum. Politikacılar genellikle, rakamları abartırlar. Hükümet olumsuz izlenimi azaltmak için bazı rakamları dış borç tutarına dahil etmiyor. Muhalefet de yuvarlıyor rakamı. 45 milyar dolarlık dış borcu 50 milyar dolar olarak ifade ediyorlar.

URAS — Başka bir hata da yapıyor. Bazen kullanılmamış kredileri de kullanılmış gibi gösteriyorlar. O da rakamları abartıyor.

AKGÜÇ — Fiilen kullanılmış olan kredilerin tutarını herhalde 45 milyar dolar olarak kabul etmek lazım. Durumu abartmamak için.

KIZILYALI — 1987 sonu itibarıyla resmî rakam 45 milyar dolar oluyor. Bundan Türk vatandaşlarının döviz tevdiat hesaplarıyla, askeri kredileri çıkardığımız zaman 39 milyar dolar civarında gözüktüyor dış borç. Diğerleri de dahil edildiği zaman 45 milyar doları buluyor. Yalnız bunlara dahil olmayan ikili anlaşmalarla, sosyalist ülkelere malla ödenecek borçlar var.

AKGÜÇ — Bir de Türk Lirası ile ödenecek dış borçlar var. Sanıyorum, bunlar da açıklanan dış borç rakamlarına dahil edilmiyor.

KURDAŞ — Buna mukabil Irak'dan bir alacağımız var.

KIZILYALI — O da dahil değil.

AKGÜÇ — Aslında bu dış borç rakamlarının düzeltilmesi gerektiği kanısındayım. Bazı alacaklarımız var, onların düşülmesi, bazı da borçlarımız var, onların eklenmesi lazım. Ama bu düzeltmeler de yapılırsa, dış borcun 45 milyar dolardan daha az olması olanaksız. Bir de bizim bankacılık sisteminin dışarıda yapmış olduğu menkul değer yatırımları var. Bankalar döviz üzerinden düzenlenmiş menkul kıymet portföyü tutmaya başladılar. Bunlar da Türkiye'nin dışarıya yapmış olduğu sermaye yatırımları.

AKAT — Onlar o kadar tutar mı?

AKGÜÇ — Büyük bir rakam değil. Ama daha sağlıklı bir resim çekerken için dışarıya ne kadar kro-

di verdik, ne kadar portföy yatırımı hatta direkt yatırım yaptık, bilmemizde yarar var.

URAS — Konuya açıklık getirmek için söylüyorum. Türkiye'de bankalar şimdi nakit yabancı paralarını Türkiye'de buldurmuyorlar. dışarıdaki banka hesaplarında tutuyorlar. Şimdi biz nasıl ki yabancıların Türkiye'deki döviz mevduat hesaplarını borcumuza ekliyorsak, bunları da bir varlık olarak acaba dikkate almamız gerekmez mi?

AKGÜÇ — Bence dikkate almamız lazım. Çünkü o da Türkiye'den yapılmış olan bir sermaye çıkışıdır.

URAS — Çünkü bu da ciddi boyutlarda, biliyorsunuz. Türkiye'de özellikle yaz aylarında çok büyük ölçüde nakit döviz yani efektif girişi olduğu için, bankalar bunları dışarıya yolluyorlar. Hatta bir yanlış anlaşılma oldu. Türk bankaları dışarıya para kaçırıyormuş diye, tahkikat açılması bile istendi. Bunun aslı şudur. Tabiidir ki hiçbir Türk bankası elinde nakit para efektif tutmak istemiyor ve onlar Merkez Bankası'nın, hükümetin bilgisi tahtında devamlı olarak yurt dışına gönderiyor. Yabancı bankalar da Türk bankaları adına açılmış bir tevdiat hesabında muhafaza ediliyor. Biz madem ki yabancıların Türkiye'deki tevdiatlarını borçlarımıza ekliyoruz, bankaların muhabirlerinden olan alacaklarını da düşmemiz lazım.

KURDAŞ — Ne kadardır bu, yaklaşık olarak? 300 milyon dolar kadar var mı?

AKAT — Nakit girişi ile çıkışı arasındaki fark daha büyük. Sanıyorum ki nakit girişi ile çıkışı arasındaki rakam bir milyar doları geçebilir.

URAS — Bankaların T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenmiş bazı oranlara uymaları lazım. Kur ris-

ki oranına göre bankalar döviz borçlarının % 90'ından az % 110'undan fazla olmamak üzere döviz mevcudu ve alacağı bulundurmak mecburiyetindedirler.

KIZILYALI — Bunlar rezerv hareketler içinde gösteriliyor. Türk rezervleri içine dahil. Merkez Bankası'nın ticaret bankaları döviz rezervlerine dahil. Bunlar hep ayrı kategorilerde mütalaa edilebilir.

AKGÜÇ — Rezerv hareketleri içinde mi, yoksa sermaye hareketleri içinde mi göstermek daha doğru olur? Biz aldığımız kısa süreli kredileri de, yabancıların yaptığı portföy yatırımlarını da, sermaye hareketlerinde gösteriyoruz. Buna karşılıklı Türkiye'nin dışarıya verdiği krediler var, dışarıya portföy yatırımları var. Bence net fotoğraf için sermaye hareketleri içinde görelim. Türkiye dışarıya ne kadar kredi veriyor? Ne kadar portföy yatırımı hatta dışarıya ne kadar direkt yatırım yapıyor?

ekonominin işleyişi ile ilgili hayati istatistikler gününde yayınlanmamakta, kesintiye uğratılmakta; özellikle seçim öncelerinde yapılan açıklamalar, rakamlarla oynanıldığı izlenimi vererek, idareye olan güveni sarsmaktadır

KURDAŞ — Alınabilir o, ama çok büyük olduğunu tahmin etmiyorum. Yalnız bizim burada şöyle bir

cins çağrı yapmamız lazım. Hükümet, yahut bugünkü idare, ekonominin işleyişi ile ilgili hayati istatistikleri ya hiç yayınlamıyor, ya da yayınladıklarını sonradan kesintiye uğrattıyor, bir kısmı hakkında da sadece ağızdan dolma veya çok eski tarihler itibariyle yarım bilgiler veriyor. Benim kanımca hükümetin dış borçlar hakkında bütün bu bilgileri de kapsayan sıhhatli bir hesap çıkarması lazım. Bu seriyi oluşturduktan sonra geçmişe de teşmil ederek, bundan sonra da takip ederek vatanındaşın. Türk aydınının bilgisine sunması lazım. Öyle bir ekonomi içinde yaşıyoruz ki, hükümet mümkün olduğunca kamuoyuna az, sınırlı bilgi vermeye çalışıyor. Mesela, bir ara Merkez Bankası'nın, durumuna ilişkin geniş bilgi içeren bir yayını vardı. Merkez Bankası bilançosunun mukayesesini yapıyorlardı. Son dört aydır bunu da yayından düştüler. Şimdi bu yayını beyaz çıkıyor. Niye düştüklerini merak ettim. Şunu tespit ettim. Son dört ayda Merkez Bankası'nın iç varlıklarında, döviz varlıklarının azalmasına rağmen, 27 trilyondan 35 trilyona bir fırlama olmuş. Enteresan. Bu hızlı tırmanış başladığı anda bunun da yayınına beyaza boyamışlar. Şimdi bu sayfa bembeyaz çıkıyor. Böyle bir devlet idaresi olamaz tabii. Bu son derece rahatsız edici ve güveni korkunç biçimde sarsıcı bir olay.

Aynı şeyi milli gelir rakamlarında da görüyorsunuz. % 4 - % 5 gibi tahminler yapılıyor; ama bir de bakıyorsunuz, seçim atmosferine girince, milli gelirdeki artış % 7,5 diye bir rakam veriliyor. Oysa, Türkiye'de yatırım oranı aşağı yukarı GSMH'nin % 20 dolayında; milli gelirin % 20'si kadar bir yatırımla % 7,5 oranında bir büyüme hızına ulaşıyor. Bu, dünyanın hiçbir tarafında olmayan bir oran. Fantastik bir oran. Ortalıkla ciddi, ekonomiyeye katkı yapacak bir

yatırım da görmüyoruz. Bütün göstergeler yatırımların durakladığını, hatta gerilediğini ortaya koyuyor. Ama bir de bakıyorsunuz % 7,5'lük bir büyüme hızı. Rakamlarla oynadıkları intibai, özellikle seçim dönemine yaklaşıldığı zaman rakamlarla oynadıkları intibai uyanıyor insan da; ve tabii güven sifırı iniyor. Hele bu arada çıkıp Başbakan'ın, mesela enflasyonu izah ederken, «Efendiler, enflasyon var ama, biliyorsunuz 1986'dan beri bir seçim dönemi yaşıyoruz.» demesi; yani enflasyonu sebebinin seçim sebebiyle uyguladıkları politikayla izah etmesi, hem de ona dayanarak «Enflasyon olur tabii, seçimde böyle şeyler olur.» deyip, arkasından «Bizim hiçbir günahımız yok. Bu enflasyon kalkınma hızı ile ilgilidir.» gibi mantıksız bir tez ortaya atması, tabii güveni sifıra indiriyor. İnsan bu şekildeki bir konuşmayı dinlerken, «Seçim dönemi enflasyonu.» lafını işittikçe, «Bunu sen yaptın, kime mazeret beyan ediyorsun? diyesi geliyor. «Efendim, bu enflasyon var ama, kalkınma hızının ürünüdür.» denince, «Kime yutturuyorsun?» diye insanın içinden bağırarak geliyor. Başbakanın bu türlü mazeretler bulması, açıklamalar yapması, sınırları tahrip ediyor.

AKGÜÇ — Efendim, bu kavramlardaki kargaşa ve bilgi eksikliği, bazen de kötü niyetten doğmuyor. Kavramları değişen koşullara uydurmak lazım. Mesela para arzı rakamı. Bizim para arzı rakamları, hatta Merkez Bankası'nın M_3 rakamı dahi, Türkiye'nin para arzını ifade etmiyor.

URAS — Döviz tevdiat hesaplarını da ekleyerek alternatifli bir para arzı rakamı açıklamaya başladılar.

AKGÜÇ — Çok geç. 1984'den beri hâlâ M_2 ile M_1 ile enflasyon arasında ilişki kurmaya çalışılıyor. Hal-

buki öyle değil. M_2 'de döviz tevdiat hesaplarını da koymak lazım. Hatta M_1 diye bir kavram geliştirmeli, para benzeri finansal varlıklar var. Bunları da para arzı içine almak lazım.

KURDAŞ — Bilmeyerek yaptıklarının 100 kere mazur görürüz. Ama Merkez Bankası bir seri yayını yaparken, bu seri yayını Merkez Bankası'nın aktiflerinde beklenmedik muaz-

KEMAL KURDAŞ
İktisatçı - Maliyeci

zam bir artışın olduğu bir dönemde beyaza boyarsanız; kalkınma hızını seçim belli olunca % 4 - % 4,5 iken % 7,5'a fırlatırsanız ve bu dünyada hiç emsali görülmemiş bir yatırım/kalkınma oranı yani büyüme oranı verirse; tabii bunun masumiyete atfedilecek bir yanı yoktur. Gene Sayın Başbakan'ın çıkıp, «Efendim seçimdeyiz, onun için bunları yapıyoruz.» demesi. Bu hem itiraftır, hem de garip bir izahıdır. Ama bu hızlı enflasyon döneminde vatandaşa «Kalkınmak istemiyor musunuz?» diye sormak, enflasyonu kalkınma ile izaha çalışmak, iyi niyetle bağdaştırılacak davranışlar değildir.

AKGÜÇ — Efendim, bir de şunu yaptılar. Sanıyorum ki bu argümanı kullanabilmek için her zaman 1 Temmuz'da açıklanması gerekli olan ilk millî gelir tahminlerini Eylül ayına ertelediler ki, halkoylamasında etkisi olsun. 1 Temmuz'da bu % 7,5 oranı ortaya atılsaydı unutulacaktı. Şimdi, bu abartılmış büyüme hızı rakamı seçim kampanyası malzemesi olarak kullanılıyor.

KURDAŞ — Şimdi size iki rakam okuyayım. Son The Economist'den Güney Kore'de tasarrufların GSMH'ye oranı % 31, büyüme hızı da % 7. Görüyorsunuz Güney Kore % 31 yatırıyor, % 7 büyüme hızı elde ediyor. Biz ise % 20 yatırıyoruz, % 7,5 büyüme hızı elde ediyoruz. Uydurma tabii. Artık ben bunlara karşı «Yeter!» diye bağıryorum. Hakikaten dinleyemiyorum artık. İnsanın sinir sistemini bozuyor.

KIZILYALLI — Ben bu konuda şunu söylemek istiyorum. Biz TÜSİAD için hazırladığımız dış borç çalışmasında sermaye/hâsıla oranını hesapladık. Türkiye'de son yıllarda çok yükselmiş vaziyette. Fiili rakamlara bağladığımızda, Türkiye sermaye/hâsıla oranı 7'ye kadar yükselmiş. Son millî gelir tahminlerinde bu katsayı hâlâ 3 olarak hesaplanıyor.

KURDAŞ — Burada 2,8 bu seneki. 3'ün de altında.

KIZILYALLI — Yanlış olduğu aşikâr. Çünkü birinci ve ikinci plan dönemlerinde Türkiye, sermaye/hâsıla oranında 3'ü tutturdu. Ondan sonra yükselmeye başladı.

KURDAŞ — Hatta birincide dahi tutturamadı. Sermaye/hâsıla oranı 4 oldu. Ben bu konuyu tartıştığımızı hatırlarım.

KIZILYALLI — Tarihi olarak 3 oldu efendim, her iki plan dönemin-

de de. Fakat ondan sonra yükselme var. 1980'lerde 7. Bunun izahı da gayet açık. Altyapı ve konut yatırımları, hizmet yatırımları; bunların sermaye/hâsıla oranları yüksek.

KURDAŞ — Katma değer yaratan yatırım yapmıyorsunuz.

AKGÜÇ — Bunu yatırımların dağılımı da gösteriyor. İmalat sanayii yatırımlarının payı kamuda % 6'ya düşmüş, özel sektörde % 25'lere gerilemiş. Türkiye genelinde imalat sanayi yatırımlarının payı % 15 dolayında. Daha çok hizmet sektörüne, konuta ve altyapıya yatırım yapıyoruz, bunların da sermaye/hâsıla oranlarının yüksek olduğu gayet açık. Bu tür yatırımlar marjinal sermaye/hâsıla katsayısını yukarıya çekiyorlar. Ulusal gelirin % 20 - % 25'i oranında yatırım, Türkiye'de bu aşamada ancak % 4 dolayında bir büyüme hızı sağlar.

KIZILYALI — Maksimum büyüme % 4 dolayında olabilir.

KURDAŞ — Ben bu konu ile ilgili olarak hepinizi bir noktada düşünmeye davet ediyorum. O da şudur: Türkiye'nin bu kritik rakamlarını politikacının elinden kurtarmak lazım. Devlet İstatistik Enstitüsü'nü, Merkez Bankası'nı, bu kabil gerçek rakamları yayınlayacak müesseseleri ne yapıp yapıp politikacının elinden kurtarmak lazım. Çünkü o zaman ne mukayese imkânı olabiliyor, ne de hatayı erken görüp anlatmak, düzeltmek imkânı doğuyor.

KIZILYALI — İlk aşamada belki bir açıklama mecburiyeti getirmeli. Dış borç rakamları mesela. 1987 için de hiçbir rakam yayınlanmadı, 1988'de 1987'nin sonu itibarıyla dış borç rakamları verildi. O da yeni verildi. Şimdi 1988'deki dış borç durumu ile ilgili hiçbir açıklama yok. Halbuki bunların Merkez Bankası tarafından

pey der pey açıklanması lazım. Biz dış borç rakamlarını Para Fonu, Dünya Bankası, OECD yayınlarından buluyoruz. Halbuki Merkez Bankası'nın bunları muntazaman verebilmesi lazım. Milli gelir rakamları aynı şekilde...

politikacının seçim öncesinde ekonomi ile oynama imkânı, hakkı ve imtiyazı sınırlanmalıdır; % 80'e tırmanan bir enflasyon ortamında «kalkınıyoruz» demek, halkla alay etmektir

KURDAŞ — Mutlaka bir tarafsız organın veya kurumun vermesi lazım ki, alarm erken çalsın. Hani memleket harap olduktan sonra, memleket 45 milyar dolar dış borca batmış, enflasyon % 80'e tırmanmış, böyle bir ortamda tartışmanın da faydası çok azalıyor tabii. Sonra seçim öncesinde politikacının ekonomi ile oynama imkânı hakkı, imtiyazı adamakıllı sınırlanmalı. Meselâ Almanya'da, onların o Waymar tecrübesinden sonra, seçim öncesinde böyle bir hareketi hiçbir zaman yapamazsınız. Amerika'da da yapamazsınız. Federal Reserve, hiç vaki değildir, «Filan zatın seçimi var da bir genişleme yapalım.» desin. İngiltere'de bu kısmen oluyor. Keza diğer Batı Avrupa memleketlerinde. Ama ölçüler çok sınırlı. Bizde ise bunun sınırı, ölçüsü, freni yok. Geçen sene 4 ayda Merkez Bankası'nın iç varlıkları % 75 oranında arttı. Bu sene de artmış. Halktan gizledikleri için ben bile yeni farkına vardım. Onun için bu yayını getirdim. Sorumlu bir hükümet seçime gidiyorum diye. Merkez Bankası'nın ekonomiyi finansmanında % 75 artışı nasıl yapabilir?

Sonra ne tuhaf bir zihniyettir ki, bunu da mazeret diye kullanır. Halka dönüp «Efendim seçim, ne yapalım enflasyon oldu.» diyebilir. Bunu bil-hassa vurguluyorum. Bu komedi bu-günlerde oynanıyor, «Kalkınıyoruz.» diyor. Bu kalkınma da yalan. Söyle-nen rakam yanlış. Açıkça abartılmış. Bu enflasyonla kalkınıyoruz demek ayıptır, halkla alay etmek demektir. İçinden bunları duydukça isyan et-mek geliyor.

AKGÜÇ — Tabii bu dış borçların, boyutu konusundaki tartışmalardan sonra esas kaygı verici noktalar; dış borçların ulusal gelire olan oranının,

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

İ. Ü. İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

dış borç servisinin döviz gelirlerimizle olan oranının ve dış borç faiz ödemelerinin de yine Türkiye milli gelire olan oranının giderek yükselmesidir. Önemli olan, dış borçların tutarından sonra bu üç göstergedeki olumsuz gelişmelerdir.

KURDAŞ — Ben sizi tamamlamak için soracağım. Borçların milli gelire oranı nedir? % 68 mi?

AKGÜÇ — Ulusal gelirimiz 60 milyar dolar dolayında, kabaca, dış borçlar toplamı 45 milyar dolar olduğuna göre dörtte üçüne yakın.

KURDAŞ, — Bakan, dünyanın borçları milli gelire oranı en yüksek ekonomisi Arjantin'dir. % 70'dir. Demek ki biz birikmiş borcunun milli gelire oranı % 70'e yaklaşmış, hatta aşmış ikinci marifetli ekonomiyiz.

KIZILYALI — İkinci nokta, kısa vadeli dış borçlar, 1987 sonu itibariyle 12,5 milyar dolardır. İhracat ise 10 milyar dolar. Yani yıllık ihracat tutarını aşan bir kısa vadeli borç söz konusu. Normal borç servisi de 7 milyar dolar ve önümüzdeki 4 yıl için de en az 7 milyar dolar olacak, Merkez Bankası rakamlarına göre. O da ihracatın % 70'ini tutuyor.

AKGÜÇ — Kaldı ki o analiz statik bir analiz. Önümüzdeki yıllarda borç servisinin 7 milyar dolar olacağı, yeni dış borç alınmayacağı varsayımına göre. Yeni alınacak borçlar önümüzdeki yıllarda borç servisini de artıracaktır. Dinamik bir analiz yaparsanız, o rakam 7 milyar doların da üstüne çıkacaktır.

KURDAŞ — Sayın Akgüç, buraya bir noktayı daha ekleyelim, okuyucu aydınlansın. Şimdi birikmiş borçların milli gelire oranı dünyada en yüksek merteye gelmişiz. Normal yıllık ihracatımız ki 10 milyar dolar, bunun 5 katını geçmişiz. En yüksek kat da Brezilya'dadır % 400'dür. Bizim dış borçlarımızın ihracata oranı % 400'ü aşmış vaziyette. Şimdi böyle bir duruma gelmişiz. Dış borç milli gelirin % 75'ini bulmuş. Dış borcun gerçek ihracata oranı 4 katı geçmiş, enflasyon % 80'e yaklaşmış. sanayiinde —uzun yıllardır iddia ettiğimiz gibi— gerçek manada yeni bir yatırım yapılmamış. Bu durumdaki bir ekonomide, devletin sorumlu insanları çıkıp da, «Bütün dünya bize imreniyor. Bi-

zi örnek alıyor.» diye övündüler mi, işte ben buna deli oluyorum. Bu, insan aklını sıfıra indirmenin, herkesi saf sanmanın tipik bir örneğidir. Dünyada bizi kim örnek alıyorsa, onu görmek isterim.

AKGÜÇ — Efendim, ciddi araştırmalarda hiç kimse Türkiye'nin durumunu iyi görmüyor; Türkiye kredi değerliliği açısından orta hatta ortanın altında bir ülke. Hep bize verilen puanlar orta, orta artı veya orta eksi. Kimle mukayese ederseniz edin durum parlak değil. Hatta birçok bakımlardan Arjantin'den de daha gerideyiz. Bizim eksimiz daha fazla, sıralamadaki yerimiz de Arjantin'in dahi gerisindedir. Çünkü Arjantin'in milli geliri çok daha yüksek ve bize göre potansiyeli olan bir ülke olarak kabul ediliyor. Şimdi sanıyorum ki meselenin boyutunu, önemini ortaya koyabildik.

türkiye neden dış borç yapıyor? dış borçların giderek artmasının sebebi nedir? dış borçları ödeyebilecek bir mekanizma kurulabiliyor mu?

URAS — Müsaade eder misiniz Sayın Akgüç? Şu anda Türkiye neden dış borç yapıyor? Türkiye dış borcu büyük yatırımlar yaptığı için, bu yatırımların finansmanı için mi alıyor? Gerçekte dış borç almak ayıp değil. Ama Türkiye bu borcu neden alıyor? Burada önemli olan, alınan dış borçları ödeyebilecek bir mekanizmayı Türkiye kurabiliyor mu? Bundan sonra bunlar nasıl ödenecek? Eğer isterseniz bu konuları da tartışalım.

AKGÜÇ — Haklısınız, önce bunu bir irdeleyelim. Türkiye niçin dış borçlanıyor? Bir kere Türkiye dış ticaret açığı veriyor. Cari işlemler açığı veriyor. Öncelikle bu açıkları kapatmak için borçlanıyor. İkincisi, röfinansman yapıyor, yani borç alıyor ve borcunu borçla kapatıyor. Gerçi bu işlem dış borçları net olarak artırmaz. Üçüncü bir neden, firmalar dış kredi kullanıyorlar.

URAS — Türk parası kullanmak üzere de dış borç kullanmaya başladılar.

AKGÜÇ — TL kredi yerine dış kredi kullanmak imkânı var, firmalar için. Döviz kredisi kullanılıyor. Bir dördüncü neden, biz bunu geçen toplantıda ortaya atmıştık, biraz da yanlış uyandırdı. Türkiye'den de bir ölçüde dışarıya resmi veya yasal olmayan yollardan sermaye kaçışı olayı da var. Bütün bunlar bir araya geldiğinde, Türkiye'nin dış borçları artıyor tabii. Bilmiyorum başka bir neden var mı?

KIZILYALI — Ben konuya bir giriş yapmak istiyorum. Şimdi kalkınmanın tarifiyle başlamak istiyorum. Kalkınmayı iktidar yol, bina, köprü, gibi fiziki şeyler olarak alıyor. Halbuki kalkınma, insanların bilgi, kültür düzeyini yükseltmek, değer yargılarını değiştirmek ve becerilerini arttırmaktır. Bir millet ancak bu şekilde kalkınabilir. Ve her zaman söylenen ve Türkiye'de yine yanlış kullanılan bir örnek, Almanya. İşte İkinci Dünya Savaşı sonunda yıkılmış, yıkılmış Almanya'nın yeniden kısa zamanda inşası. Aslında tamamen teknolojinin, insan kafasının gerçekleştirdiği bir olay.

AKGÜÇ — Sözüünüzü kesiyorum ama, savaştan sonra bir Alman müteşebbisi demiş ki, «Evet, benim fabrikalarım, atölyelerim yıkıldı; ama 30 tane mühendisim ve ustabaşım hâlâ

sağ. Yani önemli olan beceri ve bilgi sahibi kişilerin var olmasıdır.

KIZILYALLI — Şimdi Türkiye 45 milyar dolar borçlanmış vaziyette. Ve bunun çok büyük miktarı, 2/3'si de son 10 yıl içerisinde alınmış. Bunun karşılığında yapılanlar nedir? Birtakım yol, köprü, altyapı. Buna karşılık fert başına milli gelir son 10 yıl içinde dolar bazında azalmıştır. Dolar bazında 1500 dolardan, 1200 hatta 1100 dolar seviyesine inmiştir. Bu da gösteriyor ki, Türkiye kalkınmamıştır. Çünkü kalkınmayı daha iyi bir yaşama ulaşmak için istiyor ve yapıyoruz. Bunun en önemli aracı da in-

DOÇ. DR. HÜSNÜ KIZILYALLI

Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

san. Aracı fabrika, yol falan değil; insanın kafasını eğitmek, teknolojisini geliştirmek. Daha iyi yaşamın bir önemli ölçüsü fert başına gelir. Fert başına geliri azalan bir toplum, aslında kalkınmamış demektir; ama borçları 45 milyar dolara ulaşmış. Dış borçlar son sekiz yılda nerdeyse 30 milyar dolar artmış. Şimdi bu borç neden arttı?

Mevcut bazı teknikleri uygulayarak, en önemli sebeplerini araştırdığımız zaman; en önemli neden, ithalat liberasyonu olarak görülüyor. İthalat liberasyonu sonucu, hammadde ithalatı önemli ölçüde artmış, lüks tüketim malları da son yıllarda artmış vaziyette. Bu iki kalemdeki büyük artış, dış borçların artışının önemli izahı oluyor. Tabii sermaye kaçışını da buna eklemek lazım, çünkü sermaye kaçışı fiilen serbest. Diğer bütün ülkelerde, hatta gelişmiş ülkelerde bile kontrol altında tutulan sermaye çıkışı, karaborsa kuru kullanmak kaydıyla tamamen serbest durumda şimdi Türkiye'de. Ayrıca birtakım denenmemiş yeni fikirleri, işlerine geldiği zaman iktidarlar hemen alıyor ve onları uygulamaya koyuyorlar. 1970'lerde Türkiye bana göre iki temel yanlış yaptı. Bir tanesi, petrol fiyatları yükseldiği zaman buna karşı tedbir almadı. Bütün dünya yüksek petrol fiyatlarına göre ekonomilerini ayarlamaya hatta kalkınma hızlarını düşürmeye, ithalatlarını kısma giriştikleri zaman, Türkiye kısa vadeli krediler de kullanmak suretiyle, bu petrol fiyatlarına karşı ekonomisini ayarlamadı. Kısa vadeli borçlarla bunu idare etmeye çalıştı. Bu arada Phillips Eğrisi masalı çıktı. Enflasyon ve istihdam ilişkisi. Ve biz enflasyonla, istihdamı arttırmaya çalıştık. Enflasyon olursa, istihdam düzeyi de yükselir yanlına saplandık.

KURDAŞ — 1973'ten sonra Türkiye'de olan değişimi şöyle özetlemek mümkündür. Zannederim, 1973'de Türkiye'de milli gelirde tasarruf oranı % 21 - % 22 dolayında idi. Petrol şokundan sonra Türkiye tüketimini kısacak, buna karşılık tasarruflarını artıracak tedbirleri hiç almadığından, -bu tedbirlere döviz kurundan devletin mali politikasına kadar her alan dahildir- Türkiye tasarruf hac-

mini azalttı; tasarruf hacmindeki azalışa karşı tüketimini devam ettirdiğinden, hatta yükselttiğinden, dış kredi aldı. Ve de yapabildiği kadar yatırımı da kendi tasarrufu yerine dıştan aldığı kredilerle tamamlamaya çalıştı. Böylece dış tasarruf iç tasarrufu ikame eden bir faktör oldu. Ve giderek Türkiye'nin tasarruf hacmi % 15'lere % 16'lara düştü. Bugünde aynı şeyler oluyor. Türkiye tasarruf etmiyor. Hele bu çok büyük enflasyon ortamında edemiyor. Zaten büyük kitleler tasarruf edebilmek imkânından tamamen yoksun kaldılar. Dış yardım alınıyor, dış kredi ile beslenen tüketim pekâla artıyor, özellikle kamu kesiminde. Kamu kesimi muazzam bir tüketim yükselmesi içinde ve yatırımlarını da dış yardımın tamamlamasıyla yürütmeye çalışıyor. Tabii yaptığı yatırımlarda da ekonomik faktörlerden çok politik faktörler rol oynuyor. Katma değeri yüksek, ekonomiyeye hızla katkı yapacak yatırımlar yerine gösteriş yatırımları, konutlar çok muazzam pay alıyor kamu yatırımları içinde. Bençe ana mekanizma böyledir. Ve bu gidüş bizi büyük bir borç yükü altına koymuştur.

Bu arada döviz kurunda nispeten realist davrandıklarından, bu gidüşin daha başlangıçta çok vahim noktalara erişmesi önlenememiştir. Yani döviz kurundaki seyyaliyet, pislğin ortaya hızla çıkmasını ertelemiştir. 1973'den bu yanaki ana gidüş, 1980'den sonra hızlanmak kaydıyla, bu yönde olmuştur. Hâlâ da devam ediyor. Şimdi dış alem hâlâ bize borç vermeye istekli görünüyor demeyeyim, arasıra eleştirisini yapıyor. Ancak kredileri kesmiş değil. Kredi vermeye devam ediyor. Çünkü benim kanımca, dış âlemin Türkiye'yi dış politikada bağlamasının en etkilli bir yolu dış borca bağmasıdır. Daha bir miktar verecekler. Türkiye dış borca tam boğulduğu zaman, hakiki fatura-

sı önümüze çıkacak. Zaten bu faturanın ucu gözüktü. Son 4-5 yıldır Kıbrıs'ın mütemadiyen gündeme gelmesini ben bu ekonomik çöküntü ile izah ediyorum. Hadi bakayım kolayca reddedin şimdi. Kıbrıs konusunda ki tavizi bu hükümet reddedemeyeceği gibi, bundan sonraki hükümet de kolay reddedemez. Gerçek şudur: Bundan sonraki hükümeti dış âlem isterse bir senede düşmeye mecbur edebilir. Yeni bir hükümet geldi, dış alem hiç borç ertelemiyor, 7 milyar taksit ödeyecek, yani milli gelirinin % 10'dan fazlası. Bunun ihraç edilebilir mallara oranı % 20 - % 22. İhracatımızın da en az % 70'i. Tasarruf hacminizi % 50 artırmak gereken bir durum. Çünkü dışa yapılan her borç ödemesi, bir tasarruf demektir. Bunu hiçbir hükümet yapamaz. Veyahut yaparsa son derece antiipati toplar. Binaenaleyh bu hükümet, yani ANAP Hükümeti, kendisini de, partisini de, gelecek iktidarları da, kısacası Türkiye'yi bir deliğe sokmuştur. Bu delik dış borç deliğidir. O delikten kendisi çıkamaz. Kendisinden sonrakiler de çok zor çıkar. Yeni gelecek hükümetler 5 ayda, 15 ayda Türkiye'nin durumunu bu şartlar altında ıslah edecekleri hayalinde iseler, bu imkânsız değilse bile çok zordur. Onu yapacak korkunç cesaretili ve korkunç bilgili bir hükümet. Türkiye'nin bugünkü şartlarında ortaya gelemez. Yani bundan sonraki hükümetler de dışa rehin edilmiş hükümetlerdir. Benim kanımca Sayın Özal'ın Türkiye'ye gerçek faturası buradadır.

AKGÜÇ — Ben Sayın Kızılyallı'ya ekleme yapayım. Dünya galiba 1973 bunalımından sonra şunu yaptı. (1) Petrol tüketimini kısacak tedbirler aldı, (2) bilhassa gelişmekte olan ülkeler sanayisinin yapısını değiştirdiler. Bu çok önemli bir nokta; Türkiye hâlâ tekstilde, deri sanayinin-

de filan kaldı. Halbuki gelişmekte olan ülkelerin bir bölümü, o ihracatlarını çok hızlı artıran ekonomiler, büyük ölçüde sanayi yapılarını değiştirdiler. Mesela Kore'nin başarısı bence, 1973'den sonra sanayisinin yapısını değiştirmesidir.

KIZILYALLI — Teknolojisi daha ağır basan ve ihrac piyasalarında talebi artan mallara yöneldiler.

AKGÜÇ — Katma değeri daha yüksek olan sanayilere yöneldiler.

KURDAŞ — Konuşmamıza şu cümleyi eklemek burada iyi olur: Dış borcun rahatça verilmesi —evvela bunu dövizle çevrilebilir mevduatla yaptılar— bizi ciddi tedbirler almaktan alıkoydu. Ne tüketimimizi kısıbaldık, ne de sanayimizin bünyesini değiştirecek temel tedbirlere dönebildik. Gerçek budur.

enflasyon, ekonominin kontrol altında olmayışı demektir ve dış borçları artıran en önemli nedendir; bu yüzden tasarruf açığı doğuyor ve sonuçta ödemeler dengesi bozuluyor

KIZILYALLI — 1970'lerde, tasarruflar, Sayın Kurdaş'ın işaret ettikleri duraklama hatta geriye dönme ile beraber, kalkınma hızı % 7'den % 8.5'a çıkarıldı. Bu bir stratejik hata idi, kanımca. İç tasarrufları artırmadan büyüme hızını yükseltmeye çalışmak hatadır. Bu arada Philips Eğrisi masalına da inanarak, enflasyonun fazla zararlı olmadığı, istihdam için yararlı da olabileceği

görüşü ile aslında 1971'den itibaren enflasyon başladı Türkiye'de. % 10'u aşan nispete enflasyon, 1971'den itibaren başladı. Enflasyon gelir dağılımını bozduğu gibi, halen devam eden bir süreç olduğu için ben enflasyonun üzerinde duruyorum. Bu, dış borcu da artıran en önemli neden oluyor. Çünkü iç açık, tasarruf açığı doğuyor. Tasarruf açığı tabii ki ödemeler dengesine yansıyor, dış ödemeler dengesindeki, planlı dış açık haric, diğer bölümü kısa vadeli kredilerle finanse edilmek durumunda. O da işte dövizle karşı talebi artırıyor.

KURDAŞ — Tabii orada da döviz kurunu idare edememelerinin ayrı payı var. Yoksa % 10 bir enflasyonun döviz kuruna yansması kolayca kabul edilebilirdi. Onu yapamadılar. O idarelerin zaafı da odur.

KIZILYALLI — O dönemde sabit döviz kuru, gerekli devalüasyonlar yapılmadığı için sorun yarattı. Hatırlıyacaksınız, 1976'da Konferans Heyeti'nin toplantısında birtakım tedbirler önermiştik. Devalüasyon yapılmasını ve ihracata birtakım imkânlar tanınmasını diye. İşte bunlar tanınmadı ve 1976'dan sonra ödemeler dengesi büyük bir sorun olarak ortaya çıktı, enflasyon hızlandı. Şimdi işaret etmek istediğim, 1980'lerde de, 1970'lerde izlenen bu politikaların devam ettiği. Enflasyon % 10'lardan, 1980'lerde yıllık asgari % 30 olarak süregelmiş ve şimdi de % 80 mertebesine çıkmıştır. Tabii ki bunun dış borca yansması var. İkinci nokta, sermaye/hâsıla oranının çok yükselmesi. Alt-yapı ve hizmet, konut yatırımlarının ağırlık kazanması nedeniyle, bizim hesaplarımıza göre sermaye/hâsıla oranının 7'ye yükselmesi, tabii tasarruf gereksinimini ve dış borç gereksinimini artıran bir faktör.

KURDAŞ — Bakın Sayın Kızılyallı, Başbakan işte bunun hiç farkına varmıyor. Mütemadiyen konut ya-

tırımı ile iftihar ediyor. Konut yatırımının sermaye/hâsıla (capital/output) oranını çok yükselttiğini katıyen fark etmiyor. Onun yanında da çok yüksek kalkınma hızlarını rahatlıkla telaffuz ediveriyor.

AKGÜÇ — Aslında bir de mesele- nin abartılma yönü var. Türkiye'de konut 1979'dan daha fazla mı yapıyor, fiili olarak? Onu da irdelemek lazım. Yapılan konut sayısı da şişkin ifade ediliyor.

KURDAŞ — Konut, hükümet ko- nağı, tatil siteleri vs.; yani çamura, betona, taşa yapılmış yatırım yüksek. Onda şüphe yok. Zaten bu beyaz ma- lı yapanların mutluluğu da oradan geliyor. İnşaat sektörüne aşırı bir ön- celik verildi ama, onun milli gelire etkisi ne olacak? Normal sanayie ne etki yapacağını hiç hesaplamadılar. Ve doğrusunu isterseniz, Planlama'nın bu kadar etkisiz hale düştüğü bir başka dönem olmadı. Yani Planlama bütün bu konularda bilimsel sesini yükselterek iki kelime dahi söyleme- di. Ben Türkiye'nin her tarafına ev yapabilirim. Diyelim ki bütün vadile- ri doldurdum. Nitekim İstanbul'un civarı tamamen doldu. Herkese lüks Abdülmecit sarayı yaparım. Ne kaza- nırım? Ben bu mübareği ihraç da edemem. Yanlış politika tabii. Fakat bu yanlış politika, hergün fukara hal- kin önüne, sanki dünyanın en büyük marifeti imiş gibi konuluyor, takdim ediliyor.

AKGÜÇ — Bunun nedeni Türki- ye'de haysiyetli insanların dışlanma- sıdır. Gayet açıktır. Türkiye'de her haysiyetli ses dışlanır. Bunun da al- tını çizmek lazım.

KURDAŞ — Planlamayı da baş- ka türlü organize etmenin, başka ye- re bağlamanın üzerinde durmanın zamanı gelmiştir. Biz Planlama'yı, Türkiye'nin ekonomik kalkınması ile ilgili ana fikirleri, ana planları ge-

liştirecek müessese olarak düşündük. O ise 1966'dan 1967'den itibaren po- litikanın aleti olmaya başladı ve mü- temadiyen icraya girdi. İcrada reka- bete girdi. Son 10-15 yılın bence en büyük devlet içi rekabeti, Teşvik Bü- rosu'nun Planlama'da mı olacağı, yoksa Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'n- da mı olacağıdır. Çünkü Teşvik Bü- rosu kimde ise güç ondadır. Çünkü Türkiye'nin bütün yatırımlarını o kontrol eder. Planlama gittikçe artan bir ölçüde icraya girdi, politikanın aleti oldu. Buna karşı, bir Maliye Ba- kanlığı dengesi kısmen vardı ilk yıl- larda, şimdi o denge de sıfırlanmış- tır. Bunu da Planlama Teşkilatı'nda yetişmiş olanlar şuurlu olarak yaptılar. Planlama'nın karşısında artık hiçbir denge yoktur. Ne devletin he- sabına hâkim olacak bir denge var- dır, ne de bu fikirlere karşı; «Yanlış, böyle şey mi olur? Sen sadece politi- kacıya hizmet ediyorsun.» diyecek bir ağız vardır Türkiye'de. Gerçekte budur durum. Planlama'yı da düşün- memiz ve tartışmamız zamanı gel- miştir, benim kanımcı Türkiye'de. Planlama'nın ilk 10 yılında adam ye- tiştirmek için oraya milyarlar sarf- edildi diyebilirim. Sonra da Planla- ma'yı politikanın içine attılar, etki- siz, sadece politik fetva verir mües- sese haline getirdiler. Son 7-8 senedir de icranın tam yardımcısı. Her türlü yanlışta âdetâ onun da fetvası var. Böyle bir Planlama'yı Türkiye düşün- medi!..

KIZILYALLI — Açıklamalarım- a devam edersem, enflasyon ekonomi- nin kontrol altında olmayışı demek- tir. İçte fiyatların, dışarıda da dış dengenin bozulması ve dış borçların kontrol dışı olarak artması demek- tir. Ve Türkiye'de bu olmuştur son 17-18 yıldır. Ve bunun sonucu büyük borç artışı olmuştur. 1980'lerde özel-likle ithal liberasyonu ve sermaye ka- çışını da buna eklemek lazım. Ve ser-

maye/hâsıla oranı yüksek altyapı yatırımlarının da aynı şekilde dış borçları artırdıklarını vurgulamak lazım. Görülen o ki, Türkiye; temel bir takım politikaları değiştirmez, enflasyonu durduramaz, tasarruflara büyük önem vermez, sermaye/hâsıla oranı düşük ve katma değeri yüksek yatırımlara yönelmez ise; yılda net olarak 5 milyar dolar civarında borçlanmaya devam edecektir. Bu, 1987'de olmuştur. Biz tahmini yaptık, 1987'de aslında 6-7 milyar dolarlık bir dış borç artışı olmuştur. 1988'de de en aşağı 5 milyar dolarlık bir borç artışı beklemek lazım. Yılın ilk 6 ayında 2,5 milyar dolayında yeni dış borç alındığına göre, yıl sonuna kadar 5 milyar dolarlık dış borç artışı gerçekleşecek.

AKGÜÇ — Sayın Uras, sizin de görüşerinizi alalım.

eğer ekonomi dışı açılıyorsa, döviz kredisi kullananları, devleti aradan çıkararak dış kredi kuruluşlarıyla doğrudan ilişkide bulunduracak yeni bir düzenlemeye ihtiyac vardır

URAS — Ben borç sorununu iki pakette düşünürüm. Bir tanesi, bugüne kadar olmuş borçları ileriye dönük olarak düşünürüm. Şu ya da bu sebeple geçmişte alınmış borçların bir ödeme mükellefiyeti var, bunların önümüzdeki yıllarda bir baskısı var. Bu baskı bizi sadece döviz bulmamız yönünden sıkıştırıyor, bu döviz satın alacak Türk parasını bulma yükümlülüğü nedeniyle doğrudan doğ-

ruya halkı ilgilendiriyor. Çünkü eskiden döviz bulamayınca, döviz bulamayan tüccar ithalat yapamıyordu. Artık döviz almak için hükümet TL bulamayınca para basıyor, bu bastığı para Adıyaman'daki bakkal Mehmet Efendi'yi de etkiliyor. Bu çok önemli bir nokta. İkinci paket, Türkiye'nin bundan sonra ilave borç kullanımının bir düzene bağlanması ya da nasıl olacaktır. Tabii düzene bağlanması, liberal bir ekonomide

DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS
İktisatçı - Yazar

bunu söylemek kolay değil ama, ben bunun da bir düzenlemeye tabi tutulabileceği kanaatindeyim. Ben ikinci paket üzerinde konuşacağım, birinci paket nasıl çözülür onu sonra söyleyeyim.

İkinci paket şu: Eğer Türkiye'de ekonomi tam olarak dışarıya entegre bir hale gelmiş olsa, dövizle borç kullanımı aynen Türkiye'deki gibi bankadan bir kimsenin borç kullanımına benzer halde olacaktı. Banka bakacak, örneğin müşteri Ahmet Bey'in kredibilitesi nedir? Kredibilitesi

iyi ise, Ahmet Bey'e döviz kredisi verecek ve Ahmet Bey ödemediği zaman da Ahmet Bey'in yakasına yapışacak ya da borcunu silecek. Halbuki Türkiye'de biz hem liberal ekonomi var diyoruz, hem de bütün dış borçları devletten geçiriyoruz, devlet güvencesi ile alıyoruz. Şimdi ne oluyor? Bir yabancı finansman kurum Ahmet Bey'e kredi vermiyor. «Ben Ahmet Bey'e kredi vereceğim ama, Devlet Baba sen de bana garanti ver.» diyor. Ve Ahmet Bey'in kredilerinin her birinin altında Devlet Baba imzasını koymuş oluyor. Yani Devlet Baba eliyle Ahmet Bey adına 55 milyon Türk halkı kredinin altına imzasını koymuş oluyor. Bu son zamanlarda giderek istismar edilir hale geldi. Şöyle ki, şimdi artık Türk bankaları Ahmet Bey'e Türk kredisi verecek yerde, «Ahmet Bey elimizde döviz kredisi var, hem de sabit faizle kur garantili, bunu sana Türk Hükümeti de garanti ediyor. Gel sana buradan Türk parası verelim ama, sen bunu döviz gibi imza et.» diyor. İşte çarpıklık burada. Eğer hakikaten Türk ekonomisi dışa açılıyor, dışta serbest hale gelyorsa, bence ileride Türkiye'de döviz kredisi kullananları doğrudan doğruya dış kredi müesseseleriyle karşılıklı ilişki haline sokacak ve devleti aradan çıkaracak bir düzenleme, bir mekanizma lazım. Her şahsi kredi kullanımında, firma kredisi kullanımında, 55 milyon kişinin kefaletini aradan çekmek lazım. Bu çok önemli bir nokta. Bunu çektiğiniz zaman dışarıdaki adam da Ahmet Bey'in projesi fizibl ise, Ahmet Bey'in ödeme gücü varsa, ona kredi verecektir. Bu çok önemli bir nokta.

Birinci pakete geleyim. Birinci paket ne olacak? Önümüzdeki yıllara çok büyük baskılar geliyor. Bu sene döviz kurunun aşırı yükselmesi de bu baskıyı arttırıyor. Eğer önümüzdeki yıl bir dolar ortalama olarak 3000 liraya çıkarsa -ki bu gidış-

le çıkması normaldir- düşünün ki Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti önümüzdeki yıl 12 trilyon lira yahut 13 trilyon lira Türk parası bulacak ki, dış borç ödemek için gerekli döviz satın alabilsin. Bu da imkânsız hale geliyor.

KURDAŞ — Sayın Uras bu noktayı daha teknik olarak ortaya koyalım. Bu 45 milyar dolar dış borcun farzedelim ana parasını hiç ödemeceğiz. Yani taksitlerinin ödeyeceğiz ama yenisini alacağız. Rofinansman yapacağız. Sadece 4 milyar dolar civarında faiz ödeyeceğiz. Şimdi bu faizin Türkiye'nin milli gelirine olan oranı, diyelim % 7-8 olur. Ama Türkiye'nin ihraç ettiği mal ve hizmetlere oranı ne olur? Onu da düşünmek lazım. Herkes ödenecek faizi milli gelire oranlıyor. Yok efendim bir sürü bina yaptınız. Hadi ihraç edin bakayım, edemezsiniz. Bunun için bir de ödenecek faizin, ihraç edilebilir mal ve hizmetlere oranı ne olur? Ona da bakmak lazım. Milli gelire oranını yaklaşık % 8 kabul edersek, demek ki tasarrufu yükselteceksiniz. Yükseltmeniz lazım ki Türk lirasını bulabilesiniz. Türk lirası için dardaysanız, demek ki tasarruf yapmıyorsunuz. Kanımca tasarruf oranındaki zorluk buradan geliyor. Şimdi % 15, en fazla % 20 tasarruf var. Milli gelirin % 8 oranında dış borç faizi ödemek isterseniz, demek ki tasarruf oranını bir yılda % 50 artırmak zorundasınız.

URAS — Sayın Kurdaş, bu tasarruf oranı sorunu da bence Türkiye'de çok teorik bazda tartışılan bir konu. Çünkü hükümet her türlü tedbiri alsa, tayinlamaya gitmediği sürece Türkiye'de tüketimi kısmanın artık çok güç olduğunu kabul etmek lazım. Tüketim oranlarını kısmak çok zor; çünkü Türkiye'de gelir dağılımı giderek bozuluyor. Yani tasarruf oranı ile tüketim birbirine karış-

tı. Türk halkında 53 milyon asgari tüketim seviyesinde yaşarken, tasarruf oranları niye oynamıyor diyoruz. Türkiye'de tüketim oranı ile tasarruf oranına, tabii bir çizgi koymak lazım.

KURDAŞ — Çok güzel bir noktayı belirttiniz. Siz demek istiyorsunuz ki, Türkiye'de tüketimi indirerek artık tasarrufları yükseltmek imkânı yoktur. O halde ben bu dış borcu ödemek için mecburum, yatırımlarımı kısacağım. Bunun da bence ayrı bir etkisi olacak demektir.

URAS — Tabii. Zaten yatırımları da yanlış politikayla yönlendiriyorsunuz. Gene bu çarpık gelir dağılımı dolayısıyla. Dikkat ederseniz, yatırım dediği zaman, özel sektör yatırımları zaten çoğunlukla, otobüs, kamyon ve inşaat. Son zamanlarda kamu yatırımlarının içinde de inşaat büyük yer tutuyor. Belediyeler bile inşaatla giriyor. Teşvik edilen yatırımlar içinde belediyelerin yatırımları da yer alıyor.

KURDAŞ — Tabii burada bir tedbir var. Sizin fikrinizi almak isterim. Şimdi biz ödenecek faizlerin tasarruf hacmine oranını düşündük. Tabii milli gelirden de yıldan yıla bir artış olacaktır. O artışı da bu faiz ödemelerine çevirebilmek, çözümün bir parçasıdır. Milli gelirden reel olarak % 3 - % 4 artış oluyor. Bu % 3 artışı siz faiz ödemelerine çevirirseniz, o da tasarruf oranını artırmak demektir. Değil mi? Artan milli geliri tüketmeyip faiz ödemesine çevirirseniz, işin yükünü bir miktar azaltırsınız; ama gelecekte yine de bu-

günkü milli gelirin biraz daha altında bir kaynak kullanımı ile yetinmek zorundasınız.

KIZILYALLI — Bu konuda ben bir saplama yapabilir miyim? Tasarrufları artırma yönünden şu imkanlar var aslında, tabii politika değişikliği ile. Önce bugünkü durumu değiştirmek, düzeltmek lazım. Bugün dünyada gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkelerden biri Türkiye. Çünkü ortalama fert başına düşen milli gelir, 1200 dolardan düşük. Ayrıca bir kişinin maaşı ki, o maaşla 4-5 kişilik aile geçiniyor. İşte bazı kesimlerde o kişinin yıllık maaş tutarı 1200 dolardan da az. Şimdi bu kesim tüketiminin en minimum noktasında. Bunun tasarruf etmesine imkân yok. Buna mukabil gelir dağılımı çok bozulduğu için yukarı zümrenin ithal eğilimi ve dışarıya sermaye transfer eğilimi yüksek. Gelirinin büyük bir bölümünü lüks mal ithali yahut da dış seyahat, dış turizm gibi harcamalarda kullanıyor. Gelir dağılımını düzeltme halinde Türkiye'de tasarruf hacmini de yükseltme olanağı var. Çünkü bugün gelir düzeyi çok düşük, büyük kesim tasarruf edemiyor. Yüksek gelir elde edenler ise, yaptıkları tasarrufları büyük ölçüde dışarıya aktarıyor, yahut dışarıya kullanıyor. Bu bakımdan ilk yapılacak iş, tasarrufları artırma yönünden de enflasyonu durdurmak. İkincisi, yatırımları üretken alanlara kaydırarak milli gelir artışını artırmak mümkün. Bugün reel olarak Türkiye'nin % 5'in üstünde kalkınmaması lazım, aşırı derecede kısa vadeli borçlanmadan. Sermaye/hâsıla oranı düşük yatırımlara yönelerek % 7 kalkınma hızına ulaşmak mümkün. Gelir dağılımını iyileştirerek, bu alt gelir grubunun bir miktar tasarruf yapmasını da sağlamak lazım. Bu enflasyon durduğu takdirde de tasarrufları dayanıklı tüketim malları, bina yerine banka hesaplarına yahut tahvillere, his-

◆ Herkes yanılıyorsa, bu, hiç kimse yanılmıyor demektir.

La Chaussée

se senetlerine yatırma olanağı bulunabilir. O da yatırımcılara ayrıca kaynak sağlayabilir.

gelir dağılımı bozukluğu yüzünden rant elde eden kesimde büyük nakit birikimi olmakta, bu paralar devlete yüksek faizle borç verilerek ya da döviz satın alınarak değerlendirilmektedir

URAS — Müsaade ederseniz demin ortaya koyduğum iki pakete daha ilaveler yapacağım. Bir tanesi tasarrufları kanalize etmek. Türkiye'de bugünkü sistemde tasarrufları da yatırım alanlarına yönlendirici bir mekanizma, bir teşvik yok. Sermaye piyasası işlemediği için, küçük tasarrufların sanayiye kanalize edilmesi diye bir olay yok. Hatta müesseselerin kendi tasarruflarını sanayiye kanalize etmeleri diye bir olay yok. Çünkü yüksek faiz oranları stok finansmanını daha cazip hale getiriyor. Ama Türkiye'de gelir dağılımının bozukluğu dolayısıyla büyük gelir grubunun rant elde eden kesimi üzerinde büyük bir nakit stoğu var. Bir de tedavüle sürekli para çıkıyor. Bir yılda iki trilyon lira kadar artan bir para var. Bu trilyonu aşan lira da belirli az sayıda kişinin cebine geçiyor. Bu nasıl oluyor? Üzerinde çok durulması gereken bir nokta bu. Bu para doğrudan doğruya devlete borç veriliyor. Yani devlet kendi çıkardığı parayı dolaylı olarak rantiyeye kesiminin elinden faiz vererek tekrar geri alıyor. Ödenen faiz gerçekte % 65 veyahut % 60 falan görünüyor. Bu, ver-

gi muaffiyetleriyle ve dolaylı teşviklerle aslında % 150'ye yakın. Açıkçası devlet bir para basıyor, o bastığı parayı % 150 faiz vererek başkasının elinden tekrar topluyor. Sonra tekrar o % 150 faizi ödemek için para basıyor. Böylece Türkiye'de bir kesimde ileride düzeltilemeyecek ölçüde bir rant terekümüne neden olunuyor.

KURDAŞ — Sayın Uras, acaba bütün dünyanın imrendiği oyuncaklı sistem bu mudur?

URAS — Bu rant kesiminde biriken paranın nasıl kullanıldığını, buradaki çarkı izah etmeye çalışayım. Rantiye kesiminin eline para böyle geçtiği için ve bunlar da paralarını yatıracak başka alan bulamadıkları için, bu paranın devlete borç vermedikleri bir kısmı ile de yabancı paraya tamah ediyorlar. Devlete borç verilemeyen, tahvil satılmayan günlerde de gidip Tahtakale'den döviz topluyorlar. O dövizleri götürüp bankalarda döviz tevdiat hesaplarına koyuyorlar. İşte bunun yüzünden Türkiye'deki mevduat hesaplarının yarısı döviz mevduatı olmuştur. Yoksa bu döviz mevduat hesabı işçi Hasan'ın, memur Hüseyin'in mevduat hesabı değildir. O zaman ne oluyor? Bu çark, gelir dağılımının bozulması, yeni para basılmasının yanı sıra bir de dövizin fiyatını yükseltiyor. Dövizin fiyatını yükselttiği zaman da, devlet dış borcu öderken normal olarak bir dövize 1000 lira vermesi gerekirken, şimdi en az 1500 lira veriyor; yıl sonuna doğru da 2000 lira verecek.

AKGÜÇ — Döviz birikim aracı olarak kullanılmaya başladı. Bir ödeme aracı olmasının yanı sıra...

URAS — Çok ilginç. Türkiye'de tek birikim aracı, döviz ve devlete borç vermek oldu. Türkiye'de, özellikle rant kesimindeki büyük paraların tek değerlendirme aracının devlete

borç vermek yahut da döviz satın almak olduğu olan bir sisteme geldik. Bugün artık ev almak bile cazip değil. Paranız varsa devlete borç verin, yahut döviz alın. Halbuki bu döviz alımından ve devlete borç vermeden dolayı olarak devlet zararlı çıkıyor. Yani bunun fiyatını da devlet ödüyor. Devlet de ödemiyor, dolaylı olarak o 54 milyon ödüyor. 1 milyonluk bir rant kesimi de çarkın bu şekilde işleyişinden yararlanıyor.

KIZILYALLI — Ben bir yorum yapmak istiyorum. Benim söylemek istediğim, önce gerçek döviz kurunun yükseltilmesi. Aslında Türk parası bugün de aşırı değerlendirilmiş (overvalued) durumda kanımca. Nitekim ihracatçıya bugün bir dolar için 2000 lira ödeniyor, halbuki resmi kur 1560 lira. Hatta yabancı bankaların danışmanı olan bir kişinin konferansta söylediği gibi, yabancı şirketler döviz kurundaki gelişmelerden çok memnunlar. Çünkü devalüasyon oranı devamlı fiyat artışlarının gerisinde kalıyor. Ve bu şekilde yabancı bankaların kârları diğerlerinden 2-4 misli fazla oluyor. Ve transfer edilen kârlar da büyüyor. Bu enflasyon-devalüasyon ortamı içinde aslında kur gerçekçi değil. Gerçekçi olmadığı için de ihracatı suni tedbirlerle teşvik etmek zarureti doğuyor. Bugün işte 1 dolar 1500 TL, ayrıca bir de % 25 teşvik primi var.

KURDAŞ — Devlet borçlanma yoluyla sağladığı paraları değişik kesimlere dağıtarak onları tatmin etmiş oluyor. Devlet o % 100 ile % 150 faiz ile borç alıyor rant sahiplerinden. Onu da son derece aşırı bir kamu sektörü tüketiminde kullanıyor. Lükste ve israfa.

KIZILYALLI — Türkiye Gelir Vergisi sistemi bakımından 1946 yılından Kazanç Vergisi sistemine dön-

müştür. Memur-işçi hariç bugün kimse Gelir Vergisi ödememektedir.

KURDAŞ — Ödese bile enflasyon onu sıfırlıyor. Geçen senenin kârı üzerinden vergiyi % 80 enflasyonla şimdi öderseniz, verginin reel yükü düşmüş oluyor tabii.

KIZILYALLI — Ama onu da ödemiyor, efendim. Artık Gelir Vergisi sisteminde o kadar geniş muafiyetler var ki, vergi mükelleflerinin büyük bir kısmı o sembolik vergiyi dahî ödemiyorlar.

KURDAŞ — Evet. İhraçla ilgili olanlar hiç ödemiyor. Aşağı yukarı % 10 ödüyor.

AKGÜÇ — Onu da zaten enflasyon alıp götürüyor.

KIZILYALLI — O yüzden bugün devlet bütçesi gelirlerin yetersizliği nedeni ile çok büyük ölçüde transfer bütçesi. Borç ödeme bütçesi.

AKGÜÇ — Evet Sayın Uras, buyurun.

URAS — İzin verirseniz bir noktaya daha temas edeyim. Türkiye'de çok büyük bir askeri kesim var. Biz bu askeri kesime bugüne kadar hep duygusalılıkla, milli duygularla, askere olan hürmetimiz bakidir anlayışı ile baktık. Bu kesimi hep ihmal ediyoruz. Halbuki askeri kesim de ekonominin bir parçasıdır. Bakınız: binasıyla, giyimiyle, kuşamıyla, silahıyla, makinasıyla, teçhizatıyla, sahip olduğu arsalarla, eğitim kamplarıyla, ekonominin bir parçasıdır. Şimdi askeri bu ekonominin içinde yok gibi farzedip harcamalardan payını almasını, fakat harcama düzeninin hiçbir şekilde hesaplara girmemesini de ilahî hürmetimizle sürdürüremeyiz. Bir taraftan havuzu doldurmaya çalışıyorsunuz, öbür taraftan havuzda bir delik var. O deliği görmezlikten geliyorsunuz. O delikten ne kadar gidiyor? «Ona

hakma, onu sorma gücünler!» diyor-sunuz. Bu çok önemli bir noktadır. Özellikle günümüzde gelişen teknoloji, gelişen araç-gereç trafiğinde askerinin önemli harcama ihtiyaçları var. Askerin pahalı bir ihtiyacı var. Bu pahalı ihtiyacın en iyi şekilde karşılanması gerekiyor. Ama bu ihtiyaç hakikaten en iyi, en akılcı şekilde mi karşılanıyor? Askeri harcamaların Türkiye'nin dengelerine etkisi nedir? İç dengelerine etkisi nedir, dış dengelerine etkisi nedir? Bunu kimse sormuyor. Bu da çok önemli. Bunların hesaba girmesi lazımdır. Bakınız İsrail bu konuda hassas bir memleket. Ama bakınız ithalatına, askeri olan ithalat, askeri olmayan ithalat diye ayrılıyor. Dış borçları da sivil borçlar, askeri borçlar, toplam borçlar diye gösteriliyor. Biz de herhalde İsrail kadar olmasa bile askeri harcamalarda payı yüksek olan bir kesimiz. Dış borçları tartışırken, dış borçlarda askeri borçları yok gibi sayıp tartışma yapamayız. Bunu da dikkatlerinize sunmak istiyorum.

AKGÜÇ — Dış borçlar konusunda neler yapabiliriz? Dilerseniz şimdi de bunu tartışalım. Aşağı yukarı dış borçların boyutunu ortaya koyduk sanıyorum.

KURDAŞ — Konuşmacılar işin vahametini hatta rezaletini ortaya koydu. Bayağı bir deliğe tıkıştır bu dış borçlar Türkiye'yi. Şimdi Başbakan çıkıp «Ben dünyanın tanınmış iktisatçılarımdım.» gibi laflar edebiliyor.

◆ Önderliğin en büyük denemelerinden biri, bir sorunun çabuk ve tehlikeli bir duruma girmesinden önce farkına varmaktır.

Arnold H. Glasgow

dış borç en yanlış antibiyotiktir ve ülkeleri döviz kurunda, tüketimde, tasarrufta, yatırımda hatalı politikalara götürür

AKGÜÇ — Aslında bu işin garip hatta üzücü tarafı nedir? Biz bunları Dergi'de en azından 10 senedir söylüyoruz. Türk ekonomisi sonunda böyle bir deliğe, böyle bir çıkmaza girecektir diye. Ama bu öngörüler kimsede yankı uyandırmıyor. Olaylar gelişmeden önce söylüyorsunuz, gelecek budur diyorsunuz, dış borçlar şöyle olacak, iç borçlar böyle olacak diyorsunuz. Bu politikalarla, Türkiye'nin dengelerinin daha da bozulacağı, bütçe açıklarının büyüyeceği, bir rantıye sınıfının yaratılacağı, finansman sorunlarının ağırlaşacağı... Bunlar hep söylenmiştir. Ama kimse bu söylenenleri dikkate almamıştır. Ya konuları hiç bilmiyorlar, ya araştırmıyorlar, ya da düşünmüyorlar.

AKAT — Ben Sayın Kurdaş'ı hatırlıyorum, bu borçlar konusunda neler söylediğini.

KURDAŞ — Kıyametleri kopardık. Ben öteden beri dış borcun en yanlış antibiyotik olduğuna inanırım. Dış borç, milletleri yanlış politikalara götürür. Döviz kurunda, tüketimde, yatırımda hep yanlış politikalara götürür. Adam size para verir, işte köprü yaptırır. Hatta yarın park yaptırtacak. Bunun için para vereyim diyecek. Konut finanse edecek...

AKGÜÇ — Avrupa İskân Fonu'ndan verir.

AKAT — Bir noktayı vurgulamakta yarar var. Onu gözden kaçırmamak lazım. 1980'de geldiğimiz, kapalı ekonomi modelinde diyelim, bu

modelin dışa açılması için Türkiye ekonomisinde belli bir yeniden yapılanma (restructuring) lazımdı. 1980'li yılların başında. 1970'li yıllarda sizlerin de biraz önce söylediği gibi, uygulanan çok yanlış politikalar sonucunda ulaşılan nokta, önemli ölçüde kaynak gerektiriyordu. Hiçbir ekonominin yeniden yapılanması (restructuring) kendiliğinden olmuyor. Önemli miktarda kaynak gerektiriyordu ve bu kaynakları Türkiye'nin içe-

PROF. DR. ASAF SAVAŞ AKAT
İktisatçı

riden sağlamanın sanıyorum çok daha yüksek sosyal maliyeti olurdu. Bunu da kabul etmek zorundayız. İşte bu kaynak ihtiyacı Dünya Bankası, IMF gibi dış finansman çevreleri tarafından da görüldü. Bir yerde dünya ekonomisini yönlendiren (monitor eden) kurumlar tarafından görüldüğü için, bana öyle geliyor ki bu borç artışı bu kadar hızlı olabildi. Dış borç artışını reel ihtiyaca da tekabül ediyordu gibi görmek lazım. Dış borç kötü ama, 20 yıllık yanlış bir döviz kuru politikasının yarattığı ters

bir yapıyı dış borç almadan yani iç kaynaklarla dönüştürme operasyonu da ucuz bir operasyon değil. Bunu da görmek lazım. Yeniden yapılanma pahalı bir operasyon; yalnız iç kaynaklara dayanılsaydı, çok daha pahalı bir operasyon olabilirdi. Çünkü, yeniden yapılanmanın gerektirdiği kaynakları aşırı bir döviz tahdidi altında ve ilk başlarda var olacak iç tasarruf sınırları altında gerçekleştirmenin, ağır bir sosyal maliyeti olurdu.

Düşünelim, dış borç ne demek? Bir, döviziniz yok dövizinizi alıyorsunuz demek; iki, tasarrufunuz yok dış tasarrufları transfer ediyorsunuz demek. Bu ikisini almadan ekonomide yeniden yapılanma (restructuring) yapmak demek, az dövizle ve az tasarrufla yeniden yapılanmaya gitmek demektir. Veyahut da iç ekonomide çok büyük tüketim kısılmasına gitmek demektir. Nereden bakarsanız bakın, bunun bir sosyal maliyeti var. Doğrudur, maliyeti şimdi geleceğe atınız ama, bu yeniden yapılanma faturasının kısa dönemde öyle küçümsenmeyecek bir maliyeti var. Dış borçlardaki artışta büyük neden olarak ben ekonominin yeniden yapılanmasını görüyorum.

KIZILYALLI — Ben bir noktaya işaret etmek istiyorum. 1980-1983 döneminde bizim dış borcumuzda artış çok az. Dış borçlar esas 1984'den sonra artmaya başlıyor.

KURDAŞ — Sayın Akat, yeniden yapılanma (restructuring), orada teorik olarak güzel bir gözlemdir, doğrudur.

AKAT — Bir şirketi düşünelim. Şirket 20 sene yanlış patronun altında, yanlış yönetimin altında piyasa için mal üretmez hale gelmiş, bütün makinaları eskimiş, teknolojisi yanlış, şu bu... Şimdi böyle bir şirkette genellikle iki şey yaparsınız. Ya satar savarsınız, işçileri atarsınız; ya

küçülürsünüz, o küçülmeden sonra sağlıklı bir şekilde büyürsünüz; ya da ilave kaynak gerekir. Bankalar devreye girerler, önemli miktarda kaynak enjekte ederler, bu kaynak enjeksiyonu sayesinde darboğaz sorunlarınızı çözersiniz, işçi atmazsınız, kaynaklarınızı daha iyi kullanırsınız (vs.) ve sorununuzu çözecek hale gelmeye çalışırsınız.

AKGÜÇ — İşte o yeniden yapılanma Türkiye'de gerçekleşmedi. Ne sanayi yapı değiştirdi, ne de Türk ekonomisinde önemli bir değişim doğurabilecek yatırımlar, projeler devreye sokulabildi.

AKAT — Ben şimdi yapıldı ya da yapılmadı demiyorum. Türkiye niye borç aldı bu dönemde? Dış finans çevreleri niye Türkiye'ye borç verdiler bu dönemde? Türkiye şu şartlarla borç alabilir miydi? Eğer döviz kurunu sabit tutacağım, her geçen gün döviz kurunu biraz daha revalüe edeceğim, ihracatımı arttırmayacağım, ithalatımı serbest bırakmayacağım deseydi; dış borç alabilir miydi? Bu liste böyle devam etseydi borç da almazdı. Çünkü o takdirde verilen borç hakikaten sokağa atılan borçtur. Halbuki şimdi, bir yeniden yapılanma (restructuring) ümidi vardı. Demek ki bir de bir restructuring'in işareti gördüler ki, bu parayı verdiler. Bence Türkiye'de hiç yeniden yapılanma olmadı demek, bir yerde de sokaktaki adama alay etmek gibi oluyor. Hiçbir iktisatçının bu lafı söylememesi lazım. Türkiye'de bir yeniden yapılanma olmuştur. Bu belki istediğimiz yönde olmamıştır. Bunun faturası belki pahalı olmuştur; maliyetli, olması gerekene kıyasla daha yüksek olmuştur; ama bir restructuring de olmuştur Türkiye'de. Hiçbir yeniden yapılanma olmamış gibi Türkiye ekonomisini düşünmek bence yanlış. Bugün, işte hayalidir, şudur, budur ama 10-12 milyar dolarlık bir ihracat hac-

mi vardır. Belli bir turist girişi vardır. Turist bugün geliyor da 10 sene evvel niçin gelmiyordu? 10 sene evvel İspanya'ya gelen turist neden bu sene Türkiye'ye geliyor? Türkiye'de plajlar değişmediğine göre bir şeyler değişti.

1980 öncesi uygulanan politikaların en çarpık yanlarından biri, dışa açık bir ekonominin altyapısını kurmamış olmasıdır; son dönemde türkiye bir yeniden yapılanmaya girmiştir; ancak, bunu daha az borç alarak daha iyi bir şekilde yapabiliirdi

Şimdi altyapı, altyapı diyoruz. Altyapıda da benim söyleceklerim var. 1980 öncesi uygulanan iktisat politikasının en önemli sorunlarından biri, dışa açık bir ekonominin altyapısını kurmamış olmasıydı. Hangi limandan ihracat yapacaktınız? Hangi karayolundan ihracat yapacaktınız? Hangi enerji ile ekonomiyi sürdürecektiniz? 1980 öncesinde belki fabrikaları kurduk da bunlar yoktu. Dışa açık bir ekonomi diyorsunuz, hangi telekomünikasyonla ihracat yapacaktınız? İhracat dediğiniz telefon istiyor, teleks istiyor. Turist dediğiniz liman istiyor, otel istiyor. Yollardan falan şikâyet ediyoruz ama, yollarda ki trafik darboğazları da artıyor, azalmıyor. Türkiye'de altyapı yetersizliği 1960 ve 1970'li yıllarda uygulanan iktisat politikasının yarattığı temel sorunlarından bir tanesidir. 1960'lı 1970'li yıllarda üretken yatırım adı altında fevkalade verimsiz (ineffici-

ent) büyük sermaye parkları, katma değer yaratmayan, hatta negatif katma değer yapan sermaye parkları kuruldu. Bu arada bunları etkili işletecek bir altyapının kurulmadığını da unutmamak lazım. Bugüne yüklenirken geçmişin o taraflarını, dolayısıyla yeniden yapılanma ihtiyacını da göz önüne almak lazım Türkiye'de. Bunun fiyatını biz överdik. Ben ödemeyelim diyenlerden değilim. Sakın yanlış anlaşılmasın. Bana öyle geliyor ki, Türkiye bu yeniden yapılanmayı çok daha az borç alarak çok daha iyi ve parlak bir şekilde yapabiliirdi. Zaten bunu 1982'de «Büyüme Stratejisi» diye yazdım. Orada düşündüğüm açık seçik ortada idi. Bunun çok daha iyi şartlarla yapılabileceğini düşünüyordum. Bunu esas şundan söylüyorum. Bizim iktisatçılar olarak esas sorunlarımızdan biri, olabilir hep bakmak. Neler olmuş, neler olabilir? Benim yorumum orada şu, restructuring'i ondan vurguluyorum:

Batı açısından, yani Türkiye'ye bu borcu verenler açısından bu yeniden yapılanma bitti artık. Dış borçlar bir iş yapmak için Türkiye'ye açılmış bir kredi idi. Bunun arkası yok. Bu sonsuz bir çek değil. Sonuza kadar giden bir çek değil. Bence bize borç verenler; «Al kardeşim, ekonomiyi bu hale getir. Bunun finansmanını içerden yaparsan, sosyal ve politik açıdan bu çok pahalıya mal olur. Sen bunun parasını üç aşağı beş yukarı vereceksin ama, bunun bir zaman sınırı, zamana yayılması var.» diye düşündüler. Bu yeniden yapılanma dediğiniz 3 yıldır, 5 yıldır, 6 yıldır, nihayet 7 yıldır; bu zaman bitmiştir gibi geliyor bana. Bundan sonra artık böyle büyük dış kaynaklar yoktur. Çünkü bu kadronun bu verilen paralarla ve bu zaman içinde yeniden yapılanmayı gerçekleştirmiş olması gerekirdi. Batı'nın finans kaynaklarının olaya bakış açısı bence bu

olacaktır. Kıssadan hisse: Artık gelecek yıllar için bu paralar yoktur. Bu paralar geçmişte belli bir amaçla verilmiştir. Başarılı olsa, ihtiyacı olmayacağı için; başarısız olduğu takdirde de, başarısız Batı'nın sonsuza kadar finanse etmesi hiçbir zaman söz konusu olmadığı için; bu krediler bitmiştir. Aynen bir bankacı-firma ilişkisinde olduğu gibi. «Yapamadin sen arkadaş.» deyip gene borç verme süreci kesilecektir. Bence önümüzdeki dönemde böyle yıllık 5 milyar dolarlık yeni borçlar verilmeyecektir.

Geçen yıl verilen para benim de hesaplarıma göre aşağı yukarı 5 milyar doların üstünde. Bu tamamen seçim yılı münasebetiyle, Sayın Özal iktidarda kalsın diye verilmiş bir paradır. Bunu birisi espri olarak söyledi. Zaman zaman doğru olduğunu düşünüyorum: «Bu hükümet her yıl seçim yapmak zorunda. Niye her yıl seçim yapmak zorunda? Aksi takdirde Batılıları 5 milyar dolar yeni para vermeye nasıl ikna edebilecek. 'Bu sene de seçimim var, ama ben önümüzdeki sene durumu toparlamaya başlayacağım.' diyerek Batılılardan para koparabiliyor.» Bu, Ankara'da dolaşan fıkralardan biri idi. Hoş bir fıkradır. Geçen sene de bu gerekçe ile 5 milyar borç alınarak atlatıldı. İşte bu sene de seçim var diye Batılılardan cömert davranmaları istenecek, ama artık bu hikâye bitmiştir. Bence bundan sonra Türkiye'nin dış borçları 40-45-50-55-60-65-70 gibi değil 40-45-51-58-70-95 diye hızlanarak gider. Buna da imkânı yoktur. Yeniden yapılanmanın bitmiş olması gerekir, konjonktürel olarak. Şimdi bu yapmak lazım? Bir noktayı eklemek istiyorum. Bir kere bu denli yüksek borç düzeyine çıktığımızda, başka hiçbir şeye bakmamak lazım bence. Sayın Kurdaş'ın demin değindiği faiz ödemelerine bakmak lazım. Siz faizlerinizi ödemiyorsanız bir kere, oto-

matıkman ödemediğiniz faiz kadar borçlarınız artıyordu. Bu fevkalade kumulatif bir olaydır. Hiç taze borç almasanız bile, sırf faizler için alınan kredilerde net kaynak girişi sıfır demektir. Faizlerin borç alınarak ödenilmesi ülkeye net olarak girişinin artık sıfır olması demektir. Borç bir firma ya da devlete -ikisi aynı şeydir-, bir süre net kaynak girişi yaratır. Belli bir süreden sonra ya borç miktarları geometrik seri halinde büyümeye başlarlar ya da net kaynak girişi durur; ona rağmen dış borç artışı, küçük bir geometrik seri halinde yine devam eder. Ancak ne zaman durdurursunuz bunu? Net kaynak çıkışına başlarsanız. Yani ne yapılabilecek geldiğimiz zaman da, bence izlenecek politika kılavuzu (policy guidelines) son derece basittir.

KURDAŞ — Bu konuya girmeden evvel, bu yeniden değişme, düzenlenme, yeniden yapılanma üzerine ben de bir iki kelime söylemek isterim. Sayın Akat da bilir, 1980'de Türk ekonomisini bürokrasi kanalıyla yönetilir bir düzenden piyasa sisteminin ana mekanizmaları içinde yönetilir bir düzeye geçirmek, eksik de olsa önemli bir adımdı. Bir yeniden düzenleme hareketi idi. Ben bu hareketi takdir etmişimdir. Bugün de takdir ederim. Bu hareket Sayın Özal'ın fikri miydi? Onda çok şüphem var. Çünkü Sayın Özal ondan evvel kararlaştırılmış bir programı uygulamak için getirilmiştir. Fakat o programa sahip çıkmıştır. Tabiatında büyük bir sahip çıkma yeteneği vardır. Aslında böyle hareketlerde düzeltme zannedildiği kadar çok uzun ve vahim ölçülerde olmaz. İki olay bunu izah eder. Veya iki faktör, düzeltmenin uzun ve sancılı olmamasında yardımcı olur. Bu gibi bunalmaya girmiş, deprese durumda olan ekonomilerde ihracat potansiyeli olduğu halde yapılamaz, ithalat ise lü-

zumsuz yüksektir. Sız böyle bir ekonomide düzeltme, kur ayarlaması yaptınız mı, çok kısa dönemde ihracatınızda önemli sıçrama olur. İthalatınızda daha az gelişme olur ve ufak bir dış yardımla bu uyum veya düzeltme dönemini geçersiniz. Biz Para Fonu'nda yaptığımız böyle büyük kambiyo reformu operasyonlarında, hep «Bu uyum, ekonomiyi düzeltme yardımı nedir?» diye tartışırdık.

türkiye gerekli dış borcu 1980-1982 yılları arasında kullanmıştır; 1983'den sonra alınan dış krediler, hesapsız, aşırı tüketici, gösterişçi bir politika sonucu heba edilmiştir; buna rağmen batı, türkiye'yi ekonomik ve politik açıdan kontrol etme bilinciyle borç vermeye devam etmektedir

Benim kanımca Türkiye bu yardımı 1980'de, 1981'de aldı. Ondan sonra alınan dış borçlar Türkiye'nin ekonomisinin yeniden yapılanması için değil, rahat yaşama huyunun nüksetmesinin bedelidir. 1983'den sonra ANAP'ın iktidarda bulunduğu dönemde, benim kanımca bunların kamu tüketimini aşırı teşvik etmeleri, yatırımlarda laubali bir şekilde katma değeri en düşük, sermaye/hâsıla oranı en yüksek sahalara sırf politik maksatla yayılmaları, bir de dıştan kredi ile mal alıp yapay bir parlaklık yaratmak zaafı, dış borç artışını hızlandırmış, take-off'a doğru

götürmüştür. Hakikaten Sayın Özal 1980'de iş başına geldiği zaman, zannediyorum 16-17 milyar dolar civarındaydı dış borçlar. Resmî tablolarla 14 milyar dolardan az görünürse de, askeri krediler de eklendiğinde, bu rakam 16-17 milyar dolar civarına yüksebilir. Bu, 1983'de 22-23 milyar dolar oldu. Ama dış borçlarda ondan sonrakî aşırı artış bugünkü meseledir. Bu, tamamen ANAP iktidarının ve daha basitçe Sayın Özal'ın aşırı tüketici, aşırı hesapsız, aşırı gösterişçi bir politika taraftarı olmasının sonucudur. Buna rağmen ben tarihin, Özal'ı değerlendirirken, ilk yaptığı müsbet hareketleri bir puan olarak yanına kaydedeceğini zannediyorum. Ben de ona taraftarım. Ancak, son yanlış hareketleri nedeniyle Sayın Özal'a verilecek puan eksidir, nakıstır. Yanlışlıklar, artı puanları çoktan almış götürmüştür.

AKAT — Burada bir açıklama yapmakta yarar var. Benim derdim Sayın Özal'ı değerlendirmekten çok şu: Parayı verenler niye verdiler? Ona bakmak lazım. Sizin dediğiniz doğru ise, adamların geri zekalı olmaları lazım; bir adamın israfının finansmanına kredi vermeleri için... Ya da gerçekten bir komplo ile karşı karşıya kaldık. Yani iki tane alternatif var. Birincisi, Türkiye bir komplo ile karşı karşıyadır. Niye bu komplo Türkiye'de yapıyorlar da başka ülkelere yapmıyorlar? Yani bizim özelliğimiz nedir? Ben bunun bir komplo olduğuna çok mütemayil değilim, doğrusu.

AKGÜÇ — Ama borç tuzağına düşmüş sadece biz değiliz ki: üçüncü dünya ülkelerinin büyük bir bölümünde dış borç sorunu var. En aşağı 10-12 ülkenin durumu ise kritik.

AKAT — Herhalde kendi jeopolitik durumumuzla izah edeceğiz ama, Arjantin'in böyle bir jeopolitik duru-

mu da yok. Bana öyle geliyor ki, böylesine bir kaynağın bu tarafa transferinde, böyle bir komplodan ziyade, Özal Hükümeti'nin son derece başarılı yaptığı, — ne ölçüde fiilen gerçekleştirdiğini bilmiyorum ama — adamlar açısından önemli bir yeniden yapılanma (restructuring) çıkışları, girişimleri oldu. Mesela özelleştirme. Bunu hafife alıyoruz biz. Ama dünya finans çevresi bunu hafife almıyor. Sizin bahsettiğiniz Türkiye'deki yapısal değişme, bir döviz kuru ayarlaması. Oysa 1980 yılına geldiğimizde Türkiye'nin sorunu yalnız bir döviz kuru düzeltmesinden ibaret değildi. Bunu kabul etmek lazım. Son derece karmaşık düzeltme, uyum süreci ile karşı karşıya geldi. Döviz kuru şüphesiz kritik idl ama, tek başına son derece yetersizdi. Yani döviz kuru ile oynayarak yapabileceğiniz sınırlı idi. Bunu siz de takdir edersiniz. Önemli miktarda başka şeyler ede yapmak zorunluluğu vardı. İşte bunların en başında ithalatın liberalizasyonu geliyordu.

KURDAŞ — Kambiyo reformunun bir parçasıdır bunlar.

AKAT — Tabii kambiyo reformları, piyasa reformları... Onlara baktığımız zaman Sayın Özal da bu şeyleri yaptı. Onları kabul etmek zorundayız. Bir özelleştirme, şimdi bu yeniden yapılaşmanın bir parçası değil midir? Biz özelleştirmeye karşı çıkabiliriz. O anlamda söylemiyorum. Ama dışarıdan bakan bir açıdan bu, önemli bir yeniden yapılanmadır. Gerçekleşme bile yeniden yapılanma için önemli bir programdır.

KIZILYALLI — Ben olaya şu açıdan bakıyorum. Bir kere bu yeniden yapılanma söz konusu ise bunun en önemli aşaması 1980-1983 döneminde olmuştur. O dönemde biz dış borcun çok az arttığını görüyoruz. Birinci tespit bu. Yapılan nedir? Yeniden yapılanma. Bu bağlamda ithalat liberas-

yonu yapılmıştır. Özellikle kambiyo konusunda yapılan tam bir serbestidir. Ondan sonra kamu teşebbüsleri fiyatlarını serbestçe tayin etme durumuna gelmişlerdir. Devamlı zam. Özelleştirme bugün uygulanan bir şey değil ve özelleştirmenin —ben konuya dış borç açısından bakıyorum— dış borç yaratma etkisi de yok. Biz Sümerbank'a kredi bulmuyoruz. Sümerbank'a zaten kimse kredi verme eğiliminde değil.

AKAT — Özelleştirme kredi alma imkânınızı artırıyor. Özelleştirme dış finans çevrelerinin çok önem verdiği bir husus.

KIZILYALI — Yalnız onun bir dış borç gereksinimi yok. Öte taraftan ekonominin bütününde, gerçekten bir liberasyon olmuş mudur? Bana göre olmamıştır. Çünkü Türkiye'de halen en önemli ithal malları çok büyük ölçüde dışarıdan pahalı. Otomobilini alın, dayanıklı tüketim mallarını alın, fonlar var tabii. Çünkü yapılan şey aslında şudur: Gümrük vergileri fonlara dönüşmüştür. Türkiye'nin koruma nispeti birçok malda hatta bazen en önemsiz malda dahi % 100'ün üstündedir. Bu, tabii dünyada olağan bir durum değil. Bu kadar yüksek nispetli bir koruma... Bu sistem de değişmiş değil. Ben bugünkü sistemde, tek tek ve bilerek değil ama bellibaşlı malların dış fiyatları ile Türkiye'deki fiyatlarını baktığım zaman, şunu görüyorum: Koruma halen devam etmektedir. Yani liberasyon görünüşte bir liberasyondur.

KURDAŞ — Fakat Sayın Kızıyalı, Batı Sayın Özal'dan bazı şeyleri istemiş ve almıştır. Niçin bize parayı vermeyi 1983'den itibaren hızlandırmışlar veya devam ettirmişlerdir? Bence birincisi, Sayın Özal Batı'ya kulağı açık adamdır. Bunda hiç şüphe yok. New York'da bir banker bana şu-

nu söylemişti: «Bay Özal Başvekil Yardımcısı iken ben buradan telefona sarılıyorum, ona adı ile 'Mr. Özaaal' diye bağırdığımda, o da bana ismimle cevap veriyordu.» Batı'nın finans çevreleri, işadamları rahatlıkla Sayın Özal'a ulaşabiliyorlar. Sayın Özal aslında Batı'ya açıktır, doğrudur, onlara bir şeyler verme ümidi vermiştir. Buna karşı Batı da Sayın Özal'dan bir şeyler istemiştir. Sayın Özal'ın yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesine yardımcı olacağına kani olmuşlardır, yabancı bankaların Türkiye'ye gelmesine kolaylık sağlayacağına kani olmuşlardır ve gelmişlerdir, hakikaten. Turizm açısından da bunların istediklerini vereceği kanaatinde olmuşlardır. Hatta arazi satımı, özelleştirme gibi konularda da birşeyler isteyince bunları vereceğine kani olmuşlardır. Onun için kredi vermişlerdir.

İkincisi, ben bunu 1975'te bir seminerde söylemişimdir: «Siz dışarıya borçlanmaya başladınız, sizin önünüze Kıbrıs gelecektir.» demişimdir. Yani Batı, Türkiye'yi ekonomik ve politik açıdan kontrol edebilmek için ona borç vermeyi şuur üstü veya şuur altı hep kafasında taşımıştır. Lord Curzon'un hikâyesi açık şuur üstü hikâye'dir. İsmet Paşa'ya: «Bir gün geleceksin, benden aldıklarını geri alacağım.» demiştir. Bunlar bize 1974'te laf dinletemediler. Hatırlar mısınız? 1974'de Türkiye önemli birikmiş döviz rezervi olan ve net dış borcu olmayan veya çok az olan bir ekonomi idi. O sebeptendir ki Türkiye Kıbrıs harekâtını kendi inisiyatifi içinde yapmıştır ve kimseyi dinlememiştir. O zaman Türkiye'nin bir 25 milyar dolar, 35 milyar dolar borcu olduğunu düşünün, kanımca biz Kıbrıs harekâtını yapamazdık. Binaenaleyh benim kanımca Batı'nın şuurunda hep Türkiye'ye borç vererek, Türkiye'nin elini kolunu bağlamak vardır, Curzon'da bunu açıkça söylemiştir. Diğerlerinde de hep

vardır. Çünkü modern emperyalizmin, benim gördüğüm, bütün bu memleketleri kontrolün en güzel yolu, bu dış borç mekanizmasıdır. Borç verirsiniz ve kontrol edersiniz. Verirsiniz, karşılığını da politik ve ekonomik olarak alabilirsiniz. Üçüncü faktör, niye verdiler? Batı'nın kendi içindeki rekabetidir. Bu rekabet yalnız bizde değil bütün dünyada oldu. Latin Amerika memleketlerine de hesaplarını yapmadan borç akıttılar, hatırlarsanız. Para akıttılar.

AKGÜÇ — 1970'li yılların ikinci yarısında petrodolarları devreye sokmak zorundaydı bankacılık sistemi.

KURDAŞ — Tabii onun da tesiri var, akıtışlardır. Bir yerde dank dediler. İşte o 1982'de. Ben o sırada New York'ta idim. O Meksika krizinin bunları nasıl şaşkınlıktırdığını görmüşümdür.

AKAT — Yalnız Sayın Kurdaş, Meksika krizinden sonra bu parayı aldık.

KURDAŞ — O hakikaten entere-san, Meksika'ya veremediler, Güney Amerika'ya veremediler veya kısıtılar, ellerinde birikmiş fonlar var ve biz en elverişli görüldük. Hâlâ da elverişli görüyoruz. Bize verecekleri para da yalnız ben rekabetin payını, karşılığını alabilmenin payını, Türkiye'ye bazı zorlamalar (empozeler) yapmanın payını ve Türkiye'yi ekonomik bakımdan söz dinler, iyi adam (good boy) haline getirmenin çok önemli faktör olarak kafalarında olduğunu zannediyorum. Ama, ondan sonra da Sayın Akat'a katılıyorum. Bütün bunlara rağmen artık onlar da bize eskisi kadar kredi vermezler. Geçmişteki hareketlerini iyi tahlil edebiliyorlar.

AKAT — Analizlerimiz farklı bile olsa bütün bunların bir sınırsız borç vermeye tekabül etmediğini, ben

yeniden yapılanma ile, siz politik faktörlerle izah ediyorsunuz.

KIZILYALLI — Ben Türkiye'de yeniden yapılanma çok önemli olmadığını diyorum.

AKAT — Bu bir dış borç tartışması değil. İsterseniz onu ayrıca tartışalım. Ben çok önemli bir yeniden yapılanmanın olduğu, yetersiz ama çok önemli bir restructuring olduğu kanaatindeyim. Şimdi derseniz dış borçta kalalım.

AKGÜÇ — Sayın Akat, ben iki noktayı vurgulamak istiyorum. Siz bu dış borç meselesine ekonomik olarak yaklaştınız. Halbuki dış ekonomik ilişkilerde, özellikle dış borçlarda bir ölçüde politik motifler de rol oynar. Kaldı ki bizim borç yapımız Güney Amerika'dan çok farklı. Çünkü bizim dış borçlarımızda ağırlık, uluslararası finans kurumları ile bilateral anlaşmalarla (ikili anlaşmalarla) devletten devlete olmuştur. O nedenle dikkat ederseniz bundan evvel hazırlanmış olan Baker Planı'nda filan Türkiye'nin durumu diğer ülkelerden daha kötü olduğu halde listeye alınmamıştır. Niye? Çünkü Türkiye'nin borcu Amerikan bankalarına değil, daha çok Amerikan Hükümeti'ne, Alman Hükümeti'ne, İngiliz Hükümeti'ne ve bir de uluslararası finans kurumlarına.

AKAT — Benim söylediklerimi doğrulayan, sizin söylediklerinize biraz karşı çıkar. Çünkü herhangi bir hükümet, bu söylediğiniz devletlere ve IMF'ye, Dünya Bankası'na borcunu ödemediği için bir sorun çıkmaz. Dolayısıyla bunların bize verdikleri paralarla bizi ne Kıbrıs konusunda ne de herhangi bir konuda sıkıştırmaları mümkün değildir. Biz zamanında IMF'ye borcumuzu ödemedik. Dünya Bankası'na borcumuzu ödemedik, diğer devletlere borçlarımızı ödemedik. Bugün bizim moratoryum

ilan etmemiz, onları pek etkilemez. Borçlarımızı ödersek öderiz, ödemesek ödemeyiz. Nitekim de durumlar öyledir. Bizim ödemediğimiz bir sürü borç var. Dikkat ederseniz bizi sıkıştırmaları zorlaşır, çünkü devlettir karşımızdaki, banka değildir. Onun için konuyu ekonomide tutmaya çalışıyorum. Bir kere ekonomi dış hesaplara girince, hesaplar çok karışıyor. Bizim de iyice anlamadığımız hesaplar oluşuyor. Benim söylediğimi bunlar da doğruluyor. Bankalar böyle yeniden yapılanma faturası şeklinde bir hesabı yapamayabilirler. Ama sizin söylediğiniz kuruluşlar, bu hesabı yapabilecek kuruluşlardır. Bunlar bu parayı vermişlerdir. Çünkü bunlar, bu restructuring'i gören ve yeniden yapılanma yapmadığı takdirde politik nedenlerle Türkiye'nin nihai faturayı çıkarıp takdim ettiği kişilerdir. Onu da unutmamak lazım. Eğer Türkiye'ye karşı onların politik bir gücü varsa, Türkiye'nin de onlara karşı politik bir gücü var. Madem politika görüşüyoruz. Türkiye'nin de kendine göre politik bir gücü vardır.

KURDAŞ — Dış yardımda siyasi mülahazanın çok önemli bir yeri olduğunu bilirsiniz.

AKAT — Ben de o kanaatteyim.

KURDAŞ — Ve nüfuz aracı olarak dış yardımların çok büyük etkili bir araç olduğunu da bilirsiniz. Hiçbir zaman «Bana borcun var, yapma.» demez. Fakat öyle bir tavır takınır ki, yapmaya mecbur bırakır. Meselâ, 1950'lerde Angola'da Birleşmiş Milletler Portekiz'in aleyhine bir karar aldı. Ben bunun içinde yaşadım. Biz de onlara katıldık. Angola'ya istiklal verilmesi konusunda OECD'de Portekiz, bizim istediğimiz borca da veto koydu. Ve şartlarını çok açık söylediler. «Birleşmiş Milletler'de lehimize oy kullanacaksınız.» dediler. Biz bir süre sonra çark ettik, leyhlerine oy kullandık ve o parayı al-

dık. Ne zannediyorsunuz? Biz niye Cezayir'in İstiklal mücadelesine sırt çevirdik. Neden? Rahmetli Fatın Rüş-tü Zorlu bunu çok açık söylediler. Biz Avrupa'ya habire el açar durumdaydık. Cezayir'i isteseydik bile tutamazdık. Bu Ankara'da çok konuşulmuştur. Niçin Cezayir mücadelesine sırt çeviriyoruz? Biz Avrupa'nın yanında mıyız ya, sadece ve sadece beş kuruş daha fazla borç alabilmek için Cezayir'e sırt çevirdik. Açıkçası Batı bizi parasıyla kontrol etmiştir. Sayın Akat, inşallah birgün maliye vekili olursunuz, size gelen büyükelçilerin bu dış yardımı nasıl usturluplu tehdit aracı olarak kullandıklarını görürsünüz.

AKAT — Sayın Kurdaş, alınan borcu ödemediğiniz zaman bir bankaya ya da bir devlete, durumları farklıdır. Bankaya borcu ödememekle, devlete borcu ödememek farklıdır. Taze borç istemeyip aniden birgün moratoryum ilan ettiğiniz zaman, karşımızdaki bankaların durumu farklıdır. Devletler daha anlayışlı, müsamahalı olmak zorundadırlar.

KURDAŞ — Marjinal, bir parça.

AKAT — Hiç zannetmiyorum da, Sayın Akgüç demin, dış borç konusunda sadece ekonomik faktörlere bakıyorsunuz, dedi. Orada diyeceğim şu: Siyasete girince dış borç konusu daha karmaşık hale geliyor.

AKGÜÇ — Dış ekonomik ilişkilerde politik faktörler yatsınamaz. Ayrıca Türkiye'nin borçları çok büyük ölçüde Amerikan bankalarına olan borç değil, hani analizlerde bunları da dikkate almak lazım.

KIZILYALLI — Ama 12,5 milyar dolar kısa vadeli. Bunlar bankalara ve peşin.

AKAT — Ama bunların bir çoğu özel teşebbüsün, devletin değil.

KIZILYALLI — Bir de bunların dışında bankalara olan var. Herhalde

45 milyarın 15 milyar doların üzerindeki bölümü bankalara. Eskiden büyük ölçüde devletten devlete borçlanıyorduk ve milletlerarası finans kurumlarından borçlanıyorduk. Fakat son yıllarda bankalara olan borçlarımız da artıyor.

KURDAS — Geçmişte dış alem kendi hesabıyla bize o paraları vermiştir. Biraz da ölçüyü kaçırmıştır. Arada rekabet de olmuştur. Lenin'in o meşhur lafını bilirsiniz. «Kapitalistlerin hepsini idam edeceğim.» demiş de «İpi nereden bulacaksınız, kapitalistleri idam etmek için?» diye sormuşlar. «Öbür kapitalistler bize satar.» demiş. Doğrudur. Kapitalist âlemin rekabetten doğan körlülüğü vardır. Bundan sonra onlar da uyanacaklardır. Sayın Özal iktidarda kalırsa, uyanışları daha yumuşak olabilir. Başka bir iktidar, eğer bunların sözünü dinlemese veya kendilerine ters düşerse, izlenen politikaları değiştirse, büyük güçlükler çıkartacaklardır. Hatta bir ara oldu, ihracatımıza rehin koydular. Biz ihracat yaptık, bankalar hesabı tuttu. Binaenaleyh bütün bunlar devreye girebilir. Onun için bundan sonraki iktidarlar çok hassas iktidarlar olacaktır. Dışarıya bu kadar borçlandıktan sonra bağımsız politikalar izlemek zorlaşır. Bu delikten o kadar kolay dışarıya çıkamazsınız. Onlara ters düşmek hiç çıkış yolu değildir. Batı'nın artık seni baltalayabilecek, seni çok çabuk düşürecek mekanizmaları vardır. Senin ithalatına, ihracatına haciz koyacaktır. İthalatını bir sene yaptırmasa, bir kışı soğuk geçersen, içerde kıyamet kopartılır. Onun için yeni iktidarlar da öyle geliş güzel bu hesaplara oturmamalıdır. Çok önce hesaplar yapmalı ve çok ihtiyatlı hareket edilmelidir. Adımlarımızı da ona göre atmanız lazımdır.

AKGÜÇ — Sonra bir nokta daha var, vurgulamak istiyorum. Bu 1970'e

1980'e kadar biz iki defa büyük petrol şoku yaşadık. Ve petrolün varil'i 35 dolara kadar çıktı. 1986 - 1987'de 12, 13 dolara düştü. Bizim petrol faturamızı korkunç derecede azaltan bir dönem yaşadık biz. Yani bunları hesaba almamız lazım. Türkiye petrol faturasının hafiflemesi nedeniyle son 5-6 yılda en azından 10 milyar dolar kazanç sağlamıştır.

KIZILYALLI — Bu önemli de. 1980'de 10 milyon ton olan ham petrol ithalatı, şimdi 20 milyon tona kadar çıktı. Bütün dünyada azalırken petrol ithalatı, biz artırdık.

AKGÜÇ — Petrol şoklarının iki önemli sonucu vardır. Bunlardan ilki petrodolarların tekrar devreye sokulması olayı, ikincisi birçok ülkenin uyanarak kalkınma stratejilerini değiştirmelidir. Petrodolarların devreye sokulması çabası da, Türkiye'nin daha kolay kredi bulmasında bir etken olmuştur.

türkiye'nin dış borç bulmasında, ihracat artışı önemli etken olmuştur; ancak, ihracat artışı, aşırı teşviklerle ve iç talep kısılıp dışarıya aktarılarak sağlanmış; ihracat sektörlerinde büyük bir yatırım ve üretim artışı olmamıştır

AKAT — Dış borçlarda fazla etkili değil. Hükümetin olsa olsa ne kadar kötü iktisat politikaları uyguladığı şeklinde bir genel eleştiri yapılabilir; ama dış borçlar konusunda pet-

rol fiyatlarının o devirdeki fiyatıyla bu devirdeki fiyatı arasında sanmıyorum fazla bir bağlantı kurulsun. Türkiye'nin bu dönemde rahatlıkla dış borç bulmasında, ihracat artışı da önemli bir etken olmuştur.

AKGÜÇ — Sayın Akat, bu ihracat artışı da abartılıyor. 1971'de Türkiye'nin ihracatı 568 milyon dolarmış. 1978'de bu 2.5 milyar dolar, aşağı yukarı 5'e katlanmış. Şimdi bakın 1980'den bu yana da ihracat yaklaşık beşe katlanmış. İhracatın büyük sıçrama yaptığı 1981 ve 1984 yılı bir yana bırakılırsa, 1980'den sonra dışsatımda gelişme uzun vadeli genel trende uyuyor.

AKAT — 1970'li yıllardaki % 10'luk enflasyonların etkisini düşün. 1980'li yıllardaki enflasyonların etkisini düşün, reel olarak çok farklı olacağını göreceksiniz. Doğrusu bu beni rahatsız ediyor. Bunu açıkça söyleyeyim. Türkiye'de 1980-1988 arasındaki ihracat artışı, Türkiye'nin 1950 ya da 1960 ya da 1970-1980 arasındaki trendinde demek, bence gerçek değildir. Reel olarak bunu söylemek mümkün değildir. Bu beni rahatsız ediyor.

AKGÜÇ — Trendi çizim, bir-iki yıldaki sıçramalar dışında genel trende uyuyor. Kaldı ki bir de hayali ihracat olayı var. Bu rakamlardan düşülmesi gerekli.

KURDAŞ — Sayın Akgüç, bu verimsiz bir tartışma, burada bence Sayın Akat haklıdır. Eğer bunlar 1980'den sonra dış ticareti serbestleştirmeselerdi, kambiyo kontrollerini azaaltmasalardı, mümkün olduğu kadar realist bir kambiyo kuru uygulamasalardı, ihracata özel teşvik sistemleri getirmeselerdi, bu sonuç alınmazdı. Bunu yaptılar, burada adamların kredisini hanesi var, olumlu puanları var, inkâr etmeyelim. Geçmişle de mukayese etmeyelim, eskilerde bu kavramlar yoktu. Bu adamlar Türkiye'ye, bi-

zim kendi aramızda tartıştığımız, fakat siyaset alanında hiç kimsenin bilmediği birtakım kavramları getirmişlerdir; uygulamışlardır. Fakat bu uygulama 1980-1983 yıllarında bir derece disiplin altında yapılmıştır. Ancak, Sayın Özal kendi başına kalınca disiplinsiz bir uygulama başlatmıştır ve bütün hikâye de oradan geliyor. Özal 1983'de iktidara geldi ve rasyonel uygulama bitti.

KIZILYALLI — Efendim, ihracat konusunda benim söylemek istediğim şu. Artış olmuştur, yalnız ihracat sektörlerinde hiçbir gelişme olmamıştır. Üretim artışı gayet cüzdür. İhracat artışı daha ziyade iç talebin kısılarak dışarıya aktarılmasıdır. Bu tabii bir başarı. Ama ihracat sektörlerinde yatırım artışı olmadığı için, aynı zamanda yeni ihracat sektörleri bulunamayışı nedeniyle, bütün eski ithal ikamesi sektörleri aşırı teşviklerle ihracata yönlendirilmiştir. Ben yapıları inkâr etmiyorum ama, çok yetersiz oluyor kanısındayım. Bu kadar ağır bir maliyet ödendikten sonra, çok daha başarılı sonuçlar alınması lazımdı.

AKAT — Efendim, bu hükümetin bizi etkileyici bir tarafı var galiba. Çünkü bu hükümet lehine ne zaman konuşmaya başlasak, herşeyini birden cleştirme yetkimiz oluyor. Bunların hepsine katılıyorum çünkü. Tabii bunlara katılmamak mümkün de değil. Tabii ama, neye 1970-1980 arasında biz bunu yapamadık, niye biz 1960-1970 arası yapamadık da 1980 ile 1988 arasında yaptık.

KIZILYALLI — Biz 1970-1980 arasında da yaptığımız yayınlarda, konuşmalarda, o politikaları, o uygulamaları tenkit etmişizdir. 1980-1983 arasında yapılmaya başlanan şeylerin hepsini biz söylemişizdir.

AKAT — Bunu biliyorum. Kamuyunda öyle bir kanı oluyor ki, her-

sey yanlış yapılmış gibi. Bu da bizim elimizden şu imkânı alıyor. Doğrulara doğru dediğimiz zaman, yanlışları daha fazla vurgulamak imkânımız var gibi geliyor bana. Onun için mümkün olduğu kadar ben doğru yapılanlara, doğru yapılmış deyip, şunlar da şu nedenlerle çok yanlıştır, deme ihtiyacını hissediyorum. Belki bu psikolojik bir yaklaşım. Benim psikolojim, yaklaşımım, bunlar bunlar doğru yapılmıştır, şunlar da çok yanlıştır, demeye daha mütemayil. Çünkü özellikle basına baktığımızda, herşey yanlışmış, bütün yapılanlar kayıtsız şartsız yanlışmış gibi bir hava var.

AKGÜÇ — Ama unutmamak gerekir ki, ekonomide sonuçlar önemlidir. Eğer bir ülkenin 45 milyar dolara çıkmışsa dış borcu, dış ticaret açığı 4 milyar doların altına inmiyorsa, cari işlemler açığı 1.5 milyar dolar dolayında ise, enflasyon istikrar paketinin 8 inci yılında % 80'lerde ise, gelir dağılımı bozulmuş, iç borçlar 14 trilyona yükselmiş, bütçe açıkları en azından 2.5 trilyon düzeyinde bulunuyorsa; marjinal bazı doğrular vardır, demenin fazla anlamı yoktur. Yanlışlar o kadar fazla ki, marjinal bazı doğrular bunu dengelemez.

KURDAŞ — O verdikleri rakam da tıraşlanmış rakam...

AKGÜÇ — Neyse, tıraşlanmış rakamlar da olsa başarı nerede, ben onu anlayamadım; sonuçta başarısızdır.

AKAT — Sayın Akgüç ile anlaşmıyoruz. Sayın Akgüç benim anladığım kadarıyla diyor ki; hangi kriterleri alırsak alalım başarı yok, bir değişiklik yoktur. Ben bunu açıkça söyleyemiyorum. Var olan değişiklikler de olumsuz yöndedir diyor, ben bunu söyleyemiyorum. Bunu söylemek bana ters de geliyor. Günümüzün Türkiye'sinde herhangi bir adamı çevirin, hatı bozulan gelir bölümünün en al-

tındaki adamı çevirin; «Kardeşim sen 1978, 1979'da mı daha iyiydin, yoksa bugün mü daha iyisin?» diye sorun. Cevaplar genellikle olumlu olacaktır. ANAP % 36 oy almış bir parti. Genel seçimlerden sonra bunu da tartışık burada. Bu seçmen kitlesi gerçekten mazoist mi? Türk halkı kendine eziyet etmeyi mi seviyor? Üç seçmenden en az bir tanesi kendine aşırı derecede eziyet etmeyi seven bir kişi ki, gerilemiş olmasına rağmen, geliyor bu adamlara oyunu veriyor, Sayın Akgüç. Neyse bunu fazla uzatmayalım da esas tartışma konusuna dönelim. Şu andaki bizim derdimiz, alternatifleri karşılaştırmak. Geçmişte ben yazdım çizdim de bunları, siz de yazdınız. Bunları başka bir şekilde yapabilme imkânımız var. Bir değerlendirme yaptıktan sonra, izlenmesi gereken politikanın ana hatlarına gelmek için bunları söyledim.

Bence burada çizeceğimiz hükümet kim olursa olsun, ister Özal, ister SHP veya Demirel, politikanın ana hatları fazla değişmeyecek gibime geliyor. Sayın Özal belki senede diğerlerinden 500 milyon dolar daha fazla kredi almayı becerir ama, işte o da o kadardır; 500 milyon dolar Türkiye'nin dışının kovuğuna bile gitmez. En çok kışın biraz soğuk gitmesinin maliyetidir. Bana öyle geliyor ki, Türkiye, en fazla 1992 yılına kadar, böyle 45 ile 50 milyar dolar arasında bir yerde, borçlarını plafone etmek, bir tavana oturtmak zorundadır. Bunun da anlamı, bugünden başlayarak, 1991-1992'ye kadar, yani önümüzdeki en fazla iki veya üç yıl içinde milli gelirin bir bölümünün dışarıya transfer edileceğidir. Siz % 8 dediniz, biraz çok Sayın Kurdaş. Bizim aldığımız borçlar içinde önemli bir miktarda % 1, % 1.5, % 2 faizli borçlar da var; onun için bizim falz yükümüz o kadar yüksek değildir. 3 milyar dolar faiz ödüyoruz, 40 milyar dolar için. Ortalama (paçalı) çok düşüğe geli-

yor. % 7,5 gibi. Bu dış borçların bir bölümü uzun vadeli, düşük faizli, çok avantajlı borçlardır. Siz de bilirsiniz bunları. Aşağı yukarı 3 milyar dolar faiz ödeyeceğiz. 3 milyar dolar da milli gelirin % 4'ü % 5'idir. Şu anda yavaş yavaş bu oran azalacaktır. Milli gelirimiz arttıkça, dışarıya olan kaynak transferinin payı düşecektir. Milli gelirimizin en azından % 3 - % 4 arttığını düşünsek bile, dış faiz yükünün oranı düşecektir.

AKGÜÇ — Tabii dış borçları sınırlıyabilirsiniz. Bu analiz o zaman geçerlidir. Yeni dış borç aldıkça, ödenecek faizler de artacaktır; belki milli gelir artış hızından daha da fazla.

türkiye dış borçlarını
bir tavana oturtmak,
yeniden net dış borç
almamak zorundadır;
birkaç yıl tüketim
sabit tutulmalı, iç
tasarruflar artırılmalı,
milli gelirin bir kısmı
dışarıya transfer
edilmek suretiyle
dış borç sorununun
çözümüne gidilmelidir

AKAT — Ben diyorum ki, dış borçları plafone etmek bir tavana oturtmak zorundasınız. Plafone eder-seniz diye bir şey yok. Türkiye gelecek iki üç yıl içinde yılda takriben 3-3.5 milyar dolar faizi fiilen ödeyecektir. Hiç net borç almayacaksınız, yani aldığınız borç kadar ödeyeceksiniz; ya da ödediğiniz borç kadar yeni borç alacaksınız ama, faizlerinizi tıkr tıkr kendiniz ödeyeceksiniz. Türkiye'nin

önündeki senaryo budur. Bunun dışında bir manevra alanı olduğunu sanmıyorum. Benim beklentim bunun dışında bir manevra alanı olmadığı şeklindedir. 1990'lı yıllarda Türkiye yılda 3 - 3.5 milyar dolar net faiz ödemek zorundadır. Şimdi bunu ne ile, hangi kaynakla karşılayacağız? Bunu 1987'yle karşılaştırdığımızda, ne manzara görüyoruz? Türkiye 1987'de 3 milyar dolara yakın, 3 milyar doların biraz altında, 2.8 milyar dolar faiz ödemiş. Ama borcumuz 5 milyar artmış. Yani 2.2 milyar net borç alınmış. Dış borçlar plafone edildiğinde, 2.2 milyar dolar net borç alınmayacağı gibi, artı 3 milyar dolar da faiz ödenecek. Nereden baksanız 1987 ile kıyasladığımızda, 1987'den 1990'a 5 milyar dolarlık —ki sizin hesaplarınıza şimdi yaklaşıyor— bir kaynak azalması söz konusudur. Bu, ekonominin makrosu açısından, burada kalsa nispeten iyi; sonra daha da tatsız bir hal başlıyor.

Bu kaynağı ekonomi bulabilir. Ancak ekonominin dövizli bulabilmesi sorunu çözmeye yetmiyor. Bunun önemli bir bölümü devlet borcu olduğu için, bir de devletin, bunun karşılığı Türk liralarnı bulması lazım. O dövizli satın alacak parayı, açıkçası tasarrufu bulabilmesi lazım. Bu da küçümsenmeyecek bir oranını oluşturuyor toplam tasarrufların. Benim hesaplarım şöyle: Eğer kamu harcamalarının milli gelire oranının sabit tutulması koşuluyla, kamu gelirlerindeki artışlar kamu kesiminin milli gelirdeki payını % 5 yükseltebilirlerse, oluşacak bu fazla, ödenecek dış borç faizlerini karşılayabilir. Şu ana kadar milli gelirin % 8'i kadar açık veren bir kamu kesimi, şimdi bir fazla vermek zorunda ki, dış dünyaya yapılacak faiz ödemelerini karşılayabilsin. Bu modelde kamu gelirleri, faiz dışındaki kamu harcamalarından, milli gelirin % 5'i kadar fazla olacaktır. Şu ana kadar hep tersiydi, faiz ödemele-

ri, kamu harcamaları dışındaki kamu gelirlerinden 5 puan yüksekti. Şimdi bu yapılabilir, yapılamaz diye önümüzde fazla bir seçenek de yok bence. Fazla da bir tercih hakkı olmadığını düşünüyorum. Bu, yapılmalıdır yapılacaktır; yani yapılmaz diye bir olay yok.

KIZILYALLI — Bu arada enflasyonu da durdurmak lazım. Enflasyon devam ederse, bu nispette bir enflasyon halinde yine 5 milyar dolarlık kaynak ihtiyacı ortaya çıkacaktır.

AKAT — Şimdi enflasyonu durduramayabilir. Bana öyle geliyor ki, salt iktisatçı olarak baktığımız takdirde, bununla enflasyon arasında fazla bir bağlantı yok. Eğer bu döviz bulacak şekilde döviz kuru ayarlaması yapmış, döviz bulunmuşsa; belki bu döviz halktan satın almak için para basar, enflasyonu kullanır. Vergilerle yapmayabilir; bu faizleri ödemesi için, bu kaynakları bulması için ille bunun sağlam kaynak olması gerekmiyor. Yalnız tabii enflasyon riskini artırıyor. Döviz bulma riskini artırıyor. Deminki varsayım, dövizin var olduğu varsayımına dayanıyor.

KIZILYALLI — Döviz de olabilir. Çünkü siz içeride enflasyon yaptığımız zaman, tasarruf açığı durumu söz konusu olacak, talepte artış söz konusu, iç tasarruf açığı artacak...

AKAT — Döviz kurunu serbest bırakırsanız, döviz açığı sorununu bir şekilde halleder.

KIZILYALLI — Siyasi olarak mümkün değildir bence...

AKGÜÇ — Ayrıca statik bir analiz yapamayız. Döviz kurunu artırdıkça, bunun TL karşılığı da yükselir. Bu da daha büyük boyutlarda para basımını gerektirir. Ekonomi bir kısır döngü içine girer. Dış borçların Türk Lirası karşılığını bulmak problemidir. Döviz serbest bıraktığınızda, örneğin

kur 3 bin liraya çıktı; devlet, 3 milyar dolar ödemeye yapabilmek için, 9 trilyon Türk Lirası bulmak zorunda kalır. Her döviz kuru yükselişi bütçenin üzerine bir yük getiriyor.

AKAT — Bence başka yerden orada sorun çıkıyor. Eğer hem şu andaki mevcut kamu kesimindeki finansman açığını sürdüreyim, hem de bu faizleri para basarak ödeyeyim demeye kalktığınız takdirde, büyük sorun var. Ama kamu kesiminin harcamalarını faiz ödemeleri dahil bu andaki düzeyinde tutarsanız, % 70'ler civarında bir enflasyonla bu işi götürebilirsiniz. Bir miktar para basarak, faiz ödemeleri için gerekli döviz satın alabilirsiniz. Reel bir sorun olarak görünen, iç tasarrufların artmasıdır. İç tasarruflar artmazsa, sorununa çözüm getiremezsiniz.

KIZILYALLI — Enflasyonu durdurmadan iç tasarrufların artmasına ben olanak görmüyorum. Enflasyonu durdurmadan, sizin dediğiniz dış borçları stabilize etmek de mümkün değildir.

AKAT — Şimdi bana o mümkün geliyor. Şöyle ki; eğer kamu kesiminin, milli gelir içindeki payını daha doğrusu gelirlerini 5 puan artırırsanız, giderlerini de oransal olarak sabit tutarsanız, o ilave 5 puan gelir tümüyle tasarruf edilirse, tasarruflar yükselir. Anlatabiliyor muyum? Aynı anda enflasyon da aynı oranda cereyan edebilir. Farklı bir düzeyde yeni bir denge vardır. Kamunun cebri tasarrufu artmıştır.

KIZILYALLI — Kamunun tasarrufunu artırırken, özel kesimin tasarrufunun azalacağını nazara almanız lazım, bu enflasyonist ortam içinde.

AKAT — Özel kesimin tasarrufları konusunda da çok emin değilim. Türkiye'deki tasarruflara baktığımızda, tasarrufun o kadar cüzi bir bölü-

mü nakdi ki, böyle bir operasyon özel kesimin tasarruflarını etkilemeyebilir. Firmaların tasarrufu nakdi değil, otofinansmanla yatırımı dönüşüyor. Devletin tasarrufu da öyledir. Bu, hep tartıştığımız bir olaydır değil mi? Faiz hadleriyle oynayarak Türkiye'de tasarrufu arttıramazsın diyoruz, dokunamazsın diyoruz. Bunu niye diyoruz? Çünkü Türkiye'deki tasarruflar içinde nakdi tasarruf cüzdür. Esas tasarruf firmaların otofinansmanı ve devletin yatırımları biçimindedir. Ve bunlar da enflasyonla bağlantılı şeyler değildir. Hatta olsa olsa firmaların tasarrufları, yani kârları, enflasyondan biraz evvel söylediğim şekilde olumlu etkilenirler. Enflasyon, tasarrufu bir bakıma artırıcı bir etki yapabilir.

KIZILYALLI — Tasarruf yönünden değil de, yatırım yönünden bakalım; o zaman olay daha net görülür. Tasarruflar aynı kalıyor diyelim, siz enflasyon yapmakla talebi arttırıyorsunuz, yatırımları arttırıyorsunuz ve tabii ekonomide tasarruf açığı büyüyor. Tasarruf açığı yaratıyorsunuz. Tasarruf açığını finanse etmek için de ödemeler dengesinde açık vermeniz lazım. Bunun anlamı dışarıdan borç almanız demektir. Oradan borç alamadığınıza göre, o zaman da içeride tasarruf açığı vermemiz lazım. Vermemek için de talebi kontrol altında tutmanız lazım. Onun için de enflasyonu frenlemek lazım. Enflasyon önlenemedikçe, harcamaları kontrol altında tutamayacaksınız.

AKGÜÇ — Şöyle bir genel denge hesabı yapsak. Şimdi kullanılabilir gelirimiz bizim nereden oluşuyor, milli gelirimiz artı dışarıdan aldığımız kaynak. Dışarıdan aldığımız kaynağı sıfırlarsak, yahut negatife dönüşürse, o zaman kullanılabilir kaynağımız azalmış olur. Kullanılabilir kaynağımız azaldığına göre, bunu nasıl sağ-

layacağız? Ya yatırımları azaltacağız, ya da tüketimleri... Tüketimi büyük ölçüde azaltmadığımız takdirde, şu halde sonuç yatırımların azalması şeklinde ortaya çıkacaktır.

KURDAŞ — Onun da yaratacağı ayrı problemler...

AKAT — Üç yıl içinde de onu şöyle görmek lazım. Bugünden 1991'e 1992'lere gitmede akıllı, rasyonel, iyi politika uygulayan hükümetin, kötü politika uygulayan hükümetten farkı şurada olur. İyi politika uygulayan hükümet; Sayın Kurdaş'ın bahsettiği yıllık % 7, % 6 milli gelir artışlarımız içinde, tüketimin düzeyini düşürmeden sadece nispi olarak oransal olarak tüketimi düşürecek, buna karşı tasarrufun düzeyini hem mutlak olarak hem nispi olarak artıran bir politika uygulama yoluna gidecektir. Yarını göremeyen hükümet ise; tüketicinin milli gelirdeki payını bu % 7'lerde sabit tutacağı için, üç yıl sonra aniden tüketimde mutlak bir düşüşe yol açacak bir tedbirler paketi getirmek zorunda kalacaktır. Geleceği gören hükümetle geleceği görmeyen hükümet arasındaki fark buradadır. Geleceği gören hükümetlerin Türkiye'de yapmaları gereken şey, tüketimi 1988'in altına düşürmek değildir. 1988 düzeyinde 3 ile 4 yıl sabit tutmaktır. Yapılması gereken budur. Eğer tüketim, 1988 düzeyinde 3 ile 4 yıl sabit tutulursa, ilave tasarruflar her yıl 5 puan artar. Bundan da hem ilave yatırımları hem de falz ödemelerini finanse etmek mümkündür. Ve bütün yapılacak iş 3 ya da 4 yıl ekonomide tüketim harcamalarını sabit tutmaktır. Ondan sonra da artık o düzeyde tekrar olağan bir şekilde yeni makro dengezin tutulmuştur; daha sonra tüketim düzeyi yükselebilir.

Bu hükümet bunu yapar mı? Onunla ilgili bir şey söyleyemem. Şu ana kadar ki tecrübemiz, bu hükümetin yapamayacağıdır; böyle bir yola

gidecek yerde, 4 üncü yılda ateş bacayı sardıktan sonra tedbir arama yoluna gideceğidir. Hükümetlerin en büyük ayakbağı daha evvelki başarıları oluyor. Bu hükümetin de şu andaki en büyük ayakbağı geçmişte borç almaktaki başarısıdır. Bence şartların değiştiğini ve bundan sonra o borçları alamayacaklarını gerçekçi bir şekilde değerlendirip, gerçekçi bir şekilde dış borç almama bazında bir planlamaya, 4 yıllık 5 yıllık stratejik bir plana gitseler; 4 yıl 5 yıl sonra çok daha iyi, çok daha sağlıklı bir yerde olurlar. Ama geçmişteki başarılarına güvenerek bunun böyle devam edeceği ve dolayısıyla söz konusu operasyonun 1992'de değil de, diyelim ki 1992 seçimlerini atlattıktan sonra ve dış borçlar da 65 milyara yükseldiğinde yapılacağını varsaydıkları takdirde, önemli sorunlarla karşılaşacaklardır. 1992'den sonra gelecek hükümeti de ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakacaklardır. Bana öyle geliyor ki, bunu daha evvel de böyle düşünüyordum, 50 milyar dolar civarı dış borç Türkiye için gerçek bir plandır. Reel bir tavandır. Ve bir süre, hiç olmazsa 4 yıl 5 yıl o civarda kalması gereken bir sınırdır. O süre içinde milli gelinde bir artış, dış borç sorununun hafiflemesine olanak sağlar.

bazı öneriler, beklentiler ve tahminler...

KURDAŞ — Sayın Akat'ın öngörüsüne, tabii istikrarı sağlamak şartı ile ben de katılıyorum. Devletin kendi tüketim harcamalarını önemli ölçüde kısması lazım. Özel kesimde lüks tüketimi kısacak tedbirleri alması lazım. Ve devletin yatırımlarını bu defa katma değer yaratmayan politik amaçlı yatırımlara değil, gerçekten

dışa dönük sanayileşmeye yönlendirmesi lazım. Böyle bir politika güderse ve milli gelirdeki artışları da mümkün olduğu kadar faiz ödemelerinde kullanırsa, çok büyük problem olmadan 3 seneyi 4 seneyi geçirirler. Dış borcu stabilize etmiş olurlar. O zamana kadar milli gelirin hacmi de biraz yükselir. Tabii bu arada çok daha gerçekçi bir döviz kuruyla, yeni kurulan sanayii hep ihracata yöneltmeye gayret ederler. 4 sene sonra belki —eğer şimdi verilen rakamlar doğru ise— dış borçları artırmadan yeni dengelerle ulaşabilir. Ancak ben bu rakamlara inanmamaya başladım. Türkiye'nin yıllık dış borç faiz ödemeleri 3 milyar değil. Bu yeni alınan krediler, kısa vadeli krediler % 13 ile alınıyor. Bize libora ekledikleri spread'i artırdılar.

AKAT — Sayın Kurdaş, bunlar özel firmalar sanırım. Merkez Bankası da böyle alıyor mu?

KURDAŞ — Merkez Bankası da sanıyorum yüksek maliyetle borçlanıyor.

AKGÜÇ — Bir de şu var Sayın Kurdaş. Libor artı spread önemli ama, bir de bankalar gizli veya açık komisyon alıyorlar. O komisyonları bilmiyoruz. Libor artı spread makul görünür size de, komisyon diye ödenenler bu kredilerin maliyetini çok yükseltir.

KURDAŞ — Eskiden libor artı, 1,5-1,75 spread idi; şimdi spread 3-4. Öyle veriliyor. Sonra başka bir şey söyleyeceğim. Bu hükümet yapar mı? Bunlar bir doğru iş yaparlarsa, 15 tane yanlış iş yapıyorlar. 1980'de akıllı tahtaları işlediler, doğru işler yaptılar. Ben zannediyorum şöyle şeyler yapacak bunlar. Gene dış borç almaya çalışacaklar. Ve bunu bir marifet imiş gibi satacaklar. Dışta itibarımız var gibi... Ve de gördüğüm kadarıyla şunu yapmaya çalışıyorlar son gün-

lerde. Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelip Türk sanayiinin hisse senetlerini almasına imkân verecekler. Böylece Türk sanayiinde yabancı sermayenin payı artacak ve Türkiye'ye döviz gelecek. Bunlar da hesaplarınca o döviz kullanacaklar. Zannediyorum, arazi satışını da serbestleştirecekler. Ev satışını falan...

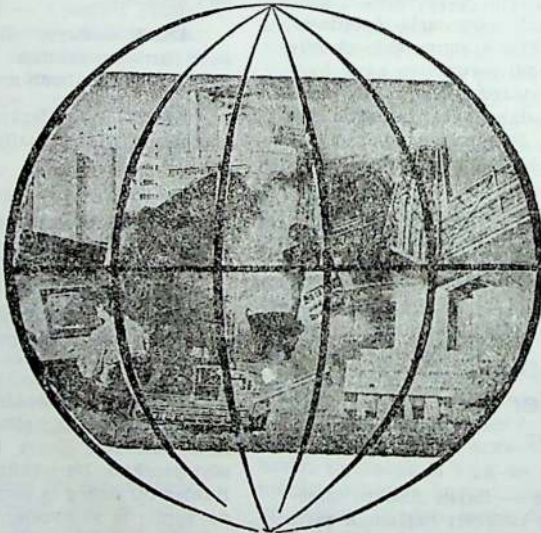
AKGÜC — İyi de orada da Anayasa Mahkemesi, kamuoyu karşılı-

na çıkacak. Zaten özelleştirme bir nevi dış borçlar için güvence. Sonunda borç, hisse senedi takasına gidebilir.

KURDAŞ — Onun için, Anayasa'yı da değiştirecekler. Zaten Anayasa'yı rahat değiştirebilse, değiştireceği başka şeyler de var.

AKAT — Arapların esas büyük konut piyasası Avrupa'dır. Batılı için

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesinin gösterdiği

özene ve ciddiyete, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Mutluymuz, gururuyoruz.

Daima güvenir, daha mutlu geleceğe.

T TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRK BANK

Türkiye konut piyasası olabilir. Gelecek 1 milyon tanesi villa ya da daire olsa, bu da 200 bin marktan aşağısı söz konusu değil. toplam 200 milyar mark yapar. Bunlar İspanya'nın Yunanistan'ın yaptığı şeyler. Benim Almanya'daki arkadaşlarım 200 bin marka Yunanistan'da villa aldılar.

KURDAŞ — Ama ne oluyor? Mayorka'ya gidin, Mayorka halkı «Ben burada yabancılaştım.» diyor. Çünkü Mayorka çıkmış ellerinden. Almanların, İngilizlerin olmuş. Türkiye'de böyle bir trend olacak ve Sayın Özal 1992'yi böyle bulmaya çalışacak. Türkiye'nin borcu da aşağı yukarı 60 milyar doları aşacak.

AKAT — Sayın Kurdaş, bakın, bunlar döviz sorunlarını çözüyor. Fakat kamu kesimi finans açığı sorunu, tasarruf sorunu, bunların esas çözümedikleri sorunlar. Dediğim gibi Türkiye'nin sorunu döviz bulmak değil.

◆ En güvenilir yol, insanın yalnız kendine inanması, kendine güvenmesi ve kendi gerçek değerini kendisinin bulmasıdır.

Michelangelo

◆ Dünyada birçok dehalar hırslarında kaybolmuşlardır.

Lao-Tze

◆ Biz, kendimizi neler yapabileceğimize bakarak yargılarız; başkaları da neler yaptığımıza bakarak yargılar.

Longfellow

◆ Gençliği iyiye yönelten, insanlığı iyiye yöneltilir.

Leibniz

Ben buna inanıyorum. Türkiye'nin döviz dengesi konusunda Sayın Akgüç'ten daha iyimser oldum. Yani Türkiye bu döviz bulur. Bu sene de 3 milyar, 3.5 milyar doları bulur. Bir senedir, parayı revalüe edip duruyorlar. Öyle büyük bir devalüasyon falan yaptıkları yok. Döviz kuru artı geri kalan tedbirlerle biz bu döviz buluruz. Biz bu döviz buluruz da, devlet bu parayı, bu döviz satın alacak parayı nereden bulacak? Esas zorluğumuz orada. Arsalari sattık, Türk halkında döviz var. Türk halkını, o arsa satışı karşısında elde edilen geliri tasarruf etmeye nasıl ikna edecek? O adam gidip tükettiği anda, yine dengesizlik sürecek.

KURDAŞ — Devlet kendi yatırımını, kendi tüketimini kısımaya çalışacak ki, orada ben hep ısrar ediyorum, kamuda çok büyük israf var.

AKAT — Peki siz böyle bir eğilim mi gördünüz Özal Hükümeti'nde?

KURDAŞ — Hayır, görmedim. Yapması gerekeni söylüyorum. Şimdi Sayın Özal'ın yapacağı şudur: Bütçede yine israf içinde olacak, lüks tüketim devam edecek, enflasyon % 70'lerde kalacak, bu oran artık tabii olmaya başlayacak ve mütemediyen dış borç alarak, bir de arsa, hisse senedi (vs.) satarak bu işi götürmeye çalışacak.

AKGÜÇ — Sekiz yıllık bir istikrar politikasından sonra sonuçlar, tartışmaların da ortaya koyduğu gibi iç açıcı bulunmamaktadır. Gelecekte Türk ekonomisini daha güç günler beklemektedir. İç ve dış borçlarda sürekli büyüme, gelecekte daha önemli ekonomik ve politik güçlükler yaratacaktır. Toplantıya katıldığınız için hepinize teşekkür ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan Açık Oturum, 12 Eylül 1988 tarihinde yapılmıştır.

İPEKKAĞIT

Temizlik Kağıdına Adını Veren Lider Markaların Üreticisi

Yıl 1970... Ülkemiz insanının hayatına yepyeni bir temizlik alışkanlığı giriyor: Temizlik kağıtları. İpek Kağıt, bu sağlıklı ve çağdaş temizlik alışkanlığının

yaratılmasında öncüdür. İpek Kağıt, mendilden peçeteye, tuvalet kağıdından havluya kadar, yıllardır ülkemiz insanına kaliteli, yumuşak, sağlıklı ürünler sunar. Yumuşak SELPAK, hesaplı SOLO, ekonomik SİLEN... hepsini İpek Kağıt üretir. İpek Kağıt, yıllardır ülkemizde temizliğin, kalitenin ve çağdaşlığın simgesidir.

İPEKKAĞIT

İpek Kağıt Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Büyükdere Cad. No: 193
80640 Levent-İstanbul

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

GEÇTİĞİMİZ Ağustos ayı içinde borsada işlem gören hisse senetlerinin büyük bir çoğunluğunda fiyat düşüşleri devam etmiş, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 110.99 puanlık bir gerilemeyle 816.29 puana düşmüştür (*).

İndeks kapsamına giren 40 hissenin 36 tanesinin fiyatı gerilerken, 3'ünün fiyatı yükselmiş, İzmir Demir Çelik hisselerinin fiyatı ise sabit kalmıştır. Sermaye artırımları nedeniyle yatırımcının elindeki hisse senedi sayısındaki artışlar da dikkate alındığında, ay içinde 5 hisse senedinin prim yaptığını söylemek mümkündür. Bunlar; Aymar (% 9), Siemens (% 8.06), Makina Takım (% 5.66), Sifaş (% 4.55) ve T. Şişe Cam (% 3.55) hisseleridir. En yüksek değer kayıpları ise; Ege Gübre (% 33.69), Akçimento (% 21.28), Polylen (% 22.33), Çimsa (% 19.38), Good-Year (% 19.15), Çukurova Elektrik (% 17.44), Olmuksa (% 15.49) ve Rabak (% 15) hisselerinde gözlenmiştir.

Ağustos ayı içinde dört şirket daha sermaye artırımına gitmiştir. Çukurova Elektrik % 100 bedelli artırımla sermayesini 15 milyardan 30 milyara; Ege Gübre % 100 bedelli, % 100 bedelsiz artırımla 2.4 milyardan 7.2 milyara; Siemens % 150 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 3.5 milyardan 10.5 milyara; Şişe Cam % 40 bedelsiz artırımla 43.05 milyardan 60.27 milyara yükseltmişlerdir. Ayrıca Mayıs ayından beri bedelsizleri üzerinde olarak işlem görmekte olan Lassa ve Kordsa'da geçtiğimiz günlerde, muvakkat makbuzların hisse senetlerine dönüştürülmesi ve bedelsiz hisselerin dağıtılması işlemlerine başlanmıştır. Sabancı Grubu'na bağlı şirketlerde bu artırımdan itibaren geçerli olmak üzere, hisse senetlerinin taklit edilmesi riskine karşılık fligranlı özel kağıda basılmış hisse senedi uygulamasına geçileceği öğrenilmiştir.

Şirketlerde 1937 yılına ait kâr payı dağıtımları da devam etmektedir. Ancak, dağıtılan kâr payları yatırımcıları yeterince tatmin edici düzeyde olmamakta, birçok durumda şirketler kâr payı olarak dağıttıkları miktari bedelli sermaye artırımlarıyla yatırımcılardan geri almaktadırlar. Dağıtılan kâr payları toplamının vergi sonrası net kâr oranı «Tablo 1»de yer almaktadır. Zarar eden şirketler hariç tutulduğunda, ağırlıksız ortalama oran % 59.92 olarak hesaplanmaktadır. Geçen sene ise aynı oran % 63.38 olmuştu. En yüksek dağıtım oranı Ege Gübre'de görülmekte, İzmir Demir Çelik, Demir Döküm, Şişe Cam ve Bolu Çimento

(*) 26 Ağustos 1988 tarihi itibarıyla.

onu izlemektedirler. Ancak, özellikle İzmir Demir Çelik ve Şişe Cam'da kârın dağıtılan kısmının büyüklüğüne rağmen, hisse başına kârlar bir hayli düşük düzeyde kalmıştır. Dağıtım oranının düşüklüğü açısından, yatırımcıları en çok hayal kırıklığına uğratanlar ise Ereğli, Metaş, Otosan ve İş Bankası olmuştur.

Özelleştirmede Teletaş'tan sonra ikinci adım atılmak üzeredir. Gündemde USAŞ ve Boğaziçi Hava Taşımacılığı şirketleri ile Turizm Bankası'nın bir yan kuruluşu olan TURBAN Otel ve Turistik Tesisler zinciri bulunmaktadır. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu bu şirketlere öncelikle bir yabancı işletici ortak bulduktan sonra geriye kalan payların halka açılmasını öngörmektedir. Bu yeni uygulamaya uygun olarak altı yabancı grup teklif vermiştir. Fiyat teklifleri 25 Ağustos'ta, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ile teklif veren firmalar arasındaki pazarlık ise 1-25 Eylül tarihleri arasında yapılacaktır. Bu arada özelleştirmenin ilk örneğini teşkil eden Teletaş'ta Ağustos ayı içinde ikinci kâr payı dağıtımı yapılarak hisse başına 500.— TL dağıtılmış, ayrıca % 42.85 oranında bedelsiz sermaye artırımına gidilmiştir.

Borsada fiyatların en üst düzeye çıktığı 1987 Ağustos ayından bu yana tam bir yıl geçmiştir. Bu nedenle geçtiğimiz Ağustos ayındaki fiyatlarla 1987 yılı Ağustos ayındaki fiyatların karşılaştırılması ilginç olacaktır. Aşağıdaki «Tablo 2», 1987 yılı Ağustos ayı sonunda elinde bir adet hisse senedi bulduran bir yatırımcının, 1988 yılı Ağustos ayı sonunda sahip olduğu hisse senetleri değerinin, 1987 Ağustosundaki değere oranını göstermektedir. Yatırımcının sermaye artırımlarına katıldığı, yani elindeki hisse senedi sayısının sermaye artırım oranı kadar

TABLO - 1

Dağıtılan Kârın Vergi Sonrası Net Kâra Oranı (%)

Akçimento	46	Kartonsan	74
Anadolu Cam	74	Kav	58
Arcelik	48	Koc Holding	48
Aymar	67	Koç Yatırım	81
Bağfaş	51	Kordsa	48
Bolu Çimento	87	Koruma Tarım	62
Çelik Halat	65	Lassa	47
Çimsa	47	Makina Takım	(zarar)
Çukurova	65	Metaş	30
Döktaş	45	Nasaş	71
Eczacıbaşı	62	Olmuksa	47
Ege Bira	80	Otosan	35
Ege Gübre	91	Polylen	54
Ereğli	25	Rabak	64
Good-Year	54	Sarkuysan	50
Gübre Fabrikaları	(zarar)	Sifaş	53
Güney Bira	81	Demir Döküm	88
Hektaş	67	Siemens	39
İzm. Demir Çel.	88	İş Bankası	35
izocam	62	Şişe Cam	88

arttığı varsayılmış; ancak, temettü gelirleri ve bedelli artırımlar için yatırımının yaptığı ödemeler dikkate alınmamıştır. Tablodaki rakamlar miktar ve fiyat çarpımlarının oranıdır.

Görüldüğü gibi istisnasız tüm hisselerin değeri 1987 Ağustosuna göre düşüş göstermiştir. Ortalama değer kaybı (ağırlıksız aritmetik ortalama) % 58.9 civarındadır. Diğer bir deyişle, 100 liralık yatırımın değeri 41.1 liraya düşmüştür. Değerini en iyi koruyabilen hisseler; Bağfaş, Akçimento, Sifaş, Otosan ve Ereğli Demir Çelik olmuş; öte yandan en yüksek değer kayıpları ise Makina Takım, Çimsa, Anadolu Cam, Polylen ve Olmuksa'da gözlenmiştir. Üstüste gelen olumsuz gelişmelerin etkisiyle bu kadar gerileyen fiyatların yeniden Ağustos 1987 düzeyine ulaşması oldukça zor görünmektedir. Bunun gerçekleşmesi için şimdiki durumda hisselerin ortalama olarak % 150 değer kazanmaları icabetmektedir.

Öte yandan Eylül ayından itibaren borsada belli bir canlanma görüleceğine ilişkin beklentiler vardır. Bu beklentinin sebepleri arasında, genel olarak Eylül ve Ekim aylarının borsaların canlandığı aylar olması, mevduat faizlerinin birkaç puan düşürülmüş olması, seçim ekonomisi uygulaması sonucu para arzında artış beklenmesi, yabancılara borsada menkul değer satın alma izninin çıkartılması, Hazine bonusu ve devlet tahvili faizlerinin gerilemekte olması sayılabilir. Merkez Bankası verilerine göre üç ay vadeli Hazine bonusu faizleri Mayıs ayından bu yana % 62.40'dan % 51.56'ya, bir yıl vadeli, devlet tahvili faizleri ise % 66'dan % 59.27'ye gerilemiştir. Bu durumda bazı tasarrufların özel sektör menkul kıymetlerine kayacağı tahmin edilmektedir.

TABLO - 2

Hisse Senetlerinde Değer Oranı
(Ağustos 1988/Ağustos 1987)

Akçimento	.881	Kartonsan	.372
Anadolu Cam	.192	Kav	.551
Arcelik	.341	Koç Holding	.223
Aymar	.531	Koç Yatırım	.345
Bağfaş	.935	Kordsa	.354
Bolu Çimento	.305	Koruma Tarım	.521
Çelik Halat	.395	Lassa	.540
Çimsa	.187	Makina Takım	.184
Çukurova	.563	Metaş	.349
Döktaş	.410	Nasaş	.418
Eczacıbaşı	.293	Olmuksa	.218
Ege Bira	.570	Otosan	.722
Ege Gübre	.271	Polylen	.217
Ereğli	.628	Rabak	.337
Good-Year	.514	Sarkuysan	.398
Gübre Fab.	.483	Sifaş	.750
Güney Bira	.410	Demir Döküm	.348
Hektaş	.242	Siemens	.398
İzm. Demir Çel.	.237	İş Bankası	.237
İzocam	.268	Şişe Cam	.324

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ocak	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69
Şubat	105.08	90.24	94.60	157.44	243.73	207.73	325.71	658.37	1465.45
Mart	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48
Nisan	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93
Mayıs	101.63	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.51	1005.71
Haziran	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97
Temmuz	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28
Ağustos	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29
Eylül	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	
Ekim	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	
Kasım	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	
Aralık	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.26	

ES Yayınları sunar :

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve iş çevrelerinin beklediği yapıt.

Fiyatı (KDV'li): 1000.- TL

İsteme Adresi :

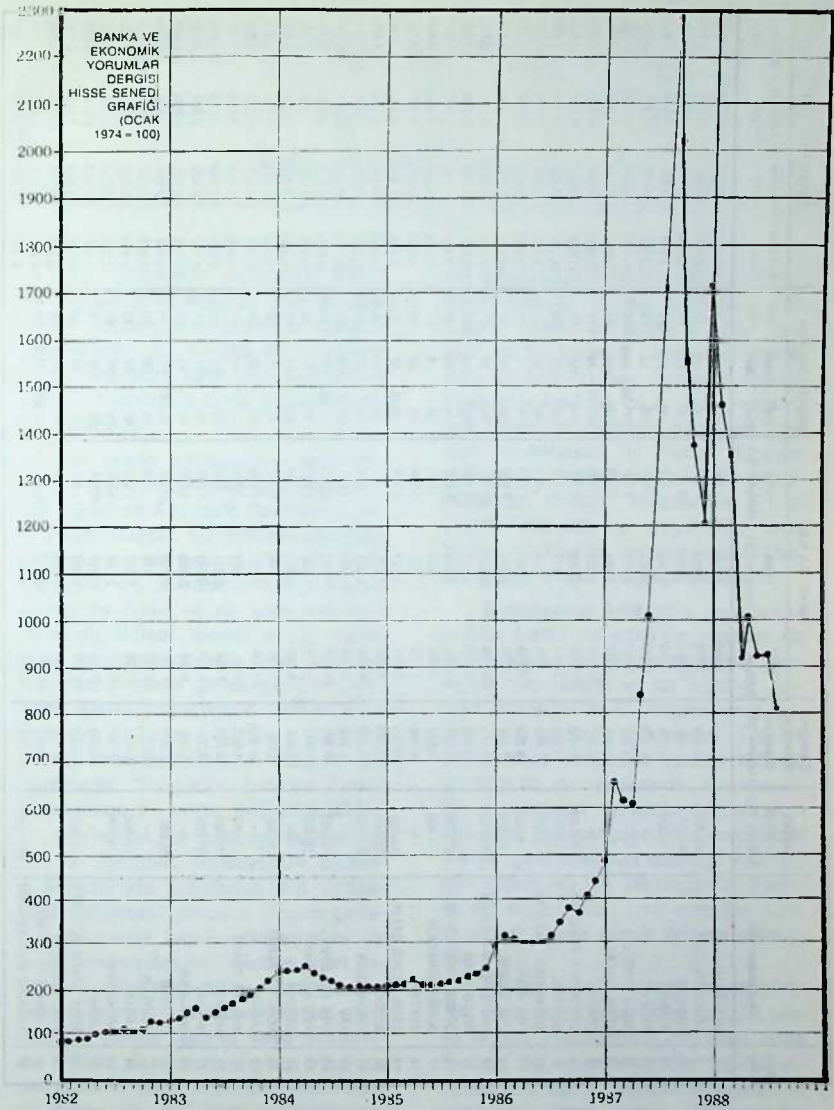
Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Binbirdirek, Suterazisi Sokak No. 6/2

Sultanahmet-İstanbul

Telefon: 526 34 11

Not : Ödemeli postalamaya yapılmaz. PTT ile yollanmasını isteyenlerin, kitap bedeline 400.- TL taahhütlü pul tutarını ekleyerek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1987 (Milyon TL)	1985 (Milyon TL)	1986 (Milyon TL)	1987 (Net)	1985 (Net)	1986 (Net)	Agustos 1987	Haziran 1988	Temmuz 1988	Agustos 1988
1	AKCIMENTO	—	3.150	6.953	2.580	3.784	168	180	225	105.000	23.000	23.500	18.500
2	ANADOLU CAM	20.000	8.085	5.203	1.243	2.549	50	29	30	12.300	2.600	2.275	2.250
3	ARCELİK	40.000	24.000	39.087	9.467	16.131	80	53	63	15.300	6.700	6.000	3.475
4	AYNAR	5.000	3.000	1.195	1.045	518	30	27	12	7.700	3.500	3.500	2.725
5	BAGFAŞ	—	40.000	9.313	5.87	7.005	85	50	55	23.000	2.700	2.325	2.150
6	BOLU CEMENTO	—	1.500	5.607	2.121	4.553	181,38	56,81	119,76	44.000	16.500	14.800	13.400
7	CELİK HALAT	5.400	5.400	7.568	1.857	3.729	100	100	60	18.500	5.650	4.100	3.650
8	CİMSA	—	4.320	13.667	3.077	7.781	203,87	76	175	69.000	17.000	14.800	12.500
9	CUKUROVA ELEKTRİK	50.000	30.000	61.939	17.392	32.189	200	150	100	27.600	17.800	16.200	7.600
10	DOKTAS	17.000	7.000	8.317	511	2.224	100	25	50	36.000	15.800	5.000	3.800
11	EZGACIBASI YATIRIM	3.000	2.400	771	378	421	40	30	30	7.500	1.575	1.100	1.100
12	EGE BIRACILIK	4.200	4.200	3.315	227	1.560	35	4	20	5.700	2.850	3.000	3.250
13	EGE GÜBRE	12.000	7.200	1.720	2.113	2.603	50	71	60	14.100	6.150	5.200	1.275
14	EREGLI DEMİR ÇELİK	40.000	38.400	19.616	26.531	41.097	55	16	23	6.650	4.200	4.175	3.600
15	GOOD YEAR	—	4.885	3.619	3.619	3.108	100	820	200	185.000	27.000	23.000	19.000
16	GÜBRE FABRİKALARI	30.000	19.600	Zarar	1.720	1.048	—	65	43,35	7.700	500	990	930
17	GÜNEY BIRACILIK	4.200	4.200	3.395	185	1.041	35	4	11	5.000	2.350	2.400	2.050
18	HEKTAŞ	—	2.700	2.173	720	1.014	35	68	36,16	9.000	2.200	2.175	2.175
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	50.000	25.000	5.721	2.247	1.774	26,66	42	15,96	4.950	1.200	1.100	940
20	İZOCAM	10.000	3.000	2.250	2.425	367	35	126,5	16,80	21.500	6.700	5.250	4.850
21	KARTONSAN	27.000	27.000	4.478	2.621	1.054	35	30	17,81	11.500	2.975	1.550	1.425
22	KAV	—	1.200	3.694	787	4.221	130	170	300	81.000	22.500	20.000	16.700
23	KOC HOLDING	100.000	35.000	15.504	7.437	10.696	32,50	38	45,60	18.500	3.600	3.200	2.950
24	KOÇ YATIRIM	20.000	10.000	2.826	1.559	2.622	35	39	39	10.500	2.275	2.150	2.175
25	KORDSA	—	22.500	24.507	6.973	11.116	96	67	110	24.000	9.400	8.550	4.250
26	KORUMA TARIM	6.000	3.375	5.239	69	2.169	66	1,08	30	9.500	3.000	3.300	3.300
27	LASSA	—	27.000	23.102	7.955	11.236	63	25	32	28.000	14.800	13.200	6.050
28	MAKİNA TAKİM	3.000	1.500	Zarar	100	101	—	—	—	7.600	1.400	1.250	1.400
29	METAŞ	15.000	4.194	2.644	352	1.802	15	—	—	5.500	1.150	1.650	960
30	NASAŞ	14.000	2.853	1.131	1.218	3.132	30	13,5	15	6.700	2.125	2.875	1.200
31	OLMUKSA	—	5.000	6.884	2.500	2.625	45	41	22	27.500	7.950	7.200	6.000
32	OTOSAN	40.000	27.331	24.346	Zarar	Zarar	26,60	—	—	5.550	2.850	2.600	2.200
33	POLYLEN	—	4.500	2.549	516	330	20	50	25	9.200	3.600	2.525	2.000
34	RABAK	25.000	15.000	6.535	1.633	1.802	40	40	43	8.450	1.700	1.950	1.275
35	SARKUYSAN	30.000	7.560	5.158	2.134	3.132	75	45	60	12.000	6.900	2.950	2.850
36	SİFAŞ	—	4.680	6.155	1.659	2.534	100	130	8	16.400	7.100	6.100	4.600
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50.000	20.000	12.131	4.086	11.801	103	37,5	80	15.500	7.800	7.000	2.700
38	TÜRK SİEMENS	—	10.500	7.313	3.545	5.728	61	120,5	106	55.000	26.000	23.000	7.200
39	TÜRKİYE İŞ BANKASI	—	30.000	62.246	32.270	35.207	38,38	34,5	34,60	6.650	1.875	1.525	1.575
40	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200.000	60.270	4.554	1.902	3.507	10	9	10	6.350	1.250	1.300	580

ENFLASYON ve KALKINMA

DOÇ. DR. HÜSNÜ KIZILYALLI

SON yıllardaki enflasyon bütçe açığını para basarak, açık finansmanla kapatmak arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu suretle en kötü vergiden bile daha kötü olan enflasyondan bir finansman aracı olarak yararlanılmaktadır.

Bu arada enflasyonun kalkınma ve istihdamı arttıracığı görüşleri Philips eğrisi ve Keynes'e dayanarak ileri sürülmektedir. Bu iddialar genel ve muğlak olarak ileri sürülmekte, kalkınmanın ve istihdamın hangi mekanizma ile nasıl ve ne süre için hızlanacağı iktisat teorisi ve pratiğine göre açıklanamamakta, konunun ayırntısına girmeye gerek görülmemektedir. Sanki enflasyonun kalkınma ve istihdam üzerine olumlu etkilerini dünya iktisatçıları kabul etmiş ve bu görüşlerin Türkiye'de şimdiye kadar uygulaması bir yarar sağlamış gibi...

Öncelikle şu noktayı belirtelim: Philips eğrisinin, enflasyonun artması karşılığında istihdamın arttırılabileceği şeklindeki yorumu, bugün gelişmiş ülkelerde kabul edilmemekte ve uygulanmamaktadır. Aksine fiyat istikrarı (% 1-3 nispetinde müstakar denen enflasyon) halinde mevcut olan işsizliği (doğal işsizlik veya potansiyel GSMH düzeyinde mevcut friksiyonel işsizlik) azaltmaya çalışma halinde artan ve hızlanan enflasyondan

söz edilmektedir. Talebi bir defalık arttırma halinde işsizlik kısa süre için azalır ama, bu arada fiyatlar yükselir ve bu sürecin sonunda işsizlik eski limitine döner. Sonuçta sadece fiyatlar yükselmiş olur. Bugün gelişmiş ülkelerde işsizliği azaltmak için işçi mobilitesini ve beceri düzeyini yükseltici yöntemler üzerinde durulmaktadır. Bugün İngiltere'de Thatcher'in inandığı ve uyguladığı teori budur. Türkiye'de ise bunun aksi liberal görüş olarak uygulanmaktadır.

Enflasyonla kalkınma teorilerinin mucidi Latin Amerika'dır; nedeni de bu ülkelerde iyi bir vergi sistemi kurulamamış olması ve bu yüzden devlet bütçelerini açık finansmanla kapatmanın zorunlu olmasıdır. Türkiye enflasyonla kalkınma yolunu 1954-60 ve 1976-80 dönemlerinde denemiştir. Bu dönemlerin başında 1-2 yıl için kalkınma hızlanmışsa da sonundaki 3-4 yıl gelir artışının azaldığı kriz yılları olmuş ve bu dönemlerde Türkiye'nin dış borçları kısa vadeli başta olmak üzere büyük ölçüde artmıştır.

Philips eğrisinin aslı İngiltere'de 100 yıllık ücret artışlarının işsizlik (veya işgücü piyasasında arz veya talep fazlası) ile açıklanmasıdır. İşgücü piyasasında talep fazlasının (işsizliğin azalması) ücret artışına yol açması

normal ve mantıklı bir sonuçtur. İşçi produktivitesindeki artış, işgücü arzındaki azalış, toplam talepte artış sonucu işgücü piyasasında talep fazlası olursa (işsizlik azalırsa) ücretler yükselir. Bu ilişkiyi terse çevirip, ücret artırdığı (ücret enflasyonu olduğu) zaman istihdamın artacağını ileri sürmek, ne ispat edilmiştir ne de anlamlıdır. Aksine ücretler artarken işgücü arzı artarsa da, işgücü talebinin düşmesi ve istihdamın azalmasını beklemek gerekir.

Bir de ekonomide yapı değişikliği (gelişen ve gerileyen sektörler) nedeniyle fiyatların kendiliğinden artması ve yılda % 1-3 dolaylarında olan bu yapısal denenen enflasyonu önleme (sıfır enflasyonu hedef alma) halinde işsizlik sözkonusu olacaktır. Yukarıda sözü edilen müstakar enflasyon (stable inflation) yüzdesi budur. Bu görüşün pratik sonucu da yılda % 1-3 nispeti üstündeki enflasyonun gereksiz ve zararlı olduğudur.

Enflasyonun kalkınma-istihdam üzerine etkisini toplam arz ve toplam talep eğrileri ile açıklamak uygundur. Gelişmiş ülkelerde toplam arz eğrisi potansiyel (azami) milli gelir düzeyinde bile esnek iken, gelişmekte olan ülkelere o noktadan itibaren sıfır esnekliktedir. Bunun sonucu gelişmiş ülkelerde potansiyel geliri aşan toplam talep halinde fiyat artışının yanında reel gelir artışı da sağlamak mümkün olurken (kısa süre için de olsa), gelişme yolundaki ülkelere toplam talepteki bu şekildeki bir artış sadece fiyat düzeyinin artmasına yol açacaktır. Çünkü gelişmiş ülkelerde bütün endüstriler kurulmuştur, teknolojik nedenler, sermaye, kalifiye işgücü ve döviz yetersizliği üretimi kısıtlayıcı koşullar değildir; bu faktörlerin de yardımıyla teşebbüs ve organizas-

yon gücü, ekonomide belirecek darboğazları aşım milli geliri geçici olarak potansiyel düzeyin üzerine çıkarabilir. Ancak gelişmiş ülkelerde bile bu halde fiyat artışı kaçınılmazdır, bu süreç ve kapasite zorlaması (enflasyonist açık) sonucu maliyetler de zamanla artacağından, toplam arz eğrisi de yukarı kayar ve sonunda eski milli gelir-istihdam düzeyine dönülür. Gelir-istihdam düzeyini devamlı olarak potansiyel milli gelir üzerinde tutabilmek için devamlı enflasyon gerekir. Para arzı (1980'ler Türkiye'sinde olduğu gibi) artan fiyatlar ölçüsünde devamlı artırıldığı takdirde, enflasyon sürüp gider ve enflasyonist beklentilerin etkisiyle de zamanla hızlanır.

Gelişme yolundaki ülkelere ise potansiyel milli gelir üzerindeki üretim artışına teknoloji düzeyi, kalifiye işgücü, sermaye ve döviz azlığı, kurulu üretim kapasitesi kısıtlayıcı koşullar getirirler; bu alanlarda meydana çıkacak darboğazları kısa vadede yenip kapasiteyi ve üretimi potansiyelin üzerine çıkarmak olanaksızdır. Bu yüzden toplam arz eğrisi diktir (sıfır esneklikli) ve toplam talepteki artış üretimde bir artışa yol açmaz, sadece fiyat artışına neden olur. Bu görüşleri teyid eden bir gözlem, Türkiye'de sanayide kurulu kapasitenin en fazla ortalama % 70'inin kullanabilmesidir. Bu gelişmiş ülkelere % 90-95'i bu olur.

Teknolojik düzey, girdilerin temini kolaylığı, sermaye-döviz bolluğu, organizasyon-yönetim gücü konularında mevcut farklar, kapasite kullanım oranlarındaki farklılığı açıklayan faktörlerdir.

Az gelişmiş ülkelere yüksek fiyat ve yüksek kâr marjı uzun süre verildiği takdirde (yüksek korumalı

kapalı ekonomi), yüksek maliyet ve düşük kaliteli üretim yapan ithal ikame endüstrileri gelişir. Rodezya'da 1970'lerde ve Türkiye'de 1954-60 döneminde olan budur. Normal şartlara dönünce bu endüstrilerin çoğu yıkılır. Devamlı enflasyon ve kapalı ekonomi halinde uzun vadede üretim-istihdam arttırmanın bu yöntemi, Türkiye'nin bugünkü dışa açılma politikası ile tezat halindedir. Nitekim bugünün açık ekonomi Türkiye'sinde enflasyon sonucu yüksek fiyat, üretim artışına değil, ithalat artışına dönüşür.

Türkiye'de talep fazlalığı asıl darboğaz olan tasarruf-döviz açığını şiddetlendirir ve kısa vadeli dış borçlanmalara yol açar. Gelir ve kaynak dağılımını bozucu etkileri üzerinde fazla durmaya gerek yoktur. Kısa vadeli ve spekülatif yatırımlar, uzun vadeli verimli yatırımlar aleyhine teşvik edilir. Aileler tasarruf yerine tüketime yönelirler. İşletmelerde maliyet kontrolü önemsiz olur, israf ve verim düşüklüğü ortaya çıkar. Enflasyon sonucu sık sık gerekli olan devlüasyonlar dış ticaret hadlerinin aleyhe bozulmasına sebep olur.

Enflasyon aslında verimsiz teşebbüsleri de kârlı kılar, uzun vadede ise belirsizliği artırır. Enflasyon nedeniyle artan kredi talebi ve belirsizliğe karşı artan risk primleri nedeniyle reel ve nominal faizler yükselir. Bunun sonucu uzun vadeli verimli yatırımlar azalır. Artık 18. yılına giren % 10'un üzerindeki enflasyon devam edecektir; ücret, maaş, tarife (vb.) için endekslemeye gitmek gerekir.

Türkiye'de sosyal demokrat kesimin enflasyonla kalkınma konusunda görüşlerini artık açıkça ortaya koymasına gerekir. En kötü vergiden de kö-

tü olan enflasyonla finansmanın kalkınmaya yol açmadığı, gelir dağılımını hiçbir karşı tedbirle telafi edilemeyecek biçimde bozduğu, bu değerlemede nazara alınmalıdır.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler

ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören

- Öğrenciler

için en yararlı kaynak,

(Mevcut Ciltler - KDV Dahil)

1965 yılı cildi :	3.000.— TL
1966 yılı cildi :	3.000.— TL
1978 yılı cildi :	6.000.— TL
1979 yılı cildi :	6.000.— TL
1981 yılı cildi :	6.000.— TL
1982 yılı cildi :	7.000.— TL
1986 yılı cildi :	7.000.— TL
1987 yılı cildi :	8.000.— TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline taahhütlü posta pulu karşılığı 900.— TL ilave ederek önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazsı Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

Turyağ, seçkin ürünleriyle yaşamınızda, yanınızda!

"Öncü" Turyağ'ın hepsi birbirinden kaliteli ürünleri, yaklaşık 70 yıldır yaşamımızın her anında, yanınızda. BIO TURSİL, BIO TURSİL OTOMATİK, PRİL, PRİL OTOMATİK ve DIXI gibi deterjanlardan çamaşır yumuşatıcısı VERNEL'e; YAYLA, YAYLA AYÇİÇEK, UFA gibi nebati margarin ve yağlardan endüstriyel yıkama maddelerine kadar tüm Turyağ ürünleri, çok çeşitli alanlarda güvenle kullanılıyor. Evlerde, otellerde, hastanelerde, bürolarda, fabrikalarda hep Turyağ var... Hep Turyağ gücü, Turyağ büyüklüğü, Turyağ güvencesi var.

70 yıllık geçmişi ile, "ilk"leri ve "ilke"leriyle güvendiğiniz Turyağ her zaman yaşamınızda, yanınızda.

Turyağ

TURYAĞ P.K. 171 İZMİR

Turyağ bir Henkel Grubu ve Yapı Kredi A.Ş. kuruluşudur

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
GÜLSEREN İZMİR

BATI ALMANYA'NIN TİCARET FAZLASI (*)

DOLARIN uzun süre değer kaybetmesine rağmen Batı Almanya ihracat yarısında geri kalmamıştır. Alman Markı değer kazandıkça, Alman sanayiciler yatırım yapmaya devam ettiler. Şimdi de doların ılımlı yükselişi karşısında, Almanlar bu kararlılığının yararı görülüyor. Bu yıl içinde Alman Markı'nın dolara karşı % 16, yen'e karşı ise % 8'lik düşüşü sonucunda Batı Almanya'nın ihracatı büyük artış kaydetmektedir.

Haziran ayında Almanya'nın ticaret fazlası 7.6 milyar dolarlık rekor bir seviyede gerçekleşti. Böylece yılın ilk yarısında geçen yıla göre % 6'lık bir artışla, ticaret fazlası 32 milyar dolara ulaştı. Bu durumun, Almanya'nın 1988'deki büyüme hızının 1987'ye göre hemen hemen iki misli artarak % 3 civarında gerçekleşmesine katkısı olacaktır; ancak, aynı zamanda da dünyadaki ticaret açığı denge-sizliklerini düzeltmeye yardımcı olmak üzere ithalatını arttırmayı kabul etmiş olan Almanya'yı zor durumda bırakmaktadır.

Dünya ekonomisindeki hızlı büyüme Almanların ihracatının artmasına yardımcı olmaktadır. Almanya'nın ihracatının % 70'i Avrupa ülkelerindedir. Fransızlar Alman makina-teçhizatı olmaksızın sınıai yatırımlarda son zamanlarda ulaştıkları % 14'lük artış hızını devam ettiremeyeceklerini belirtmektedirler. Artan ihracat sonucu Alman firmalarının kârları rekor düzeylere yükselmektedir. Kimya sektörünün devlerinden Hoechst'ün kazancı yılın ilk yarısında % 31'lik bir artışla 1.04 milyar dolara yükselmiş, çelik ve makina sanayiinde faaliyet gösteren Mannesman'ın satışları % 42 oranında artarak 5.1 milyar dolara çıkmıştır. Daimler-Benz'in satışları geçen yıla göre % 12 artmıştır. Yalnızca yatırım malları üreten firmalar değil, tüketim malları üretenler de iş hacimlerini arttırmaktadırlar. Çeşitli dayanaklı tüketim malları üreten Miele'nin Avrupa ülkelerine ihracatı yılın ilk yarısın-

(*) Business Week, 12 Eylül.

TEHLİKE ÇANLARI VE TÜRKİYE'NİN KAMU MALİYESİ SORUNU

Özet Bir Analiz ve Bir Öneri

DR. M. K. ÇAKMAK

İLK önce herkesin bildiği «iyi haberi» yineleyelim: Özal'ın iktidarda olduğu 1984-1987 arası Türkiye'nin GSMH büyüme hızı, % 5.8, % 5.1, % 8.1 ve % 7.4 gibi rakamlara varmıştır⁽¹⁾.

Şimdi de «kötü haberler»: Bir kere bu rakamların ne ifade ettiği şaibelidir; çünkü cari rakamlar sabit fiyatlara tahvil edilirken, netice enflasyon için alınan endekse göre değişmektedir. Örneğin bir diziyeye göre de⁽²⁾ Türkiye'nin GSMH'si 1982'de 100 olarak alınırsa 1987'de ancak 101.7 olmuştur. İkinci kötü haber, zaten pek kıvanç verici durumda bulunmayan gelir dağılımının bu son beş yılda önemli ölçüde bozulmuş olmasıdır. Üçüncü kötü haber ise 1983 yılı sonundan 1987 yılı sonuna kadar Türkiye'nin toplam dış borcuna yaklaşık 20 milyar dolar eklenmiş bulunmasıdır. Başka bir deyişle, 1983-1988 arası yılda ortalama 5 milyar dolar kadar yabancı tasarrufu ithal edip tüketmiş; ve bu-

nun faturasını istikbalde ödeme yükümlülüğü altına girmiş bulunuyoruz. Bunun büyüme hızıyla ilişkisi şudur: Eğer yılda ortalama 5 milyar dolarlık borç infüzyonu olmasaydı GSMH ve GSYİH, («iyi haber»de kullanılan enflasyon endeksleri kullanılsa bile) büyümek bir yana, küçülmüş olacaktı.

Başka bir tabirle son beş yıl zarfında elde edilmiş olan büyüme hızı (büyük ölçüde) yabancı tasarruf ithali yoluyla gerçekleştirilmiştir. «Tablo 1», 1980'den bu yana Birikmiş Dış Borç Yükümüzdeki net değişimleri vermektedir.

Tablodan çıkartılan verilere göre, 31 Aralık 1983 ile 31 Aralık 1987 tarihleri arasında toplam dış borç yükümüz % 108 ve toplam kısa vadeli dış borçlarımız da % 186 artmıştır. Bu arada toplam ihracatımızda da (cari dolarlarla) % 77 civarında bir artış olmuş; dolayısıyla borç/ihracat oranı ve «borç-servis-oranı» bir miktar bozulmuş; Dış Borç Toplamı/GSMH oranı ise çok önemli ölçüde yükselmiştir⁽³⁾.

(1) (1968 Faktör Fiyatlarıyla) TÜSİAD, The Turkish Economy '88, s. 4. Maliye Bakanlığı ve DİE, son üç rakamı % 4.2 % 7.0 ve % 6.5 olarak vermektedir. Maliye Bakanlığı, Yıllık Rapor: 1987, s. 9.

(2) TÜSİAD, op. cit., s. 167; GNP Chain Index.

(3) Borç / ihracat oranı 1983'te 3.2'den 1987'de 3.8'e; Borç / GSMH oranı ise aynı yıllar arasında 0.37 civarından 0.7 civarına yükselmiştir.

Tehlike çanları çalmaya başlayalı üç sene olmasına rağmen, «Dış-Ülke-Halklarının - Tasarruflarını-İthal-Etme-Yoluyla-Büyüme-Modeli» gibi ilginç (ve herhalde çıkmaz-sokak) bir model uygulamaya devam etmekteyiz. Tehlike çanları dört istikametten gelmektedir. Birincisi, kısaca değindiğimiz dış borç sorunudur.

İkincisi bütçe açığıdır. «Tablo 2», 1983-1987 arası yapılan net yurt içi

borçlanmaları ve bunların toplam kamu harcamaları içindeki paylarını sunmaktadır. Bu rakamlara Merkez Bankası'nın Hazine'ye açtığı kısa vadeli avanslar dahil değildir.

Üstelik, verilen bu «net» rakamlar, kamu sektörünün borç verilebilir fonlar piyasasını ne denli zorladığı hakkında iyi bir fikir de vermemektedir: Örneğin 1987 yılı için verilen 2.127 milyar liralık meblağın ardında,

TABLO - 1
TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇLARI (Milyar US \$)
(31 Aralık İtibariyle)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Orta ve Uzun Vadeli Borç	12.7	13.4	15.5	15.4	18.1	20.6	24.3	29.6
Kısa Vadeli Borç	2.5	2.1	2.2	3.0	3.2	4.8	6.9	8.7
Toplam	15.2	15.5	17.6	18.4	21.3	25.4	31.2	38.3
Toplam Borçta Yıllık Artış Oranı	% 11.5	% 2.3	% 13.5	% 4.4	% 15.6	% 19.3	% 23.2	% 22.7
Miktar Cinsinden Yıllık Artış	1.6	0.3	2.1	0.7	2.2	4.1	5.9	7.1

Kaynak: Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.

TABLO - 2
BÜTÇE AÇIKLARI, YURTİÇİ BORÇLANMA VE BAZI MAKRO DEĞİŞKENLERE ORANI: 1980 - 1987 (Milyar TL*)

Yıllar	Konsolide Bütçe Açıkları	Açıkların GSMH'ye Oranı (%)	Net Borçlanma	Net Borçlanma ÷ Kamu Harcamaları	Bütçe Açığı ÷ Kamu Harcamaları
1980	163.4	3.7	48	4.4	15.2
1981	64.0	1.0	88	5.8	4.2
1982	145.2	1.7	130	8.1	9.1
1983	283.8	2.4	109	4.2	10.9
1984	930.4	5.1	421	11.1	24.6
1985	787.7	2.8	731	13.5	14.6
1986	1.157.8	2.9	1.170	14.2	13.9
1987	2.156.4	3.9	2.127	16.8	17.0

Kaynak: Kamu Hesapları Bülteni
(*): Cari Üretici Fiyatlarıyla

6.727 milyar TL'lik yeni borçlanma ve 4.600 milyar TL'lik borç servisi yatmaktadır —ki bu son rakam toplam kamu harcamalarının üçte birini aşmaktadır.

Üçüncü tehlike çanı, bu ikisi ile yakından ilgili olan enflasyondur. Rakamları hepimiz bildiğimiz için sunarak yer kaplamayacağım. Yalnız belirtmek gerekir ki, enflasyon oranı % 70'in üzerine çıkarak 1978-1979'da vardığı düzeyi bulmuştur. Sayın Özal'ın «enflasyonu % 20'nin altına indireceğim» dediği yıllarda geçerli olan % 35 gibi bir rakama ulaşmak bile bugün artık bir amaç ve hatta hayal olma durumuna düşmüştür.

Bütün bu hastalık belirtilerinin altında elbette kamu maliyesine ilişkin büyük çarpıklıklar yatmaktadır. Ve tehlike çanlarının dördüncüsü (ve bir bakıma ilk üçünü çaldıran sihirli ip-ler) bu boyutta yatmaktadır.

«Tablo 3», Türkiye'de toplam vergi ve toplam kamu gelirlerinin GSMH'ye oranını vermekte ve bu oranı gelişmiş piyasa ekonomilerinin bir p r o t i p i olarak ABD'deki oranla kıyaslamaktadır. Görüldüğü üzere Türkiye'deki Toplam Kamu Gelirlerinin GSMH ye oranı % 20, ABD'de ise % 30 civarında seyretmektedir. Bu oran Fransa ve Almanya gibi ülkelerde % 35, İskandinavya'da ise % 40'ın üstündedir. Oysa Türkiye hâlâ az gelişmiş bir ülke olma hasebiyle, gerek altyapı yatırımlarını gerekse gelişmiş piyasa ekonomilerinde özel sektörün ürettiği birçok mal ve hizmeti, kamu sektörü eliyle gerçekleştirme durumundadır. Durum bu iken, sadece Özal Hükümeti süresince değil, geçen çeyrek yüzyıl boyunca TC Hükümetleri ve Maliyesi, açık seçik ve alenen yapılan, büyük ölçüde «yalan-matrah-beyanı» yoluyla gerçekleştirilen ve 1987

TABLO - 3
KONSOLİDE BÜTÇE VERGİ GELİRLERİ, DİĞER VERGİ VE
GELİRLER VE GSMH'YE ORANLARI :
1981 - 1987 (Trilyon TL)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
(1) Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri	1.19	1.57	1.97	2.38	3.84	5.99	9.08
(2) Mahalli Vergiler Fonlar ve Diğer Gelirler	0.22	0.30	0.41	0.71	1.34	2.69	4.26
(3) Toplam Kamu Gelirleri	1.41	1.87	2.35	3.09	5.18	8.68	13.34
(4) Vergi Yükü : (1) / GSMH (%)	18.2	17.4	16.7	12.9	13.8	15.2	15.7
(5) Toplam Yük : (3) / GSMH (%)	21.5	21.4	20.3	16.8	18.7	22.1	23.9
(6) ABD Kıyaslaması (%)	31.3	32.0	31.6	31.2	31.0	31.6	31.8

Kaynak : Maliye Bakanlığı Yıllık Rapor, 1987 ve 1984 TUSİAD, 1988.

ABD'ye ilişkin veriler Council of Economic Advisors, **Economic Report of the President, 1987 : Statistical Annex Tables 1 ve 77'den** tarafımızdan hesaplanmıştır.

yılında tahminen 8 trilyonu bulan vergi kaçakçılığına göz yumma gaffletini göstermiştir.

Türkiye'nin en önemli ve önemli olduğu derecede de çözümünü sarıh ve nisbeten kolay olan sorunu, bu sıralarda, budur.

Konuya ilişkin veriler açıktır. 1985-1987 arası, «Dolaysız Vergiler»in «Toplam Kamu Gelirleri» içindeki payı % 35 civarında, Gelir Vergisi Hâsılatının Toplam Kamu Gelirleri içindeki payı ise % 17-18 civarında seyretmiştir. Gelir Vergisi hâsılatının yaklaşık üçte-ikisi ücret ve maaşlılardan kaynağında kesilen vergilerden alınmaktadır⁽¹⁾. Bu demektir ki, ücret ve maaşlılar haricindeki kesimlerden toplanabilen Gelir Vergisi hâsılatı, toplam kamu gelirlerinin ancak % 6'sını teşkil etmektedir⁽¹⁾. Öyleyse ücret ve maaşlılar haricindeki kesimlerden toplanabilen Gelir Vergisi'nin GSMH'ye oranı $(\% 6) \times (0.21) = \% 1.2 - \% 1.3$ dolaylarındadır. Bu ise gülünç ve utanılacak bir rakamdır. Kamu maliyesi bu durumda iken Türkiye'nin beter duruma düşmemiş olmasına ancak şaşılabilir.

Makro verileri m a n i p u l e ederek edinilen bu bulgu, rastgele örnekleme yoluyla ve ampirik olarak da rahatça elde edilebilir. Açık seçik beliren odur ki, Türkiye'de vergi-öncesi-geliri yılda 20 milyon - 500 milyon arasındaki tabakalar, kanunlarda vazedilen ortalama % 30 - % 45 oranında vergi vermek yerine, yalan matrah beyanı yoluyla, TC Maliyesi'ni alenen dolandırarak ve/veya geniş vergi bağışlıklarından yararlanarak % 0.2 - % 5 oranında vergi vermektedir.

⁽¹⁾ Maliye Bakanlığı, Yıllık Rapor 1987, s. 73-84'deki tablolardan hesaplanmıştır.

1987 fiyatlarıyla 8 trilyon civarında tahmin ettiğimiz toplam Gelir Vergisi kaçığının yaklaşık 3/4'ü bu gelir grubu tarafından yalan matrah beyanı yoluyla kaçırılmaktadır ki, bu yaklaşık 6 trilyon etmektedir. 1987 yılı bütçe açığı ise 2 trilyon civarında görülmektedir. Bu demektir ki, toplam Gelir Vergisi kaçığının yarısı bile dirayetli bir icraat ile toplanabilse (idi), 1987 yılında bütçe açığı kapatılacak; yurtiçi yeni borçlanma 6.7 trilyon TL değil 4.5 trilyon TL civarında oluşacak ve üstüne üstlük 2 trilyon-yonluk ekstra bir fon da GAP, hidroelektrik santralleri, otoyollar, demiryolları, limanlar, iletişim ve bileşim sistemleri, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi kalkınma için son derece gerekli alanlara yatırılacaktır.

Arz-yönü iktisadı, Laffer Eğrisi vb. gibi konuların akademik literatürde ve batılı ülkelerde gündemde olduğu bu sıralarda, vergi gelirlerini artırma istikametindeki bu eleştirilerimin bazılarına dudak bükerek karşılanacağını tahmin ediyorum. İşaret etmek isterim ki, sözü edilen kesimin geliri-ne (ve gelir dağılımındaki yerine) sahip olan kesimlerden, o ülkelerde, sırasıyla % 20 - % 40 (ve % 35 - % 65) oranlarında gelir vergisi alınmaktadır ve «yalan-matrah-beyanı yoluyla vergi kaçırmak» gibi bir olgu da yoktur. Hele o oranda vergi vermesi gereken kişilerin % 0.2 - % 6 (d e - f a c t o) vergi ödemesi, oralarda akla hayale sığmayacak bir şeydir.

Bütçe açıkları ve dolayısıyla enflasyon ve de ayrıca dış borçlanmayla ilişkisi bulunan iç-tasarruf açığıımızın en önemli nedenlerinden biri, bu inanılmaz boyuttaki vergi «dolandırıcılığı»dır. Söz konusu 8 trilyon'un yaklaşık olarak net dış ve net iç borç-

lanma toplamına eşit çıkması da bir tesadüf eseri addedilemez. Kısacası, işbilir ve dirayetli birileri bu akıl almaz olguya bir son verebildiği takdirde, müteakip üç-dört yıl içinde hem Türkiye'deki enflasyon oranı % 20'nin altına inecek, hem bütçe açıkları tamamen kapanacak, hem de kalkınma hızı, ülke-dışı halkların tasarruflarını ithal yoluyla değil de sağlıklı bir iç kaynak yoluyla ve istikrarlı bir biçimde % 6'ların üstünde seyredebileceklerdir. Üstelik dış borçlanma gereksinimimiz de yaklaşık yarı-yarıya azalacak ve Türkiye yakın bir gelecekte (1991-1992 ?), bu sefer de borç-servisi-krizinden kaynaklanan bir döviz darboğazına girmekten kurtulacaktır.

İ r o n i k olan şudur ki, bu can alıcı konuda şimdiden çok geç kalınmıştır. Sayın Özal, 1983 kasımında iktidara gelir gelmez bu işe girişmiş olsaydı, şimdi meyveler alınmaya başlanmış olurdu ve bundan da hem Türkiye bir bütün olarak, hem de Sayın Özal ve partisi politik açıdan büyük yarar sağlardı. Vurgulamak gerekir ki, (başlangıçta) 8 trilyonluk kaçağın yarısını toplamak demek, vergi-öncesi-geliri 20 m. - 500 m. TL/yıl olan kesimden bugünkü kanunlardaki oranlarda değil de bunun çok altında (% 10 - % 30) vergi toplamak demektir. Bu ise, bu zengin kesimlerden alınacak vergi oranının, fakir ve sıkıntıda işçi-memur tabakalarına uygulanan vergi oranı civarında ve hatta bazı ahvalde onun bile altında olması demektir. Özel sermayeyi «korkutmak», yurt-dışına sermaye-kaçışına neden olmak ve hatta «oy kaybetmek» gibi gaileler bu nedenle abestir.

Üstelik, ortalama % 5 oranında vergi ödemeye alışmışken, ortalama % 25 dolaylarında vergi ödemeye (mı-

zıldansalar da) icbar edilmiş bulunacak olan «20 m. - 500 m. TL-arası-gelir-sahibi-tabakalar»ın açısından da, orta ve uzun vadede, önemli bir çıkar kaybı oluşmaz diyebiliriz. Çünkü söz konusu 8 trilyonluk vergi kaçağının yarısı bile toplanıp bütçe açığını kapatmak ve altyapı yatırımlarını arttırmak için kullanıldığı takdirde, toplanan fonlar, gerek artan yatırım harcamaları yoluyla doğrudan doğruya, gerek ekonomik-akışım-döngüsü'nün doğal gereği olarak ve gerekse bu ahvalde oluşacak süratli konjonktür düzelmesinin tabii bir neticesi olarak, gerisin geriye gene bu sınıf ve tabakaların kasalarına ciro artışları şeklinde akacaktır. Çünkü bu takdirde, kaynak aktarımı yoluyla arttırılan altyapı yatırımları için harcanacak paralar faktör ödemeleri şeklinde tecelli edecek; toplumun çok daha geniş bir kesitinden gelen talep artışları şeklinde piyasaya akacak ve dolayısıyla çeşitli sektörlerde ciro artışları şeklinde yansımaya geçecektir. Bu durumda, bir yandan ortaya çıkacak ekonomik canlılık ve diğer yandan bütçe ve iç tasarruf açıklarının kapatılmasıyla enflasyon oranında kaydedilecek önemli düşüşler, özel sektörün gelecek hakkındaki beklentilerini olumlu istikamette etkileyecektir.

Denilebilir ki, böyle bir reformu ve uygulamayı Sayın Özal gibi burjuvazinin güven duymuş olduğu birinin başlatması, Türkiye açısından hayırlı olurdu. TC tarihinde, özel sektörün güvenine sahip olarak tek başına iktidara gelmiş ve bu önemli alanda gerekli uygulamayı başlatmak için tarihi bir fırsat yaklamış olan Özal'dan başka tek politikacı Demirel'dir (1965-1971). Bu alanda ihtiyaç duyulan uygulamayı özel-sektörü ve sermayeyi

«korkutmadan», «yumuşak bir biçimde», başlatmak için bu iki kişi (Ecevit veya Baykal gibi bir Sosyal Demokrat lidere kıyasla) büyük avantaj sahibiydiler. Ne yazık ki ikisi de ele geçirdikleri tarihi fırsatı gerek Türkiye, gerekse kendi politik ve tarihi şansları açısından heba etmişlerdir. Neden heba ettiklerine dair ussallaştırmaları, ve burada önerilen uygulamanın başlatılamaması hakkında ileri sürülebilecek karşıt-argümanları ve bunları çürüten analizleri, geçtiğimiz aylarda yayınlanan iki makalede daha etraflıca inceledim⁽⁵⁾. Burada yer darlığından özetle bile tekrar edemeyeceğim.

SONUÇ

Burada üzerinde durduğumuz konu; yüksek faiz politikası, kısa vadeli borçlanma oranının artması, dolayısıyla iç borç servisinin aşırı şişmesi ve de Prof. Sağlam'ın değindiği gibi devlet tahvillerini âdetâ monetize eden düzenlemeler yapılmış olması nedeniyle de enflasyonu arttırıcı baskılar yaratmaktadır⁽⁶⁾. Negatif reel faiz oranlarının para piyasalarında yarattığı olumsuzlukları önlemek elbette gereklidir. Ama sözü edilen oran-

da vergi kaçağı varken, yüksek faiz politikası uygulaması borç-servisini şişirmenin yanı sıra şöyle bir sorun da yaratmaktadır: Kaçırılan 6-8 trilyon TL'nin büyükçe bir kısmı (belki de üçte biri) devlet tahvilleri ve Hazine bonoları olarak vergi kaçakçılığı yapmış kişilerin portföylerine girmektedir. 1987 yılında iç borç-servisi olarak yapılan 4.6 trilyon TL'nin yaklaşık 1.5-2.0 trilyon TL'lik kısmının, TC Maliyesi'ni yalan matrah beyanı yoluyla dolandıran bu kesimlere yapılmış olduğu düşünülürse durumun i r o n i s i daha belirginlik kazanır. Bu durumda, yüksek faiz uygulaması bu kesimlere ilave bir de ödül getirmektedir.

Bu makalede sunduğum konuyu, «tehlile çanları» çalmadan çok önce, 1983 sonunda da incelemiş ve aynı önerileri iki kez sunmuştum. Başbakanlığa veya Maliye Bakanlığı'na bağlı «Fikir ve i n n o v a t i v e öneri araştırma ve değerlendirme ile görevli bir beyin takımı» varolmadığı için olacak, pek kulak asan olmadı. Bu makaleyi, Aralık 1983 ve Şubat 1984 tarihinde yazdıklarımı yinelemekle bağlamayı uygun buluyorum :

Özet olarak diyebiliriz ki; «önemli boyutlara ulaşmış bulunan vergi kaçakçılığı ve vergi anarşisi, sadece ekonomik sorunlar yaratmakla kalmamakta, üstelik, toplumun sağlığını belirlemede önemli rolleri olan adalet, kanun önünde eşitlik, devlet ve kanun otoritesinin saygınlığı ve «kanun otoritesinin kuvvetine güven duymak» gibi birçok önemli sosyal ve sosyopsikolojik vektörü de, derinden rencide etmektedir. Hiçbir gelişmiş piyasa ekonomisinde böylesine hastalıklı bir ortalama-d e f a c t o-vegi fonksiyonu yoktur; görülmemiştir. Zaten, bu

(5) Çakman, K.; «A Policy Failure of the Özal Government – interrelations Between Inflation, the Budget Deficit, the Domestic Savings-Gap and Income Tax Fraud: An Analysis and a Suggestion», Briefing, July 11, 1988, Ankara; ve «Dış Borç Krizine Sürüklenen Türkiye'de İç Tasarruf Acığı, Bütçe Acığı ve Vergi Kaçakçılığı», İktisat Dergisi, Haziran 1988, İstanbul.

(6) Prof. Dr. Dündar Sağlam; «Açık Oturum: Türk Ekonomisi Bıçak Sırtında mı?...» Banka ve Ekonomik Yorumlar, Nisan 1988.

fonksiyonun böylesine hilkat garibesi bir s i n ü z o i d a l şekilde büründü-ğü hiçbir ülkede kapitalizm serpilip gelişemez, idame ettirilemez. Söz konusu olan, piyasa ekonomisine ve çoğulcu parlamenter demokrasiye dayalı düzenin uzun vadeli sağlığı ve yaşamdır; gerekli önlemler alınmadığı takdirde tehlikeye girecek olan budur.»⁽⁷⁾

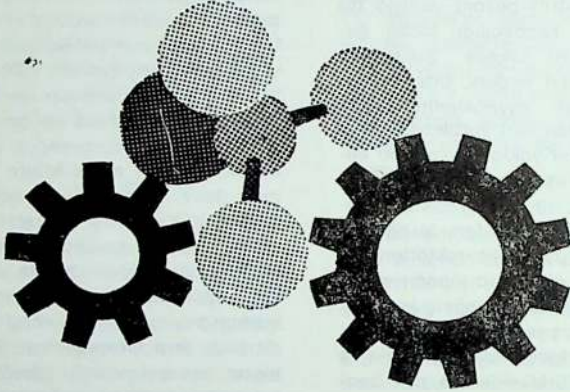
«Yalan-matrah-beyanı yoluyla bu boyutta vergi kaçakçılığı, hiçbir gelişmiş kapitalist ülkede bulunmaz. 'Bulunmamasının nedeni, bizatihi gelişmişliklerinden kaynaklanmaktadır,' gibi bir argüman ileri sürülebilir; ama bence bu tür bir yaklaşım kısır bir sebep-sonuç tartışmasının kupısını açmaktan başka bir işe yaramaz. Sorunun, kültür, bilinç, vicdan, terbiye ve benzeri sosyo-psikolojik faktörlerle önemli bir bağı olduğuna inanmıyorum. Eminim ki vergi kaçakçılığına karşı aynı tür bir tolerans bir batı ülkesinde kurumsallaştırılacak olsa, oradaki iş sahipleri de Türkiye'dekine pek benzer bir biçimde davranacaktır. Uygulama açısından teknik zorluklar varolduğu iddiasına ve uygulanamazlık tezine de tamamıyla karşıyım. Hele 1970 li yıllardan beri elektronik bilgi işlem sistemleri diye bir şey varsa... Prof.

(7) Çakman, K.; «Kaynak Sorununa Olası Bir Çözüm,» **Dünya Gazetesi** 27 Aralık 1983.

(8) Çakman, M. K.; «Türkiye'deki Stagflasyonun Kökenleri Üzerine», **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1985 No. 1-2., Ankara, 1985. (Bu yazı Şubat 1984'te yazılıp teslim edilmiş, fakat YÖK'ün yarattığı organizasyon sarsıntısı nedeniyle, İİBF Dergisi'nin 1984 sayısını çıkmamış, 1985'te yayınlanabilen dergiyi de zorunlu olarak «1985 Sayısı» adı verilmiştir.

Dr. Asaf Savaş Akat'ın dediği gib, maliye alanında yapılacak harcamalara getirisi pek yüksek birer yatırım olarak bakmanın zamanı çoktan gelmiştir. Sadece Gelir Vergisi beyanları ve faturalara değil, ayrıca menkul ve gayrimenkul alım-satım işlemleri, her vandaşa verilecek numaralar ile işlenir, c o l l a t e f i l e ve c r o s s c h e c k edilir. Rastgele örnekleme metodlarıyla (beyanların % 1-2'sini incelemek yeterli olacaktır) bir Gelir Vergisi beyanına bakıldığında, birkaç yıl geriye doğru tüm alım-satım işlemleri de taranarak sonucu varılır; ve gelir beyanları, menkul ve gayrimenkul alımları izah edemeyecek derecede düşük bulunan mükelleflere 'buyurunuz' denir. Batılı ülkeler böyle yapmaktadır. Yeni birşey keşfediyor değilim; başkalarının yaptıklarına bakmamız yeter. Eğer batıda, buradaki gibi vahim boyutlara ulaşmış yalan-matrah-beyanı-yoluyla - vergi - dolandırıcılığı diye birşey yoksa, bu, batılıların bireysel olarak görelî yüksek bir terbiye, vicdan ve toplumsal-şuur düzeyine sahip olmalarından değil, yukarıda kısaca özetlediğim türden icbar edici bir sistemi, **hukuk devleti gerekleri çerçevesinde** uyguluyor olmalarından ileri gelmektedir. Devletin **gerçekten güçlü ve s t a b i l** olması isteniyorsa, nerede katı olmak gerektiğini iyi belirlemek lazımdır. Bu toplumu, az gelişmişliğin zul'ünden kurtulmaya çalışan bu ülke halkını ve T.C. Maliyesi'ni bu mikyasta, bunca rahatlıkla ve bunca sürekli dolandırmak 'birey hakları kavramı' içine değil, kanunsuzluk ve anarşi kavramı içine girer. Bu konunun üstüne gitmek çağdaş bir hukuk devletinin **sadece** ekonomik ve idari değil, ayrıca **e t i k** görevidir.»⁽⁸⁾

Kimya sanayi yardımcı maddeleri tüm endüstrinin vazgeçilmez unsurlarıdır.

.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Nasrettin Hoca ve Timurlenk Hikâyeleri

NASRETTİN Hoca ve Timurlenk hikâyelerinin, mizah yönü yanında ne kadar gerçekçi oldukları şimdi daha iyi anlaşılıyor. ANAP Hükümeti'nin; yıllarca devam eden sıkı para ve sabit döviz kuru yöntemlerini hafifletmesi, çağdışı kalmış anlamsız yasakları ve kısıtlamaları kaldırması, karaborsa konusu olan bazı tekel maddelerindeki rantları kamuya mal etmesi; muhakkak ki çok olumlu uygulamalardır.

Ancak, enflasyonu kontrol altına alamaması, hayali ihracat gibi ülke ekonomisine zararlı durumlara âdeta yeşil ışık yakması, hukukun üstünlüğüne ve devlet idaresinin ciddiyetine gereken önemi vermemesi, kamu israfını ve gelir dağılımının gittikçe bozulmasını önleyememesi; büyük kusurlar olarak ortada duran olumsuz uygulama örnekleridir.

4 Şubat 1988 Kararları ile büyüme hızının yavaşlaması beklenirken, hatta Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca büyüme hızı oranı % 6 olarak ifade edilirken, Devlet İstatistik Enstitüsü büyüme hızının % 7.2 olduğunu açıklamaktadır. İç ve dış borçların aşırı derecede artması, cari işlemler açığının büyümesi, işçi döviz girişi yavaşlaması; keza olumsuz göstergelerdir.

Kamu kuruluşlarının özel sektöre borçları 2 trilyon lirayı aşmıştır. TEK, SSK, PTT, DSİ ve belediyelerin piyasaya ve müteahhitlere olan borçlarının ne zaman ödeneceği kesin bilinmemektedir. Ekonomide «acil servis» adı verilen gayretler, çocuklara yedirilen elma şekeri gibidir.

İç piyasalardaki para sıkıntısı; iflaslara, konkordato taleplerine ve protestolu senetlerin artmasına yol açmaktadır. Geçen yılın ilk 6 ayına nazaran 1988'in aynı döneminde protestolu senetlerin değeri % 83,3, miktarı % 32.6 oranında artmıştır.

Hükümet Anayasa değişikliği ile ilgili referandum için «evet» avına çıkmıştır. Bu amaçla yapılan seçim yatırımları, toplu konuta yeni kolaylıklar, kredi faizlerinin düşürülmesi gibi uygulamalar dikkati çekmektedir. Referandum sonucu ANAP kendini güçlü görürse yeni ve sert ekonomik tedbirlerin gelmesi beklenmelidir.

Şimdiki halde iş âlemi, eşeğini kaybettikten sonra bulan Nasrettin Hoca'nın durumuna getirilmek istenmektedir. Diğer taraftan Hükümet'in tutumu, Timurlenk'in baskısı sonucu halkın giderek sıkıntıya düşüp en sonunda çalıp oynamaya başlamasına ilişkin hikâyeyi hatırlatmaktadır. Ancak, hatırlanması gereken nokta, halkın çalıp oynamaya başlamasının pek hayırlı bir alamet olmadığıdır.

1988 kışına yaklaşırken, ülkemizin genel manzarasına göz attıktan sonra, 1988 Ağustos ayındaki ekonomik olaylara kısaca değinelim.

İhracatla İlgili Olaylar

Geçtiğimiz dönemde ihracatla ilgili olumlu ve olumsuz çeşitli olaylar görülmüştür. Hayali ihracat olayları gerek sayı ve gerekse boyut itibarıyla giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Basın tarafından açıkça ortaya konduktan sonra ilgili kamu kuruluşlarınca ele alınan, ancak haklarında tatmin edici açıklamalar yapılmayan hayali ihracat olayları, hiç şüphesiz toplumun devlete olan güvenini zedelemektedir.

İhracatla ilgili bilgi ve rakamların İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi (İGEME) nden alınıp incelenmesinin yasaklanması, diğer olumsuz bir davranıştır. Gerekçesi belli olmayan böyle bir yasaklama, devlet hizmetlerinin gizlenmesi şeklinde yorumlanabilir.

Ortadoğu-Avrupa Piyasalarına İhracatta Büyük Firma

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
 - Naylon-66 İplik
 - Polyester, İplik
 - Polyester Tekstüre İplik
 - Polyester Tekstüre Boyalı İplik
 - Naylon-6 Elyaf
 - Polyester Elyaf
- İmalatında büyük firma...**

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

Avrupa Topluluğu'na yönelik pamuk ve poliyester ipliği ihracatımız, Toppluluğun anti dumping vergisi koyması nedeniyle, zor duruma düşmüştür. Demirçelik ihracatımız da Avrupa Topluluğu'nun ihracatçı firmalarımıza anti dumping vergisi uygulaması nedeniyle imkânsiz duruma girmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nin de bu uygulamaya katıldığı öğrenilmiştir.

Yukarıda açıklanan olumsuz olayların yanında, ihracatımızda 1988'in ilk 6 ayında geçen yılın aynı dönemine nazaran % 30.6 artış olduğu görülmektedir. Bazı ihraç mallarına ödenen destekleme fonu primlerinin artırılması suretiyle bu malların ihracatı teşvik edilmiştir. Para-Kredi Kurulu'nun 4 Ağustos 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Tebliği ile, 19 Temmuz 1988'den itibaren uygulanacak primler, şu maddeleri kapsamaktadır: Elektrik sigortası, şalter, izolatör, iç ve dış lastikler, ev tipi dikiş makineleri.

Ihracatçı-imalatçı kuruluşlara ve ihraç etmek kaydıyla imalat yapan firmalara tanınan % 30 teminatla KDV iadesi yapılması imkânı, 12.8.1988 tarihinde yayımlanan KDV Genel Tebliği ile dış ticaret sermaye şirketlerine de tanınmıştır.

Döviz İnterbank'ı Etkisini Gösteriyor

Merkez Bankası'nın kısmi serbest kur uygulaması ile bankalar arası serbest kur belirleme esası, döviz piyasalarında dalgalanmalar yaratmış ve Tahtakale denilen serbest piyasa ile banka kurları arasındaki farkın azalmasına yol açmıştır. Amaç, serbest kur rantının resmi ellere geçmesi olduğuna göre, Merkez Bankası uygulamasının başarılı olduğu görülmektedir.

Altın Piyasasını Düzenleme

Resmi olmayan altın piyasasındaki büyük rantları, resmi yollara kanalize etmek üzere, Merkez Bankası tarafından yapılan çalışmalar ilerlemektedir. Döviz karşılığı altın alışverişi uygulamasının, bankalar ve özel finans kuruluşlarınca yönlendirileceği, vatandaşların söz konusu kuruluşlardan altın alabileceği anlaşılmaktadır.

Özelleştirme Programı Gecikiyor

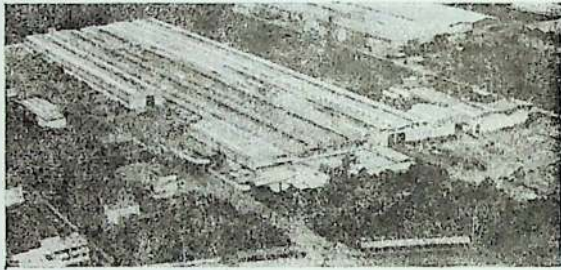
TELETAŞ'ın bir kısım hisselerinin özel kişilere satılmasıyla başlayan özelleştirme uygulamasının 1988 yılının ikinci yarısında devam etmesi bekleniyordu. Ancak, enflasyonun yüksekliği, ikinci el borsanın gelişmemesi gibi nedenlerle pek olumlu bir gidiş göstermeyen uygulama, hükümeti, yabancı sermayedarları cezbetmeye yönelmiş ve Aliğa Petrol Kompleksi'ni Araplara satma fikrine kadar götürmüştür. TELETAŞ'tan sonra Türkiye Çimento Sanayiine bağlı bazı kuruluşların satılması düşünülmekteydi. Bu konuyla ilgili program uygulamasının gelecek yıla kadar mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

Kredi Faizleri Düşüyor

Merkez Bankası'nın mevduat faizlerini 4 Şubat 1988 Kararları ile yükseltmesinden sonra % 130'a varan kredi faiz oranlarına iş aleminin tepkisi bilinmektedir. ANAP Hükümeti, Anayasa'nın bir maddesinin değiştirilmesiyle ilgili anlamsız ısrarına destek bulma amacıyla olacak, vadesiz mevduat faiz oranını % 36'dan önce % 30'a, daha sonra % 25'e ve geçen ay içinde de % 10'a indirmiştir. Bunun sonucunda kredi faizlerinin % 65'e kadar gerilemesi beklenmektedir.

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

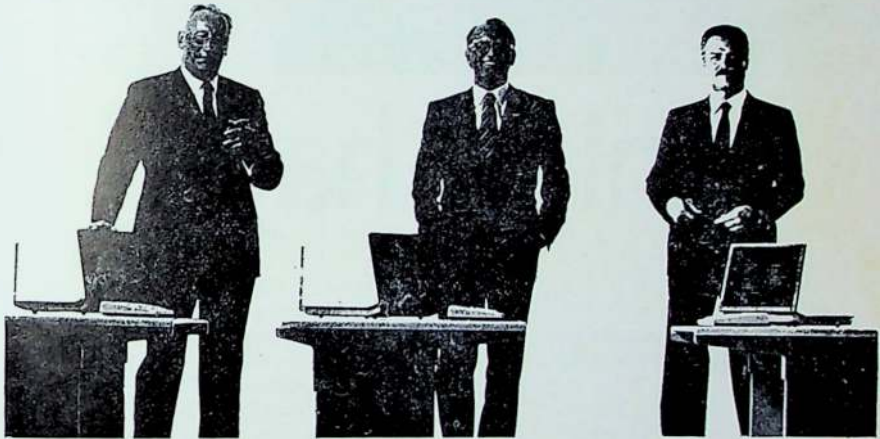

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setiştü No 27 80040-Istanbul

Tel: (1) 752 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

Üç uzman, bir sektör ve Nixdorf'a dair...

Üç, büyük dünya bankası, üç uzman: Biri Almanya'nın ünlü Deutsche Bank'ından, biri İngiltere'nin güçlü Midland Bank'ından, biri de Türkiye'mizin dünya çapında tanınmış İş Bankası'ndan.

Üçü de çağın en ileri bankacılık anlayışını benimsemiş, üçü de çağın en ileri bankacılık teknolojisiyle donanmış Nixdorf'la!

Günümüzde bankacılık artık başlı başına bir sanayi dalı. Hızlı ve sürekli bilgi akımı, yüksek güvenlik, sayıları yuzbinleri aşan çeşitli banka işlemlerinin en büyük lüzuliz içinde, doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, bu dev sektörün kaçınılmaz gündelik beklentilerinden yalnızca bazıları.

Dolayısıyla bir banka bilgisayar programı yüzlerce gerçek zaman değişkenli, kendi aralarında bağlantılı,

çok sayıda karmaşık bilgi işleme kavramak durumundadır.

Yani bir başka deyişle bankacılık sektörüne hizmet verecek bilgisayar sisteminin, başka hiçbir sektörün ihtiyaç duymadığı kadar güçlü ve çok yönlü bir bilgi işlem kapasitesine sahip olması gerekir.

Nixdorf özellikle bankacılık sektörü için donanım ve yazılım olarak dünyanın en ileri özgün bilgisayar ve iletişim sistemlerini geliştirmiştir.

Halen 40 ülkede faal 110.000 bilgisayar sistemiyle Nixdorf Computer her türlü yedekleme desteğini ihtiyaç duyulan anda ve ihtiyaç duyulan yerde verebilecek güçlü bir hizmet ağına sahiptir. Büyük dünya bankaları Nixdorf'un bu önemli ayrıncı özelliklerini yakından tanır ve Nixdorf'a kayıtsız şartsız güvenebileceklerini iyi bilirler.

Bankacılık sektörünün en büyükleri Nixdorf'u bu yüzden seçmişlerdir. Nixdorf bu yüzden seçilir.

Nixdorf Computer
Ticaret A.Ş.
Noramin İş Merkezi
Ayazağa 80650
İstanbul - Türkiye
Tel: (0090-1)
176 90 02 (11 hat)
Fax: 90-1 176 90 13
Tlx: 27 355 nix tr

NIXDORF
COMPUTER

Yeni bir hayat!

Bugün Yapı Kredi'ye gelin.
"Yeni bir hayat"a adım atın.

Kurulduğu günden beri yenilikçi, öncü ve sınırsız hizmet felsefesini benimsemiş olan Yapı Kredi, yurdumuzda elektronik bankacılığın temellerini ilk olarak Tele-İşlem'le attı.

Bugün Yapı Kredi'nin sunmaya başladığı Aktif Bankacılık hizmetleri, işte bu elektronik altyapının sağlam temelleri üstünde yükseliyor.

Tüm ihtiyaçlarınızı amında karşılayacak ve bankacılık

hizmetlerinden günde 24 saat, yılda 365 gün yararlanmanızı sağlayacak olan bu yeni sistemin adı: **TELE 24**.

İşte TELE 24 sistemiyle size peş peşe sunulacak hizmetlerden birkaç örnek:

- **TELECARD** • *Kredi Kartları*
- *Ferdi krediler* • *Tatil kredileri*
- *Eşya kredileri* • *Otomobil kredileri*

Bugün Yapı Kredi'ye gelin.
TELECARD'mızı alın.

Aktif Bankacılık Çağı'nın yenilikleriyle, kolaylıklarıyla, olanaklarıyla siz de tanışın.

Bugün "yeni bir hayat"a adım atın.

YAPI **KREDİ**
"hizmette sınır yoktur"